

Kirjallisuuskatsaus sukupuolivähemmistöjen asemasta vankilassa

Elli Humalajoki & Siiri Perälä

2022 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Kirjallisuuskatsaus sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asemasta vankilassa

Elli Humalajoki & Siiri Perälä
Sosionomi, rikosseuraamusala
Opinnäytetyön suunnitelma
Kesäkuu, 2022

Elli Humalajoki, Siiri Perälä

Kirjallisuuskatsaus sukupuolivähemmistöjen asemasta vankilassa

Vuosi

2022

Sivumäärä

82

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisena sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien asema näyttäytyy kansainvälisen tutkimuksen perusteella. Opinnäytetyön avulla selvitetiin, millaisia haasteita vankeusrangaistuksen suorittamiseen sukupuolivähemmistön edustajana liittyy, ja millä tavalla näitä haasteita on huomioitu eri valtioiden vankiloissa. Opinnäytetyön tilaajana toimi RIKSU-hanke, jonka toiveena oli saada tietoa sukupuolivähemmistöön kuuluvien asiakkaiden huomioimisesta ja kohtaamisesta rikosseuraamusjärjestelmässä. Opinnäytetyön aihe kytkeytyy aikaisempaan tutkimukseen sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallisesta asemasta ja sukupuolivähemmistöjen kokemasta monitasoisesta syrjinnästä. Opinnäytetyön tietoperusta nostaa esiin keskeisimpiä tutkimustuloksia aiheesta ja avaa sukupuolen moninaisuuden liittyviä olennaisia käsitteitä.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä toimi kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka tavoitteena oli selvittää ja kuvata sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien asemaa. Kirjallisuuskatsauksen tulokset osoittivat transihmisten kokevan erityisiä haasteita vankeusaikana. Haasteet liittyivät muun muassa sukupuolen korjaushoidon saamiseen, vankilan sukupuolittuneisiin ja jäykkiin sääntöihin, transihmisten kokemaan monimuotoiseen häirintään ja työntekijöiden kouluttamattomuuteen. Tuloksissa nousi esiin myös keinoja, joilla sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien asemaa on mahdollista parantaa. Opinnäytetyön johtopäätöksinä todettiin vankilan sukupuolinen normatiivisuuden hankaloittavan sukupuolivähemmistöön kuuluvan sopeutumista vankilaympäristöön. Vankiloissa ei pystytä riittävällä tavalla turvaamaan sukupuolivähemmistöön kuuluvien tarpeita ja oikeuksia. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat kokevat vankilassa huomattavasti muita vankeja enemmän häirintää, niin työntekijöiltä kuin vangeiltakin.

Asiasanat: sukupuolivähemmistöt, vankila, transihmisyyt, sukupuolinen normatiivisuus, häirintä

Elli Humalajoki, Siiri Perälä

Gender minorities in prison: A literature review

Year	2022	Pages	82
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to establish the situation of prisoners belonging to gender minorities in the light of international research. The thesis researched the kinds of challenges persons who belong to gender minorities might encounter in prison, and how these challenges were taken into account in correctional systems of different governments. The commissioner of the thesis was the RIKSU project, whose request was to acquire information on how persons belonging to gender minorities were taken into account and encountered in the criminal sanctions system. The research method was a narrative literature review, which aimed to find out and describe the position of prisoners belonging to gender minorities on the basis of international research. The theoretical basis of the thesis describes what is meant by gender diversity, and opens up the related concepts of gender and gender identity. In addition, it explains what is meant by gender dysphoria and what effects it might have on a person's life. The theoretical basis also introduces previous research results related to attitudes and discrimination gender minority groups might experience in society and prison contexts.

The research method was a narrative literature review, which aimed to find out and describe the position of prisoners belonging to gender minorities on the basis of international research. The results of the literature review indicated that transgender people faced unique challenges during their imprisonment. Based on the results, some of the challenges that appeared were limited access to gender-affirming healthcare, gendered and rigid prison practices and policies, the limited training of staff, as well as harassment towards transgender prisoners. The results also identified ways to improve the situation of prisoners belonging to a gender minority. It can be stated as a conclusion that gender normativity in the prison system makes it difficult for gender minority persons to adapt to the prison environment, and that prisons fail to ensure the needs and rights of gender minority persons. As to the discrimination experienced by gender minorities generally, prison is no exception: Members of gender minority groups in prison experience significantly more harassment than prisoners in general, both from staff and other inmates.

Keywords: gender minorities, prison, transgender, gender normativity, harassment

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	RIKSU-hanke.....	7
3	Sukupuolivähemmistöjen asema yhteiskunnassa ja lainsäädännössä	8
3.1	Sukupuolivähemmistöt vankilassa.....	10
3.2	Lainsäädäntö ja vankilan toimintaa ohjaavat periaatteet	11
4	Tietoperusta	13
4.1	Sukupuolen moninaisuus ja sukupuolisensitiivisyys.....	14
4.2	Sukupuoliristiriita	16
4.3	Sukupuolivähemmistöjen kokema syrjintä.....	17
4.4	Sukupuolivähemmistöjen huomioiminen vankilassa	20
5	Kirjallisuuskatsauksen menetelmä ja vaiheet	22
5.1	Tutkimuskysymykset	24
5.2	Aineiston valinta	25
5.3	Kuvailun rakentaminen	28
5.4	Tuotetun tuloksen tarkastaminen.....	29
6	Tulokset	30
6.1	Rakenteelliset haasteet	31
6.2	Sukupuolen korjaushoidon esteet.....	33
6.3	Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuva häirintä	35
6.4	Vankilan vaikutukset yksilöön ja selviytyminen vankiyhteisössä	37
6.5	Työntekijöiden asenteet ja kohtelu	40
6.6	Työntekijöiden koulutus ja perehdytys	43
6.7	Hyviä käytäntöjä	45
7	Johtopäätökset	47
7.1	Vankilan sukupuolinormatiivisuus haasteena.....	47
7.2	Transihmisten kohtaaminen	49
7.3	Keinoja transihmisten aseman parantamiseksi	50
8	Pohdinta	52
8.1	Oman ammatillisen toiminnan reflektointi	52
8.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	53
8.3	Tutkimuksen hyödyllisyys ja kehittämisehdotukset	55
	Lähteet.....	59
	Kuviot	68
	Taulukot	68
	Liitteet	69

1 Johdanto

Sukupuolen moninaisuus on ilmiö, joka on aina ollut olemassa. Kuitenkin ymmärrys ilmiöstä ja keskustelu sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallisesta asemasta on noussut laajemmin esille vasta viime vuosikymmeninä. Perinteistä kaksijakoista sukupuolijärjestelmää on alettu kyseenalaistaa ja myös sukupuolen erilaisia merkityksiä ymmärretään paremmin. Tästä huolimatta sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvät kysymykset ovat edelleen ajankohtaisia. Sukupuoleen perustuvaa syrjintää tapahtuu edelleen sekä Suomessa että kansainvälisellä tasolla. Eriytyisen haavoittuvassa asemassa ovat sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt. Sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää tapahtuu sekä rakenteellisella tasolla että arkipäivän kohtaamisissa. Vaikka yhteiskunnallinen keskustelu on herännyt, eivät lainsäädäntö ja asenteet ole vielä vaadittavalla tasolla yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Konkreettiset toimet tasa-arvon edistämiseksi vaativat taustalleen tutkimusta ja tietoa sukupuolivähemmistöjen asemasta ja sukupuolen moninaisuudesta.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kirjallisuuskatsauksen avulla selvittää, millaisena eri sukupuolivähemmistöihin kuuluvien asema näyttäytyy vankilassa kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella. Katsauksessa kartoitetaan, millaisia haasteita vankeusrangaistuksen suorittamiseen sukupuolivähemmistön edustajana liittyy, ja millä tavalla näitä haasteita on huomioitu eri valtioiden vankiloissa aiheesta tehdyn tutkimuksen perusteella. Samalla opinnäytetyö tuo näkyväksi sen, millaista tutkimusta aiheesta tulisi tehdä lisää. Tavoitteena on kirjallisuuskatsauksen avulla lisätä tietämystä sukupuolivähemmistöjen asemasta vankilassa ja tuottaa tietoa aiheesta opinnäytetyön tilaajalle. Opinnäytetyön tilaajana toimii rikoksista irtaantumista tukevaa sukupuolisensitiivistä kuntoutusta kehittävä RIKSU-hanke.

Opinnäytetyön aihe on lähtöisin tilaajan toiveesta ja tarpeesta saada tutkimuksiin perustuvaa tietoa siitä, miten sukupuolivähemmistöihin kuuluvat asiakkaat huomioidaan ja kohdataan rikosseuraamusjärjestelmässä. Aihe liittyy vahvasti ajankohtaiseen keskusteluun sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolivähemmistöjen asemasta yhteiskunnassa. Opinnäytetyön tietoperustassa tuodaan esiin sukupuolen moninaisuuteen liittyviä käsitteitä ja tuodaan esiin tutkimustietoa sukupuolivähemmistöihin kohdistuvasta syrjinnästä sekä aiempaa tutkimusta sukupuolivähemmistöjen huomioimisesta rikosseuraamusjärjestelmässä. Opinnäytetyön menetelmänä on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jossa tutkimusaineisto muodostuu eri tietokannoista systemaattisella haulla seulotuista kansainvälisistä tutkimusartikkeleista. Kirjallisuuskatsauksen avulla opinnäytetyö kokoaa yhteen aiheesta saatuja kansainvälisiä tutkimustuloksia, joita analysoimalla tuotettua tietoa voidaan hyödyntää myös suomalaisessa kontekstissa.

2 RIKSU-hanke

Opinnäytetyön tilaajana toimiva RIKSU-hanke on Silta-valmennusyhdistyksen, Valo-valmennusyhdistyksen ja Laurea-ammattikorkeakoulun yhteinen kehittämishanke, jonka tavoitteena on luoda rikoksettomaan elämään valmentava sukupuolisensitiivinen ja nais erityinen kuntoutusmalli rikostaustaisille naisille. Hankkeen tuloksena syntyy virtuaalista ja kasvokkain tapahtuvaa kuntoutusta yhdistelevä kuntoutuspolku, jossa kuntoutuksellinen jatkumo alkaa vankilasta ja jatkuu vapautumisen jälkeiseen vaiheeseen, tukien kuntoutujaa yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Samalla hanke kartoittaa sukupuolisensitiivisen ja nais erityisen työn erityispiirteitä ja tuottaa aiheesta tietoa laajemmin alan ammattilaisille. RIKSU-hankkeen toteutus alkoi syyskuussa 2020, ja se jatkuu vuoden 2023 maaliskuun loppuun. Hanke on Euroopan Sosiaalirahasto ESR:n rahoittama. (RIKSU-hanke 2020.)

Sukupuolisensitiivisessä työtöteessä tunnistetaan sukupuolen merkitys eri konteksteissa. Siihen liittyy myös vahvasti ymmärrys sukupuolen moninaisuudesta. Eri tutkimukset ja selvitykset osoittavat, että rikoksista tuomittujen naisten taustat, tuen tarpeet ja rikollisuuden syyt ovat jossain määrin erilaisia, kuin rikoksista tuomituilla miehillä. Tilastoista selviää myös rikosseuraamusjärjestelmän mieskeskeisyys, sillä suurin osa rikoksista tuomituista on miehiä, jonka vuoksi järjestelmä ei välttämättä tunnista naisten tuen tarpeita yhtä hyvin. Naisiakin marginaalisempi ryhmä rikosseuraamuksissa ovat kuitenkin sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt, joiden kohtaamisesta rikosseuraamusjärjestelmässä on saatavilla hyvin vähän tietoa. Yhtenä RIKSU-hankkeen osatavoitteena on huomioida paremmin myös sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt, ja kehittää sensitiivisempää työtöteä sukupuolen moninaisuuden kohtaamiseen rikosseuraamusalalla. Tavoitteena on, että hankkeen jälkeen ymmärrys sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolivähemmistöistä lisääntyy alan ammattilaisten keskuudessa. (RIKSU-hanke 2020.)

Opinnäytetyö kytkeytyy tähän osatavoitteeseen huomioida paremmin myös sukupuolivähemmistöihin kuuluvat asiakkaat ja lisätä ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta alalla. Tutkimukset ovat osoittaneet, että eri vertaisryhmissä sukupuolivähemmistöt kohtaavat paljon syrjintää, ennakkoluuloisia asenteita ja jopa väkivaltaa. Rikosseuraamusasiakkaiden keskuudessa sukupuolivähemmistöön kuuluvat ovat toistaiseksi hyvin tuntematon ryhmä, ja tutkittua tietoa sukupuolivähemmistöön kuuluvien kokemuksista ja huomioimisesta rikosseuraamusalalla on hyvin vähän saatavilla (RIKSU-hanke 2020). Opinnäytetyössä tehtävän kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on tuottaa hankkeelle tietoa siitä, millä tavalla sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt on huomioitu vankilassa kansainvälisellä tasolla tutkimuskirjallisuuden perusteella. Kansainvälistä tutkimustietoa yhteen kokoamalla muodostetaan laaja kuva ilmiöstä ja kartoitetaan keinoja sensitiivisempään työskentelyyn asiakasryhmän parissa, mistä on hyötyä myös suomalaista rikosseuraamusjärjestelmää kehittäessä.

3 Sukupuolivähemmistöjen asema yhteiskunnassa ja lainsäädännössä

Suomalaisessa yhteiskunnassa on edelleen vahva binäärinen, eli kaksijakoinen sukupuolinormi. Sukupuolinormit aiheuttavat sen, että tiedostamme usein vain kaksi virallista sukupuolta, ja liitämme niihin sisäistettyjä tapoja nähdä sukupuoli ja sukupuolen roolit. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022.) Sukupuoli on moninainen; se on jokaisen ihmisen oma kokemus ja koostuu fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista ulottuvuuksista. Suomessa voi tällä hetkellä olla kuitenkin juridisesti vain mies tai nainen. Kaikki ihmiset eivät kuitenkaan koe edustavansa kumpaakaan sukupuolta, ja niille, jotka haluaisivat korjata sukupuolensa, prosessi on hidas ja juridisen sukupuolen korjaaminen vaatii tiettyjen ehtojen täyttymistä. (Tasa-arvolaki, syrjintä ja sukupuolen moninaisuus 2015, 7-9.)

Yksi esimerkki yhteiskunnan sukupuolinormatiivisuudesta on sukupuolen viralliseen määrittämiseen liittyvät käytännöt. Suomessa ja suuressa osassa maailmaa jokaisella henkilöllä on niin sanottu juridinen sukupuoli, joka on osa henkilön tunnistetietoja. Vaihtoehdot juridiselle sukupuolelle ovat käytännössä yleensä mies ja nainen. Esimerkiksi Euroopan unionin alueella useimpien valtioiden lainsäädännössä tunnustettiin vuoden 2018 vertailussa kaksi sukupuolta. (Brink & Dunne 2018, 56-57.) Mahdollisuus olla virallisesti jotain muuta kuin mies tai nainen, eli niin sanottu kolmas juridinen sukupuoli oli Van Den Brink & Dunnen (2018) selvityksessä vaihtoehtona vain muutamassa EU-valtiossa, joskin käytäntö on levinnyt vähitellen useampaan maahan kansainvälisesti (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022). Vaikka useimmat EU-maat mahdollistavat transsukupuoliselle henkilölle juridisen sukupuolen vahvistamisen omaa sukupuoltaan vastaavaksi, käytännöt saattavat edellyttää esimerkiksi lääketieteellistä sukupuolen korjausprosessia, todistelua omasta identiteetistä tai olla byrokraattisesti monimutkaisia ja hitaita. (Van Den Brink & Dunne, 55-59.) Myös Suomessa sukupuolen virallinen vahvistaminen edellyttää lääketieteellistä selvitystä ja vahvistusta hedelmättömyydestä, jonka lisäksi henkilön on oltava täysi-ikäinen Suomen kansalainen. (Digi- ja väestötietovirasto 2022.)

Suomessa sukupuoleen liittyvä ajattelutapa on edelleen hyvin hetero- ja sukupuolinormatiivinen. Sukupuoli ajatellaan kaksijakoisena, mies-nainen-jaotteluna, ja näihin sukupuoliin on liitetty vahva käsitys siitä, miten näiden sukupuolten edustajien tulee käyttäytyä ja ilmaista itseään. Yhteiskunnassa vallitsevien normien muodostuessa valtaväestön ja enemmistöön kuuluvien ihmisten mukaisesti, kaikkea näistä normeista poikkeavaa pidetään helposti outona ja erilaisena. (Lehtonen 2019, 136-138.) Vahvat normit yhteiskunnassa aiheuttavat osaltaan sen, että kaikki siitä poikkeava joutuu herkästi syrjinnän kohteeksi ja yhteiskunnan ulkopuolelle jättämiseen (Schilt & Westbrook 2009, 459). Vallalla olevat sukupuolinormit saattavat tuntua niin ahdistavilta, että pelkästään työelämään hakeutuminen tuntuu mahdottomalta. Työttömyyttä esiintyy sukupuolivähemmistöön kuuluvien henkilöiden keskuudessa tavallista enemmän. Sukupuolinormit muodostavat kynnyksen työelämään hakeutumiselle ja luovat haasteita transnuorten kouluttautumiselle. (Lehtonen 2020.)

Transihmiset eivät koe syntymässä määriteltyä sukupuolta omakseen, vaan identifioituvat ja ilmaisevat sukupuoltaan muulla tavoin, kuin syntymäsukupuolen mukaan yleensä odotetaan. YK:n raportin mukaan transihmiset ovat jääneet osittain yhteiskunnan ulkopuolelle. Transihmiset kohtaavat syrjintää työ- ja kouluelämässä, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä arkielämässä. Raportin mukaan yksi isoin tekijä oli kuitenkin perheen ja läheisten hylkääminen tai vastustaminen. Yhteiskunnan ulkopuolelle jääminen ja muiden syrjivä kohtelu heidän sukupuoli-identiteettiinsä kohdistuen aiheuttaa psykologisia ja sosioekonomisia vaikeuksia yksilölle. Ahdistus, masennus ja itsetuhoiset ajatukset ovat muita yleisempiä transihmisillä, sekä myös kodittomuus ja hankaluudet työ- ja kouluelämässä. Transihmiset ovat siis yhteiskunnallisella tasolla edelleen huono-osaisia monissa maissa. (The Gap Report 2014.)

Transihmisten kokemuksista ja asemasta on nykyään enemmän tutkimusta, ja asioita pyritään parantamaan esimerkiksi YK:n antamalla suosituksilla. Suomessa on viime vuosina tehty enemmän tutkimusta sukupuolivähemmistöjen asemasta ja tilasta yhteiskunnassa, mutta tutkimustietoa on yhä vähäinen määrä. Sukupuolivähemmistöjen asemasta ja kokemuksista on jonkin verran tietoa koulu- ja työelämässä sekä erilaisissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, mutta rikosseuraamuksissa ei lainkaan. Kansainvälistä ja suomalaista tutkimusta sukupuolivähemmistöön kuuluvien henkilöiden kohtaamasta syrjinnästä lisää tietoperustassa, luvussa 4.3.

Lait ovat Suomessa ja kansainvälisellä tasolla muuttuneet viimeisten vuosikymmenien ja vuosien aikana tasa-arvoisempaan ja sukupuolen moninaisuutta huomioivaan suuntaan. Tutkimusta sukupuolivähemmistöjen asemasta tehdään ja niin Euroopan unioni kuin Yhdistyneet kansakunnat ovat antaneet lausuntoja ja määräyksiä sukupuolivähemmistöjen aseman parantamiseksi. Valtioneuvoston raportin mukaan Suomi on saanut Yhdistyneiden kansakuntien (jäljempänä YK) ihmisoikeuselimiltä suosituksia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen asemasta ja oikeuksien toteutumisesta. YK:n ihmisoikeuskomitea on ilmaissut huolen Suomen riittämättömistä toiminna sukupuoli-identiteettiin perustuvaa syrjintää vastaan. Suosituksen mukaan Suomen tulisi kiinnittää enemmän huomiota tällaisen syrjinnän torjumiseksi ja ehkäisemiseksi toteuttamalla laaja lainsäädännöllinen uudistus, jolla pystyttäisiin aiempaa paremmin turvaamaan yhdenvertainen suojele syrjintää vastaan. (YK:n ja EN:n ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamat päätelmät ja suositukset 2020, 4.)

Ihmisoikeuskomitea on vahvasti suositellut Suomea uudistamaan nykyistä lakia transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta. Laki on itsessään ihmisoikeuksia loukkaava; tällä hetkellä se vaatii sukupuoltaan korjaavan henkilön mukautumista stereotyyppisiin malleihin maskuliinisudesta ja feminiinisyydestä sekä vaatii henkilön suostumusta sterilisaatioon sukupuolen juridisen vahvistamisen edellytyksenä. (YK:n ja EN:n ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamat päätelmät ja suositukset 2020, 4.) Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lausunut vaatimusten olevan kansalaisten perus- ja ihmisoikeuksia sekä myös Euroopan unionin ihmisoikeussopimusta rikkova (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018). Suomen tasa-arvovaltuutetun,

lapsiasiavaltuutetun sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan nykyinen translaki estää sukupuolivähemmistöön kuuluvien oikeuksien toteutumista (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2018).

Sukupuolivähemmistön asemaa parantavilla lakiuudistuksilla on vaikutusta ihmisten asenteisiin sukupuolivähemmistöjä kohtaan. Ihmisten asenteissa on havaittu positiivista muutosta; ymmärrys sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolivähemmistöjen asemasta on lisääntynyt. Asenne muutoksen taustalla vaikuttaa sukupuolivähemmistöjen asemaa parantavat lainsäädökset ja toimintatavat sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen aiempaa näkyvämpi ja aktiivisempi vaikuttaminen yhteiskunnassa. (Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea 2021, 43.) Asenteiden muutosta parempaan on havaittu jo aiemmin tasa-arvovaltuutetun tekemässä selvityksessä sukupuolivähemmistöjen asemasta Suomessa (Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta 2012, 3). Vaikka asenneilmapiiri on muuttunut myönteisemmäksi, kohdistuu sukupuolivähemmistön edustajiin lisääntyneen keskustelun vuoksi myös enemmän vihapuhetta, etenkin internetissä. Lisääntynyt keskustelu sukupuolivähemmistöön kuuluvien oikeuksista on lisännyt ymmärrystä, mutta aktivoi myös toisenlaisia reaktioita. (Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea 2021, 44 & 49.) Sukupuolen moninaisuudesta puhutaan enemmän ja sukupuolivähemmistöjen heikko asema yhteiskunnassa ja lainsäädännössä on ymmärretty, mutta laki muuttuu hitaasti.

3.1 Sukupuolivähemmistöt vankilassa

Vangit ovat marginaalinen ryhmä, mutta sukupuolivähemmistöt vankilassa ovat kaksinkertainen vähemmistö. Vankila on ympäristönä kaksijakoinen ja sukupuolinormatiivinen, mikä tarkoittaa, että sukupuolivähemmistöön kuuluvien edellytykset sopeutua vankilaympäristöön, ovat heikkommat. Transihmiset kohtaavat vankeusaikana merkittäviä haasteita ja kokevat vankeusajan poikkeuksellisen raskaana. Vankeusrangaistus rajoittaa henkilön vapautta ja itsemääräämisoikeutta, mutta haavoittuvassa asemassa oleville, kuten transihmisille, vankeus aiheuttaa usein vapausrangaistuksen lisäksi myös muita rangaistukseen kuulumattomia haittoja. (Mapping of Good Practices for the Management of Transgender Prisoners 2020, 2.) Vankiloiden sukupuolittuneisuutta tukee monet lähteet. Rikosseuraamislaitos (2021) on omassa julkaisussaan todennut vankilan olevan miesvaltainen ympäristö, jossa muiden sukupuolten tarpeet jää usein huomioidematta. Samanlaisen näkemyksen vankilan sukupuolittuneisuudesta on esittänyt pitkään vankilassa apulaispsykologina toiminut Chris Millar, joka kuvaili vankilaa laitoksena, jonka miehet ovat suunnitelleet miehille (Millar 2018).

Vankilassa naisetkin ovat sukupuolivähemmistöä, eikä heidän tarpeitaan ole vielä täysin tunnistettu. Naisten osuus vangeista on Suomessa viime vuosina ollut kahdeksan prosentin luokkaa. (Tammi-Moilanen 2020, 7.) Jo pelkästään näiden lukujen valossa vankila näyttäytyy sukupuolittuneena miesvaltaisena ympäristönä. Suomessa ei ole tehty tutkimusta transihmisten tai intersukupuolisten kokemuksista ja asemasta vankiloissa, mutta Tammi-Moilanen on tehnyt naisvankiselvityksen, joka tuo esiin vankiloiden sukupuolittuneisuuden ja miesvaltaisuuden. Tammi-

Moilasan mukaan vankiloissa ei olla onnistuttu naisvankien huomioimisessa; tilat, toiminnot ja turvallisuus on totuttu suunnittelemaan miesvankien tarpeisiin. Naisvankien tilat on usein ahdettu miesvankilan yhteyteen, jolloin tilojen toimivuus kärsii, kun painoarvo on turvallisuudessa ja nimenomaan naisvankien pitämässä erillään miesvangeista. Toiminnot, kuten liikunta ja työtoiminta ovat monissa vankiloissa vähäisiä ja yksipuolisia naisvangeille. Tammi-Moilanen toteaa selvityksessään, että yhdenvertaisuus ei toteudu, mikäli naisvankeja kohdellaan miesvankien ehdoilla. Toteutuakseen tosiasiallinen yhdenvertaisuus vaatii naisvankien erityistarpeiden huomiointia. (Tammi-Moilanen 2020, 7 & 72-75.) Sama toteamus pätee myös muihin sukupuoli-vähemmistöihin vankilassa, eli transihmisiin ja intersukupuolisiin.

Yhdenvertaisuuden toteutuminen ei tarkoita aina samanlaista kohtelua kaikille. Yhdenvertaisuuden todellisen toteutumisen takaamiseksi on tärkeää huomioida yhteiskunnassa sellaiset ryhmät, jotka ovat eriarvoisessa asemassa. Tämä voi toisinaan tarkoittaa positiivista erityiskohtelua eli tietyn ryhmän aseman kohentamista todellisen yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumiseksi. (Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma 2015, 4.) Sukupuolivähemmistöt ovat vähemmistönä ryhmä, jolla on muuta väestöä korkeampi riski joutua syrjinnän, epäasiallisen kohtelun, häirinnän tai jopa väkivallan kohteeksi. Näin ollen sukupuolivähemmistöjen asemaan on kiinnitettävä huomiota myös vankilassa. Jotta tosiasiallinen yhdenvertaisuus toteutuu, tarvitaan lisää tietoa heikommassa asemassa olevan väestön näkökulmista ja kokemuksista sekä käytännön toimia asioiden edistämiseksi (Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma 2015, 4).

3.2 Lainsäädäntö ja vankilan toimintaa ohjaavat periaatteet

Sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai muuhun henkilön ominaisuuksiin liittyvä syrjintä ja eriarvoinen kohtelu kielletään perustuslain 6 §:ssä, yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä, lain miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta 7 §:ssä, vankeuslain 5 §:ssä sekä tutkintavankeuslain 4 §:ssä (Suomen perustuslaki 731/1999; Vankeuslaki 767/2005; Tutkintavankeuslaki 768/2005). Yhdenvertaisuuslain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ennaltaehkäistä sekä poistaa syrjintää. Viranomaisen tulee 5 §:n mukaan kaikessa toiminnassaan pyrkiä yhdenvertaisuuteen. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.) Laissa miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta 1 §:n mukaan lain tarkoitus on estää ja ennaltaehkäistä sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää. Laki määrittelee ja kieltää seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän. (Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta 609/1986.)

Vankeuden täytäntöönpanosta vastaavan Rikosseuraamuslaitoksen kaikki toiminta pohjautuu lakiin, asetukseen ja Rikosseuraamuslaitoksen arvoihin. Suomessa vankeuden täytäntöönpanon tavoitteet määritellään vankeuslaissa (767/2005). Vankeuden tavoitteena on edistää vangin

valmiuksia elää rikoksetonta elämää tukemalla vangin elämänhallintaa ja kiinnittymistä yhteiskuntaan. Sen lisäksi vankeudella pyritään estämään rikosten tekeminen vankeusaikana. Laissa annetaan myös sisällöllisiä vaatimuksia vankeusrangaistukselle. Vankeus on toteutettava niin, että täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle että vangeille itselleen. Laki velvoittaa kohtelemaan vankeja oikeudenmukaisesti, yhdenvertaisesti ja ihmisarvoa kunnioittaen. (Vankeuslaki 767/2005.) Rikosseuraamuslaitoksen arvoihin kuuluu myös lakiin sisältyvät vaatimukset ihmisarvon kunnioittamisesta ja oikeudenmukaisuudesta. Työtä ohjaavana periaatteena on muun muassa usko ihmisen kykyyn muuttua ja kasvaa. (Rikosseuraamuslaitos 2020.)

Vankeinhoidon yhtenä tärkeänä lähtökohtana pidetään seuraamusten täytäntöönpanoa koskevaa normaaliusperiaatetta. Vankiloajien tulee muistuttaa mahdollisimman paljon yhteiskunnassa vallitsevia olosuhteita. Vankeus on vapausrangaistus, eikä vankeus saa rajoittaa vankien muita oikeuksia tai elinolosuhteita. Vankilan tulee pyrkiä vähentämään vankeudesta aiheutuvia haittoja, ja vangille tulee taata mahdollisuus huolehtia omasta terveydestään ja toimintakyvystään. Vangilla tulisi olla pääsy samankaltaisiin terveydenhuollon palveluihin kuin yhteiskunnassa on tarjolla. (HE 74/2022 vp; Vankeuslaki 23.9.2005/767 3 §.) Normaaliusperiaate muotoutuu kolmen perusoikeuden ympärille; oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen koskevat oikeudet ja turvallisuuteen; yksityiselämän suoja sekä oikeusturva. Kun normaaliusperiaatteen toteutumista tarkastellaan näiden oikeuksien toteutumisen kautta, on tutkimuksen perusteella todettu, että Suomen vankeinhoito on melko hyvin onnistunut. Tutkimus vankien tekemistä kanteluista osoittaa normaaliusperiaatetta yleisimmin ja vakavimmin uhkaavan vankien keskinäinen väkivalta. Myös henkilökunnan tietynlaiset asenteet ja laitolosuhteiden heikkous ovat vaarantaneet normaaliusperiaatteen toteutumisen. (Rikosseuraamuslaitos 2013.)

Rikosseuraamuslaitos on laatinut vuonna 2015 vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskevan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman. Suunnitelman tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä puuttua syrjintään. Suunnitelma perustuu yhdenvertaisuuslakiin (1325/2014), joka velvoittaa viranomaisia laatimaan suunnitelman tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja sen pohjana toimivat kansainväliset ihmissoikeussopimukset- ja suositukset. (Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma 2015, 3-4.) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt on mainittu yhdenvertaisuussuunnitelmassa vähemmistönä, jonka yhdenvertaiseen asemaan tulee kiinnittää huomiota. Suunnitelmassa tuodaan muun muassa vähemmistöön kuuluvan yhtäläiset oikeudet osallistua toimintoihin, oikeus syrjinnästä vapaaseen ympäristöön sekä ohjeita miten toimia tilanteissa, joissa kohtaa sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöihin kohdistuvaa häirintää. Lisäksi osiossa mainitaan henkilökunnan ja rikosseuraamusasiakkaiden oikeus saada tietoa ja koulutusta sukupuolen ja seksuaalisuuden suuntautumisen moninaisuudesta. (Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma 2015, 21-23.)

Tämän lisäksi vankeuden täytäntöönpanosta säädetään useissa eri kansainvälisissä sopimuksissa. Vuonna 2015 hyväksyttiin uudistuneet Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt eli niin kutsutut Nelson Mandela -säännöt, joiden tavoitteena on ohjata vankienhoidon kehittämistä maailmanlaajuisesti. Säännöt toimivat suosituksena vankeinhoidon vähimmäisvaatimuksille ja niissä annetaan ohjeistuksia esimerkiksi vankien kohtelun periaatteisiin ja vankilan olosuhteisiin. Myös näissä säännöissä korostetaan vankien yhdenvertaista kohtelua ja haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien huomioimista. Säännöissä edellytetään vankeinhoidollaisilta käytännön toimia, joiden avulla suojellaan erityistarpeita omaavien vankien oikeuksia. (Nelson Mandela -säännöt 2017, 5 & 21.) Vaatimus vankien yhdenvertaisesta kohtelusta sisältyy myös eurooppalaisiin vankeinhoitosääntöihin (Eurooppalaiset vankeinhoitosäännöt 2021, 11).

4 Tietoperusta

Historian aikana tieteessä ja kulttuurissa on ollut erilaisia käsityksiä sukupuolesta. Viime vuosikymmeninä vahvimpana on elänyt binäärinen eli kaksijakoinen sukupuolikäsitys, joissa sukupuolia ajatellaan olevan vain kaksi. Binääristä sukupuolinormia on vahvistanut sekä lääketieteessä että psykologiassa pitkään vallinnut käsitys siitä, että miehet ja naiset poikkeaisivat selvästi toisistaan esimerkiksi aivojen toiminnan, kognitiivisten kykyjen ja käyttäytymisen perusteella. Genitaaleja on pidetty pitkään sukupuolen määrittävänä tekijänä, muiden biologisten sekä psykologisten tekijöiden vahvistaessa sukupuolinormia. Viime vuosikymmeninä tehty tutkimus on kuitenkin osoittanut, että ihmisten jakaminen selkeästi kahteen muottiin on keinotekoinen ja liian suppea näkemys sukupuolesta. Ihmiset ovat moniulotteisia kokonaisuuksia, joissa yhdistyy sekä feminiiniseksi että maskuliiniseksi perinteisesti luokiteltuja ominaisuuksia ja piirteitä. Sukuelimet, kromosomit tai hormonitoiminta eivät välttämättä määrittele sitä, mikä henkilön todellinen sukupuoli on. (Hyde, Bigler, Joel, Tate & Van Anders, 2019; Roselli 2019.)

Tässä luvussa avataan tarkemmin, mitä sukupuolen moninaisuudesta tutkimusten valossa tiedetään, ketkä kuuluvat sukupuolivähemmistöihin, sekä mitä sukupuolivähemmistöön kuuluminen voi yksilön näkökulmasta merkitä. Tietoperusta pyrkii tuomaan esiin, miten tutkimuksen valossa yhteiskunnalliset rakenteet, kohtelu ja asenteet voivat vaikuttaa sukupuolivähemmistöön kuuluvien elämään, ja miten tätä voidaan eri palveluissa huomioida. Tällä tuodaan esiin sukupuolivähemmistöihin yleisesti kohdistuvaa asenneilmapiiriä ja kohtelua, mikä voi antaa viitteitä siitä, kuinka sukupuolen moninaisuus kohdataan rikosseuraamusjärjestelmässä. Luvussa 3 tuotiin esiin, että sukupuolivähemmistöjen asemasta suomalaisen rikosseuraamusjärjestelmän kontekstissa on saatavilla hyvin vähän tietoa. Tältä osin tietoperusta keskittyy kansainväliseen tutkimukseen.

4.1 Sukupuolen moninaisuus ja sukupuolisensitiivisyys

Käsitteellä sukupuolen moninaisuus viitataan sukupuoli-identiteettien ja ilmaisutapojen kirjoon (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021). Sukupuolella voidaan viitata sekä biologisiin tai kehollisiin ominaisuuksiin, sukupuolen sosiaalisiin merkityksiin tai yksilön sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun. Eräs tapa jäsentää sukupuolen merkitystä on käsitteen jaottelu sosiaaliseen sukupuoleen (gender) ja biologiseen sukupuoleen (sex). Jaottelu on pelkistetty eikä riitä kuvaamaan käsitteen moniulotteisuutta, mutta auttaa hahmottamaan sukupuolen erilaisia merkityksiä eri yhteyksissä. (Pennanen 2016, 30-32.) Sekä lääketieteellisesti, psykologisesti että filosofisesti tarkasteltuna voidaan pitää selvänä, että sukupuoli ei ole absoluuttinen, selkeästi mitattavissa ja ulkoa käsin määriteltävissä oleva ominaisuus (Pennanen 2016; Hyde ym. 2019; Raij & Tani 2015). Tutkimusten mukaan kokemus omasta sukupuolesta on kuitenkin vahva ja yleensä pysyvä osa ihmisen identiteettiä. Yksilötasolla henkilön kokemus omasta sukupuolesta sekä sukupuolelle annetut merkitykset vaihtelevat, eikä ole olemassa yhtä tapaa ilmaista tiettyä sukupuolta. (Hyde ym. 2019.)

Vaikka binäärinen sukupuolikäsitys on tieteessä kyseenalaistettu, vallitsee yhteiskunnassa edelleen vahva sukupuolinormi, jossa lähtökohtaisena oletuksena on, että henkilön sukupuoli-identiteetti ja ilmaisu vastaa syntymässä määritettyä sukupuolta, ja ihmisten jaottelu miehiin ja naisiin näkyy kaikkialla yhteiskunnassa. Väestötasolla suurimmalla osalla ihmisistä oma sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu onkin syntymässä määritetyn sukupuolen ja sukupuoleen kohdistuvien kulttuuristen odotusten mukaista. Heistä käytetään joskus nimitystä cissukupuoliset henkilöt tai cis-ihmiset. Kaikkien kohdalla ei näin kuitenkaan ole, vaan sukupuoli-identiteetti saattaa olla jokin muu, kuin syntymässä määritetty. Sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan henkilöitä, joiden sukupuoli ei vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta tai joiden kokemus sukupuolesta eroaa normatiivisista sukupuolikäsityksistä. (Hyde ym. 2019; Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021.)

Useimmiten sukupuolivähemmistöillä tarkoitetaan transihmisiä ja intersukupuolisia henkilöitä. Transihminen on henkilö, jonka sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu eroavat syntymässä määritellystä sukupuolesta. Transihmisiin katsotaan usein kuuluvaksi transsukupuoliset ja muunsukupuoliset henkilöt sekä transvestiitit. Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti on usein vastakkainen kuin hänelle syntymässä määritelty sukupuoli, tai jotain näiden väliltä. Usein käytetään myös käsitteitä transmies ja transnainen; transmies on mies, joka on syntymässä määritetty tytöksi, mutta on todellisuudessa mies, transnaisella tilanne on päinvastainen. Transihmisen sukupuoli-identiteetti voi olla myös muunsukupuolinen, jolloin henkilö ei selkeästi identifioitu kumpaakaan sukupuoleen. Intersukupuolisuudella puolestaan tarkoitetaan kehon sukupuolitettujen ominaisuuksien luontaista vaihtelua. Intersukupuolisella henkilöllä esimerkiksi kromosomit, hormonit tai genitaalit eivät ole yksiselitteisesti mies- tai naisyypillisiä. Intersukupuolisuus ei määritä henkilön sukupuoli-identiteettiä, vaan

intersukupuolinen henkilö voi olla mies, nainen, muunsukupuolinen, tai yhtä hyvin intersukupuolisuus voi olla jollekin sukupuoli-identiteetti. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021.)

Binääriseen sukupuolikäsitykseen on myös vahvasti liittynyt heteronormatiivinen oletus, että henkilön seksuaalinen ja romanttinen kiinnostus kohdistuu oletusarvoisesti vastakkaiseksi ajateltuun sukupuoleen (Julkunen 2010, 15-16; Pennanen 2016, 31). Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta onkin käsitelty monesti toisiinsa liittyvinä ilmiöinä, ja toisaalta seksuaalinen suuntautuminen ymmärretään yleensä suhteessa sukupuoleen (Julkunen 2010, 18; Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021). Historiassa sukupuolen moninaisuus on saatettu tulkita seksuaaliseen suuntautumiseen liittyväksi, ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä käyty yhteiskunnallinen ja tieteellinen keskustelu on nivoutunut usein yhteen (Suhonen 2007, 59). Seksuaalinen orientaatio ja sukupuoli-identiteetti ovat kuitenkin toisistaan irrallisia kokonaisuuksia. Esimerkiksi neurobiologisissa tutkimuksissa on osoitettu, että ihmisen seksuaalinen orientaatio ja sukupuoli-identiteetti muodostuvat aivoissa eri aikaan ja toisista erillään (Roselli 2019). Tässä opinnäytetyössä kiinnostuksen kohteena on nimensä mukaisesti sukupuolivähemmistöön kuuluvat henkilöt, ei seksuaalivähemmistöt tai seksuaalisuuden moninaisuus, vaikka aiheesta tehty tutkimus usein sivuaa molempia ryhmiä.

Edellä esitellyt käsitteet auttavat jäsentämään ja hahmottamaan sukupuolen moninaista ilmenemistä, mutta ne eivät ole aukottomia tai riittä täysin kuvaamaan ilmiön moniulotteisuutta. Tässä opinnäytetyössä keskiössä on erityisesti transihmisten kokemukset vankilaympäristössä, tutkimusten keskittyessä erityisesti transsukupuolisiin henkilöihin. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että kaikki transsukupuolisiksi määritellyt henkilöt eivät välttämättä identifioitu transsukupuolisiksi, transtaustaisiksi tai halua ajatella kuuluvansa sukupuolivähemmistöön. Jokaisella on oikeus itse määritellä oma sukupuolensa ja identiteettinsä. Käsitteitä käytetään raportissa selkeyttämään eri sukupuolten ja identiteettien eroja. Viitattaessa niihin tutkimuksiin, jossa haastatellaan transihmisten kokemuksia, käytetään raportissa sitä määritelmää, jota henkilöt ovat itse käyttäneet itsestään tai jota alkuperäisessä tutkimuksessa on käytetty.

Sukupuoli on vain yksi ominaisuus ihmisessä, eikä ketään voi määritellä sukupuolensa kautta. Kuitenkin on tärkeää tiedostaa, millaisia merkityksiä sukupuolella on yhteiskunnassa ja millä tavalla kulttuuri ja yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat siihen, miten eri sukupuolet yhteiskunnassa kohdataan, ja millaisena maailma voi näyttäytyä eri sukupuolten silmin. Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan sukupuolen ja sen merkityksen huomioon ottavaa näkökulmaa. Se ei ole sama asia kuin sukupuolineutraalius, jossa sukupuolella ei ajatella olevan mitään merkitystä. Sukupuolisensitiivisyyden orientaatio yhdistetään voimakkaasti varhaiskasvatukseen, jossa sukupuolisensitiivisyys on vuodesta 2017 alkaen ollut osana varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Tällä on haluttu häivyttää sukupuolistereotyyppioita ja edistää sukupuolten välistä

tasa-arvoa, vuosikymmenten aikana tehdyn tutkimuksen havaitessa vahvojen sukupuoliroolien vaikuttavan sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumiseen. (Törölä 2020, 202-203.)

Luvussa 3.1 tuotiin esiin, kuinka vankilaympäristössä on havaittu tarve erityisesti nais erityisen näkökulman paremmin huomioivalle kuntoutukselle ja muutoksille rikosseuraamuksissa. Törölä (2020) tuo esiin, että sukupuolisensitiiviselle orientaatiolle olisi tarvetta varhaiskasvatuksen lisäksi myös muissa sosiaalialan ympäristöissä. Törölä tuo esiin, kuinka esimerkiksi sukupuolen moninaisuutta ei välttämättä vielä ymmärretä yhteiskunnan eri palveluissa, mikä voi johtaa epäasialliseen kohteluun ja huonoihin palvelukokemuksiin. Seuraavissa alaluvuissa tuodaan esiin erilaisia näkökulmia ja asioita, joita sukupuolivähemmistöön kuulumiseen saattaa liittyä. Tutkimukset sukupuolivähemmistöjen syrjinnästä ja yhteiskunnallisesta asemasta tuovat näkyväksi, miksi sukupuolisensitiiviselle, sukupuolen moninaisuuden huomioon ottavalle orientaatiolle on kysyntää yhteiskuntamme palveluissa ja myös rikosseuraamusjärjestelmässä.

4.2 Sukupuoliristiriita

Sukupuoliristiriidan kokeminen kuuluu transihmisten elämään vahvasti. Sukupuoliristiriidasta kärsivä henkilö ei koe sukupuoltaan hänelle syntymässä määritellyn mukaiseksi, eikä sellaiseksi, millaisena muut hänet näkevät. Transihmisten sukupuoleen liittyy sosiaalisia sekä kehollisia ristiriitoja; henkilö ei tule kohdatuksi siinä sukupuolella, jota hän itse edustaa ja ilmaisee sekä kokee omat henkilökohtaiset piirteensä epämiellyttävinä ja irrallisina. Ristiriidat syntymässä määritellyn sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin välillä voivat aiheuttaa kärsimystä laajasti elämän eri osa-alueilla. Oman sukupuolen vapaalla ilmaisemisella on iso merkitys transihmisille. (Heinonen, Suominen, Mattila & Kylmä 2013, 6.)

Sukupuoliristiriidan kokeminen ja siihen liittyvä ahdistus on yleisin syy hakeutua sukupuolen korjaushoitoihin. Heinosen ym. (2013) tekemän tutkimuksen tulosten mukaan transsukupuolisten henkilöiden elämäntyytyväisyys oli ollut huono ennen sukupuolen korjausprosessia. Tutkimukseen osallistuneet transsukupuoliset henkilöt toivat esiin omaa elämäntyytyväisyyttä heikentäneitä tekijöitä ennen korjausprosessia. Ristiriidat omassa kehossa ja sukupuolella aiheuttivat sen, että oma keho tuntui väärältä, ja kokemus siitä, että ei pysty elää omana itsenään, oli yleinen. Ennen korjausprosessia transsukupuoliset henkilöt olivat kokeneet psyykkistä pahaa oloa omasta sukupuolestaan ja kehostaan. Sukupuoliristiriidan kanssa eläminen oli aiheuttanut masennusta, ahdistusta, häpeää omasta kehosta, tyytymättömyyttä sekä itsetuhoisuutta.

Muiden ihmisten reaktioilla ja asenteilla sekä yhteiskunnassa vallitsevilla sukupuolinormeilla oli iso merkitys transsukupuolisten elämäntyytyväisyyteen ennen prosessia. Pelko muiden reaktioita ja asenteita kohtaan aiheutti vetäytymistä sosiaalisista tilanteista ja oman sukupuoli-identiteetin salaamista. Transsukupuoliset henkilöt kohtasivat ymmärtämättömyyttä ja epäluuloisia asenteita omaa sukupuoli-identiteettiään ja sukupuolen korjausprosessiaan kohtaan. Väkivalta, väkivallan uhka ja kiusaaminen varjostivat elämää ennen korjausprosessia. (Heinonen ym. 2013,

9-12; Mattila, Heinonen, Mäntymäki, Uusi-Mäkelä & Ålgars 2015.) Yhteiskunnan sukupuolinormit ja binäärisuus aiheuttavat sukupuoliristiriidasta kärsivälle henkilölle hankalia ja ahdistavia tilanteita arjessa. Sukupuolen perusteella määritetyt tilat, kuten pukuhuoneet, yleiset vessat ja saunat tuottavat binäärisestä sukupuolikäsityksestä poikkeavalle ja sukupuolen korjausproses- sia läpikäyväälle henkilölle ahdinkoa. (Lepola 2018, 41.)

Sukupuoliristiriita ja siihen liittyvät hankaluudet henkilön elämässä helpottuvat tai poistuvat kokonaan suurimmalla osalla sukupuolen korjausprosessin läpikäyneistä. Prosessi ei ole yksin- kertainen tai nopea, ja se on yksilölle raskas kokemus. Korjausprosessin lopputuloksena on kui- tenkin yleensä kohentunut elämäntyytyväisyys ja positiivisempi kokemus itsestä. Sukupuoliris- tiriitaan saatu hoito oli parantanut henkilöiden elämäntyytyväisyyttä. Korjausprosessin mah- dollistuminen, sen läpikäyminen ja lopulta omaa sukupuoli-identiteettiä vastaavan juridisen sukupuolen saavuttaminen ja kehon ulkoisten piirteiden muuttuminen kohti elettyä sukupuolta koettiin elämäntyytyväisyyttä parantavaksi. Myös kohdatuksi tuleminen oman sukupuoli-identi- teetin mukaisessa sukupuolessa ja mahdollisuus elää omannäköistä elämää olivat parantaneet elämäntyytyväisyyttä. (Heinonen ym. 2013, 13-14; Mattila ym. 2015.)

Heinosen ym. (2013) tekemässä tutkimuksessa havaittiin hoitohenkilökunnan merkitys sukupuolen korjausprosessin aikana. Hoitohenkilökunnalla on merkitystä henkilön kokemukseen kor- jausprosessista ja siihen, millaista hoitoa henkilö saa. Hoitohenkilökunnalta toivottiin asiantun- tevampaa ja sensitiivisempää työskentelyä transsukupuolisten potilaiden kanssa. Korjauspro- sessi koettiin hitaaksi ja sekavaksi, potilaiden tiedottamisessa oli haasteita, työntekijöillä ei ollut tarpeellista koulutusta ja ymmärrystä transsukupuolisuudesta tai sukupuolen korjauspro- sessista, joka näkyi osaamattomuutena kohdata transsukupuolinen asiakas ja transsukupuolis- ten asiakkaiden tarpeet. (Heinonen ym. 2013, 15-16.)

4.3 Sukupuolivähemmistöjen kokema syrjintä

Luvussa 3 tuotiin esiin, kuinka sukupuolinormatiivisuus näyttäytyy yhteiskunnassamme raken- teellisella tasolla esimerkiksi lainsäädännöissä, joissa sukupuolen moninaisuutta ei tunnisteta tai sukupuolivähemmistöön kuuluvan itsemääräämisoikeutta on rajoitettu. Kulttuurissamme su- kupuolinormatiiviset asenteet ja ymmärtämättömyys ilmiötä kohtaan näkyvät myös tutkimuk- sissa, jotka osoittavat sukupuolivähemmistöön kuuluvien kokevan keskimääräistä enemmän syr- jintää ja häirintää esimerkiksi kouluissa, työpaikoilla ja yhteiskunnan peruspalveluissa. Nämä yhteiskunnan normirakenteet asettavat sukupuolivähemmistöön kuuluvan henkilön lähtökohtai- sesti eriarvoiseen asemaan cissukupuolisten henkilöiden kanssa, ja ilmiötä voidaan ajatella ra- kenteellisena syrjintänä sukupuolivähemmistöjä kohtaan (Lepola 2018, 79). Monet sukupuoli- vähemmistöön kuuluvat saattavat kokea tilanteen vuoksi vähemmistöstressiä, joka aiheuttaa psyykkistä kuormitusta ja lisää syrjäytymisen ja mielenterveyden ongelmien riskiä (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021). Eriyisen haavoittuvassa asemassa ovat ne sukupuolivähemmistöön

kuuluvat henkilöt, jotka ovat vähemmistöä myös esimerkiksi etnisen tai kulttuurisen taustan, vakaumuksen tai vammaisuuden vuoksi, ja kokevat moniperusteista syrjintää (Lepola 2018).

Euroopan perusoikeusviraston (FRA) tekemässä tutkimuksessa kartoitettiin transsukupuolisten kokemaa syrjintää Euroopan unionin alueella. Tutkimuksen mukaan 54 prosenttia kaikista sukupuolivähemmistöön kuuluvista vastaajista oli kuluneen vuoden aikana kokenut syrjintää eri elämänaalueilla johtuen heidän transtaustastaan. (Being Trans in the European Union 2014, 1-4.) Suomalaisista kyselyyn vastanneista transihmisistä syrjintää oli kokenut 46 prosenttia ja intersukupuolisista 70 prosenttia (Syrjintä Suomessa 2021). Sama teema toistuu myös Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa. Vuoden 2015 transsukupuolisten syrjintäkokemuksia kartoittavassa yhdysvaltalaisstudiossa korostuivat kokemukset väärin kohtelusta yhteiskunnan eri palveluissa, työelämässä, koulussa ja jopa perhepiirissä. Pahimmillaan syrjintä näyttäytyi sukupuoleen kohdistuvana häirintänä ja väkivaltana. (James ym. 2016, 4-7.)

Transihmistien syrjintäkokemuksia kartoittavassa tutkimuksessa nousee esiin kokemus ulkopuolisuudesta, oman sukupuolen mitätöinnistä ja väärin sukupuolittamisesta. Suomessa tehdyssä tutkimuksessa etenkin transihmiset kohtaavat arjessaan usein tilanteita, joissa heidän sukupuoltaan kummeksutaan, epäillään tai heidät on sukupuolitettu väärin. Kokemuksista tulee myös ilmi, kuinka sukupuoli tulee esiin tai se pitää määritellä usein sellaisissakin tilanteissa, joissa se ei ole oleellista. Monet ovat kohdanneet tilanteita, joissa omaa sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisua kommentoidaan tai niihin liittyen esitetään tilanteeseen nähden tarpeettoman henkilökohtaisia kysymyksiä. (Lepola 2018, 39-43.) Koulumaailmassa transsukupuolisten nuorten kokemukset osallisuudesta ovat cissukupuolisia heikompia ja transnuoret kokevat enemmän muun muassa koulukiusaamista, väkivaltaa ja yksinäisyyttä (Jokela ym. 2020). Kokemukset näyttävät jatkuvan työelämässä, jossa sukupuolivähemmistöön kuuluvat saattavat kokea syrjintää työnhaussa, yleisesti kielteisiä asenteita sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan, tai jopa häirintää ja nimittelyä sukupuoli-identiteetin vuoksi. (Syrjintä Suomessa 2021; Lehtonen 2019, 141-149.)

Euroopan unionin perusoikeusvirasto FRA:n sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kokemuksia kartoittavassa tutkimuksessa on havaittu, että transihmiset saattavat kohdata haasteita ja syrjintää myös terveys- ja sosiaalipalveluissa asioidessaan tai niihin hakeutuessaan. Euroopan unionin alueella noin 20 prosenttia vastanneista transihmisistä koki syrjintää terveys- ja sosiaalipalveluissa. (Being Trans in the European Union 2014, 41-43.) Suomessa vastaava luku oli 23 prosenttia, joskin intersukupuolisista syrjintää oli kokenut 40 prosenttia vastanneista (Syrjintä Suomessa 2021, 28). Useimmiten kokemukset näyttäytyivät epäsoveliaana uteliaisuutena henkilön sukupuoli-identiteettiä kohtaan, puutteellisena tietona sukupuolidysforiasta ja lääketieteellisestä transitiosta tai painostuksena tai vaatimuksena erilaisiin lääketieteellisiin tai psykologisiin tutkimuksiin. Osalla syrjinnän kokemukset olivat johtaneet siihen, että omaa transtaustaa on

haluttu piilottaa, palveluntarjoajaa on vaihdettu paremman kohtelun toivossa tai hoito on jopa jätetty kokonaan kesken. (Being Trans in the European Union 2014, 41-43.)

Negatiiviset asenteet ja transfobia näyttäytyvät häirintänä, kuten huuteluna ja negatiivisina huomautuksina henkilön sukupuoli-identiteetistä, tai kärjistetyimmillään fyysisenä tai seksuaalisena väkivaltana. Suomessa 2017 tehdyssä tasa-arvobarometrissa (Lehtonen 2019, 151-52) seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt raportoivat kokevansa muuta väestöä enemmän vihapuhetta ja häirintää, joka on ilmennyt esimerkiksi vartaloon tai seksuaalisuuteen liittyvinä asiattomina huomautuksina, härskeinä viesteinä ja ei-toivottuna lähentelyinä. Muutama raportoi myös kokeneensa vihapuhetta. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvat raportoivat muita vastaajia enemmän pelkäävänsä väkivaltaa liikkueensa yksin illalla tai öisin. Euroopan unionin alueella väkivaltaa tai väkivallalla uhkailua oli kokenut viimeisen vuoden aikana noin 18 prosenttia FRA:n kyselyyn vastanneista transihmisistä, joista yli puolet kokivat väkivallan johtuvan omasta transtaustastaan (Being Trans in the European Union 2014, 41-43). Jamesin ym. (2016) tutkimuksen perusteella väkivallan ja häirinnän kokemukset ovat samankaltaisia Yhdysvalloissa, joissa vastanneista transihmisistä noin 9 prosenttia oli kokenut vuoden aikana väkivaltaa johtuen transtaustastaan.

Syrjinnän kokemukset sekä niistä aiheutuva pelko ja häpeä altistavat sukupuolivähemmistöön kuuluvat vähemmistöstressille. Vähemmistöstressi on ilmiö, josta kärsivät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen lisäksi esimerkiksi monet kielelliset- tai kulttuuriset vähemmistöt sekä vammaiset. Vähemmistöstressissä sosiaaliset ja rakenteelliset tekijät aiheuttavat kuormitusta vähemmistöasemansa vuoksi. Henkilö kokee siis tavanomaisen stressin lisäksi kroonista stressiä, joka johtuu häneen henkilökohtaisten ominaisuuksien vuoksi kohdistuvasta syrjinnästä tai sen pelosta. Krooninen stressi lisää erilaisten mielenterveyshäiriöiden ja päihdeongelman riskiä, sekä vaikuttaa myös somaattisesti elimistön toimintaan kuten sydän- ja verenkiertoelimistöön, hormonitoimintaan ja aineenvaihduntaan. Vähemmistöstressi vaikuttaa siis sekä henkilön psyykkiseen- että fyysiseen terveyteen. Jaskarin ja Keski-Rahkosen (2021) mukaan suurin osa sukupuolivähemmistöjen vähemmistöstressitutkimuksesta on keskittynyt Yhdysvaltoihin ja muualle Eurooppaan, mutta tulokset antavat vahvasti viitteitä siitä, että transihmisillä on vähemmistöstressin vuoksi korostunut riski sairastua esimerkiksi masennukseen, ahdistuneisuushäiriöön, syömishäiriöön tai päihdehäiriöön. Myös itsemurhariski on korostunut. (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021.)

Jaskari ja Keski-Rahkonen (2021) korostavat, että vähemmistöstressiin voidaan vaikuttaa ja sitä voidaan ehkäistä usealla eri tasolla. Yksilötasolla tärkeää on tukea henkilöä itsensä hyväksymisessä ja vahvistamalla yksilöllisiä suojakeinoja. Kuitenkin tärkeä rooli on myös rakenteiden ja yleisen asenneilmapiirin muuttamisessa. FRA:n vuoden 2020 tehdyssä kyselytutkimuksessa karotettiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien kokemuksia yleisestä asenneilmapiiristä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. Kyselyn tulosten perusteella kolmasosa

transihmisistä ja intersukupuolisista vastaajista koki yleisen asenneilmapiirin parantuneen omassa maassaan viimeisen viiden vuoden aikana. (A long way to go for LGBTI equality 2020, 12.) Suomalaisista kyselyyn vastanneista transihmisistä asenneilmapiirin on kokenut hieman tai vähän paremmaksi lähes 70 prosenttia transihmisistä. Erityisesti asenneilmapiirin on koettu paranevan isommissa kaupungeissa. Taustalla ilmapiirin muutokselle nähtiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkyvämpi ja aktiivisempi osallistuminen arkielämässä ja toisaalta positiivinen kehitys lainsäädännöissä ja toimintatavoissa. (Syrjintä Suomessa 2021.) Positiivista muutosta tapahtuu, mutta se tapahtuu hitaasti ja tehtävää näyttää olevan vielä sekä kansallisella, että kansainvälisellä tasolla.

4.4 Sukupuolivähemmistöjen huomioiminen vankilassa

Sukupuolivähemmistöt ovat vankilassa melko tuntematon ryhmä sekä Suomessa että kansainvälisesti tarkasteltuna. Tarkkaa tilastoa sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien määrästä kansainvälisellä tasolla ei ole saatavilla. Vain harvassa rikosseuraamusjärjestelmässä kerätään tilastotietoa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien määrästä, eivätkä olemassa olevat tilastot välttämättä kerro sukupuolivähemmistöön kuuluvien todellista määrää. (UNDP 2020, 7; Global Prison Trends 2021, 26.) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt saatetaan myös niputtaa tilastoissa samaan kategoriaan, mikä vaikeuttaa arviota entisestään. Kaikki vähemmistöön kuuluvat eivät halua tuoda esiin omaa sukupuoli-identiteettiään esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvän vihamielisen asenneilmapiirin vuoksi. (Global Prison Trends 2021, 26.)

Sukupuolivähemmistöjen asemasta tai vankila-ajan kokemuksista tehty empiirinen tutkimus vaikuttaisi toistaiseksi olevan vähäistä ja hajanaista. Van Houtin, Keweley & Hillisin (2020) laajassa systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa kartoitettiin transsukupuolisten vankien terveydenhuollon kokemuksista ja terveydenhuollosta tehtyjen tutkimusten tuloksia. Katsauksessa havaittiin, että suurin osa transsukupuolisiin vankeihin liittyvästä kirjallisuudesta on peräisin Yhdysvalloista, tutkimuksen painottuessa muutenkin eniten länsimaihin. Samankaltaisiin tuloksiin päätyivät myös Gorden, Hughes, Roberts, Asbury-Ward & Dupperley (2017) tehdessään systemaattista katsausta transsukupuolisten vankien asemasta Englannissa ja Walesissa. Tutkimusten määrä, laatu ja painopisteet heijastelevat osittain yhteiskunnassa vallitsevaa sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa asenneilmapiiriä ja lainsäädäntöä.

Vaikka eri maissa niin sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallinen asema, rikosseuraamusjärjestelmät ja vankilakulttuuri poikkeavat toisistaan, on kansainvälisessä tutkimuksessa havaittu paljon yhteneväisyyksiä transsukupuolisten vankien asemaan, kohteluun ja tuen tarpeisiin liittyen. Haasteita liittyy esimerkiksi transsukupuolisten vankien sijoitteluun vankilajärjestelmässä, joka on lähtökohtaisesti rakentunut kaksijakoiseen sukupuolikäsityksen mukaisesti miesten ja naisten osastoille. Transsukupuoliset vangit eivät välttämättä pääse vankilassa oman

sukupuoli-identiteetin mukaiselle osastolle, vaan käytännöt sijoittelupäätöksissä vaihtelevat. Myös sukupuolen lääketieteellinen vahvistaminen saattaa vankeusaikana keskeytyä, tai sen aloittaminen voi olla vaikeaa ja esimerkiksi hormonihoidon jatkaminen vankeusaikana ei ole kaikkialla mahdollista. Yleisesti ottaen ymmärrys transsukupuolisuudesta voi olla vähäistä, eikä sukupuoliristiriitaan tarjottavaa hoitoa ja tukea ole välttämättä saatavilla tai sen laatu on heikompa verrattuna hoitoon vankilan ulkopuolella. (Gorden ym. 2017; Van Hout ym. 2020; UNDP 2020.)

Tutkimukset ja tilastot osoittavat myös, että transsukupuolisilla vangeilla on korkeampi riski joutua vankilassa väkivallan, häirinnän ja syrjinnän kohteeksi. Erityisesti Yhdysvalloissa transsukupuolisiin kohdistuva väkivalta on erittäin yleistä verrattuna muuhun vankiväestöön. (Global Prison Trends 2021, 26-27; Gorden ym. 2017. Van Hout ym. 2020.) Yhdysvalloissa vuonna 2015 toteutetun laajan transsukupuolisten kohtelua kartoittavan kyselytuloksen mukaan 20 prosenttia vastanneista transsukupuolisista kertoi kohdanneensa fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa joko työntekijöiden tai muiden vankien taholta ollessaan vankeudessa, pidätettyinä tai nuorisovankilassa. Luku on lähes seitsemänkertainen muuhun vankiväestöön verrattuna. (James ym. 2016, 191.) Toisaalta Gorden ym. (2017) korostavat, että Yhdysvaltojen vankilajärjestelmä ja vankilakulttuuri on lähtökohtaisesti hyvin erilaista esimerkiksi Iso-Britanniaan verrattuna, ja väkivallan esiintyminen on todennäköisesti hyvin vankila- ja aluekohtaista. Toisaalta tutkijat tunnistavat myös, että esimerkiksi Iso-Britanniassa aiheesta on tehty hyvin vähän empiiristä tutkimusta transsukupuolisten vankien näkökulmasta.

Erilaiset kansainväliset ja kansalliset ihmissoikeusjärjestöt ovat antaneet suosituksiaan transsukupuolisten vankien kohteluun ja huomioimiseen vankeusaikana. Esimerkiksi useiden ihmisoikeusasiantuntijoiden kokoamat Yogyakartaan periaatteet ottavat kantaa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien toteutumiseen vankiloissa (Yogyakarta principles, 2017, 18). Eri valtioilla ja niiden rikosseuraamusjärjestelmillä saattaa olla myös omia suosituksia ja ohjeita transsukupuolisten vankien suojelemiseksi ja asianmukaisen kohtelun turvaamiseksi vankeusaikana. Suositukset liittyvät esimerkiksi sijoitteluun, oikeanlaisen hoidon ja tuen järjestämiseen vankeusaikana, turvallisuuden takaamiseen ja sukupuolen vahvistamisen mahdollisuuksiin. Yhdistyneiden kansakuntien laajassa katsauksessa on kartoitettu eri maiden rikosseuraamusjärjestelmien käytäntöjä ja ohjeita transsukupuolisten vankien kohteluun ja vankien kanssa toimimiseen. Katsauksesta käy ilmi, että käytännöt vaihtelevat hyvin paljon kansainvälisellä tasolla, ja vaikka edistystä on tapahtunut ja hyviä käytäntöjä transsukupuolisten vankien kohtamiseksi on kehitetty, on harvassa maassa huomioitu kuitenkaan kaikkia aiheeseen liittyviä erityiskysymyksiä. (UNDP 2020, 47.)

Suomessa rikosseuraamuslaitos on laatinut ohjeen sukupuolen korjausprosessin läpikäyneen tai korjausprosessissa olevan vangin sijoittamisesta Rikosseuraamuslaitoksessa. Ohjeen mukaan vankilaan tuleva sukupuolen korjausprosessissa oleva henkilö tulee kohdata sukupuoli-

identiteetin mukaisesti, ja sukupuolen korjausprosessin jatkuminen on turvattava vankeusai- kana. Korjausprosessin aloittaminen tulee myös mahdollistaa vankeusaikana. Päätös laitos- ja osastosijoittelusta tehdään huomioiden henkilön oma toive, korjaushoidon vaihe sekä laitostur- vallisuu-teen vaikuttavat tekijät. Sijoittelussa tulee huomioida mahdollisuus omaan selliin, ves- saan ja suihkussa käymiseen yksin. Ohjeen mukaan henkilön yksityisyyden suojaan liittyvät toi- menpiteet, kuten henkilöntarkastukset, suorittaa henkilön kanssa samaa sukupuolta oleva vir- kahenkilö. (Vesterbacka & Knuuti 2019.) Suomessa ei ole kuitenkaan julkista tilastoa siitä, mi- ten paljon transihmisiksi identifioituneita henkilöitä vankilassa on, tai tutkimusta siitä, miten ohjeet toteutuvat käytännössä.

5 Kirjallisuuskatsauksen menetelmä ja vaiheet

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa opinnäytetyön tilaajana toimivalle RIKSU-hank- keelle tietoa sukupuolivähemmistöjen kohtaamista haasteista ja tuen tarpeista rikosseuraamus- järjestelmässä. Aihevalinta perustui tilaajan toiveeseen saada lisää tietoa siitä, miten sukupu- olivähemmistöihin kuuluvat henkilöt kohdataan rikosseuraamusjärjestelmän sukupuolittuneessa ympäristössä. Valintaan vaikutti myös opinnäytetyön tekijöiden kiinnostus aihetta kohtaan, ai- heen ajankohtaisuus ja sen yhteiskunnallinen merkitys. Sukupuolivähemmistöön kuuluviin ri- kosseuraamusasiakkaisiin kohdistuvaa tutkimusta ei tiettävästi ole tehty Suomessa rikosseuraa- musjärjestelmän kontekstissa. Kansainväliselläkin tasolla kyseessä on melko vähän tutkittu aihe. Käsitkset sukupuolen moninaisuudesta ovat muuttuneet vuosien aikana ja ymmärrys il- miötä kohtaan on lisääntymässä. Tutkimuksiin pohjautuvalla tiedolla on suuri merkitys, kun halutaan lisätä ymmärrystä ja muuttaa asenteita ja toimintatapoja parempaan suuntaan.

Tutkimusta tehdessä lähestymistapa tutkittavaan aiheeseen tai ilmiöön sekä tutkimuksen me- netelmälliset valinnat pohjautuvat aina tutkimuksen tarkoitukseen. Menetelmän valinnassa tu- lee huomioida, millainen lähestymistapa tuo parhaiten vastauksen kyseessä olevaan tutkimus- ongelmaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 124-132.) Sukupuolivähemmistöön kuuluvat vangit ovat Suomessa hyvin marginaalinen ryhmä, mikä asettaa haasteita luotettavalle empii- riselle tutkimukselle. Opinnäytetyönä aiheen tutkiminen ei olisi realistista. Tutkimusaihetta oli siis luontevaa lähestyä kirjallisuuskatsauksen menetelmällä, jonka avulla voidaan koota tietoa yhteen ja luoda mahdollisimman kattava kuva aiheesta. Kansainvälisen kirjallisuuskatsauksen avulla opinnäytetyö pyrkii selvittämään, millaisia haasteita sukupuolivähemmistöön kuuluvat henkilöt kohtaavat tutkimuskirjallisuuden perusteella rikosseuraamusjärjestelmässä sekä miten sukupuolivähemmistöjen tuen tarpeita on tällä hetkellä huomioitu. Kirjallisuuskatsauksen avulla opinnäytetyö tuo myös näkyväksi, millaista tutkimusta aiheesta on tehty ja millaista tut- kimusta olisi tarpeellista tehdä tulevaisuudessa.

Tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus voidaan jaotella kolmeen päätyyppiin: kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen, systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen sekä meta-analyysiin. Jako perustuu sekä katsauksen laajuuteen että siinä käytettäviin menetelmällisiin vaatimuksiin. Meta-analyysi on menetelmistä vaativin ja tarkimmin strukturoitu. Sen aineisto on hyvin laaja ja etenkin kvantitatiiviseen tutkimukseen kohdistuvan meta-analyysin menetelmä on hyvin tilasomatemaattinen. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on myös toteutustavaltaan tarkasti määritelty tutkimusmenetelmä. Aineiston seulonta ja hakuprosessi ovat tarkkaan strukturoituja, ja vaativat tekijältä paljon tutkimusmenetelmällistä ja tiedonhakuun liittyvää osaamista. (Salminen 2011, 6-14.) Usein systemaattiset katsaukset toteutetaan pienissä tutkimusryhmissä (Kiteley & Stogdon 2014, 12).

Tässä opinnäytetyössä toteutettiin kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa metodiset säännöt ovat väljemmät kuin systemaattisessa katsauksessa tai meta-analyysissä, aineisto on suppeampi ja tutkittavat ilmiöt ovat yleensä laajempia kuin muissa katsaustyypeissä. (Salminen 2011, 6.) Myöskään aineistoon sisällytettävää kirjallisuutta ei ole tarkkaan rajattu esimerkiksi tutkimuksessa käytettyjen menetelmien, tieteenalan tai julkaisualan mukaan. Se on toimiva menetelmä esimerkiksi hajanaisiin, vähän tutkittuihin aiheisiin, jolloin tavoitteena voi olla tiedon tuottaminen hyvien käytäntöjen edistämiseksi. (Kangasniemi ym. 2013.) Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen menetelmä mahdollistaa tässä opinnäytetyössä laajan, mutta toisaalta vähän tutkitun ilmiön kartoittamisen. Menetelmän joustavuuden vuoksi tutkimusaineistoon voidaan sisällyttää sekä laadullista että määrällistä tutkimusta, ja yhdistää useiden aiheeseen liittyvien tieteenalojen tutkimuksia. Tämä mahdollistaa tarpeeksi laajan aineiston hankinnan ja antaa mahdollisuuden ilmiön moniulotteiseen tarkasteluun.

Tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsaus ei pelkästään kokoa tietoa yhteen ja referoi aikaisempia tutkimustuloksia, vaan siinä on myös kriittinen tai arvioiva näkökulma ja se noudattaa tieteellisen tutkimuksen yleisiä periaatteita. Itsenäisenä tutkimuksena kirjallisuuskatsaus edellyttää järjestelmällisyyttä ja huolellisuutta ollakseen tutkimuksena luotettava ja toistettava. (Kiteley & Stogdon 2014, 10-11; Salminen 2011, 4.) Seuraavissa alaluvuissa kuvaillaan tarkemmin tässä opinnäytetyössä toteutetun kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheet yksityiskohtaisemmin, sekä avataan tarkemmin tutkimuksessa tehtyjä menetelmällisiä valintoja. Vaiheiden raportointi lisää tutkimuksen luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä, ja tuo samalla näkyväksi myös menetelmän rajoitteet. Eri vaiheiden raportoinnin tueksi on liitetty kuvioita ja taulukoita havainnollistamaan tarkemmin tutkimusprosessia.

Kirjallisuuskatsauksen toteuttamiseen on olemassa erilaisia strategioita ja malleja. Tässä opinnäytetyössä seurattiin Kangasniemen ym. (2013) kuvaamaa neljän vaiheen mallia, jossa kuvaileva kirjallisuuskatsaus rakentuu tutkimuskysymyksen asettelusta, aineiston valinnasta, kuvailun rakentamisesta sekä tuotetun tuloksen tarkastelusta. Lisäksi aineiston valinnassa on mukailtu Finkin (2010, 4-5) kirjallisuuskatsauksen mallia, joka koostuu seitsemästä vaiheesta: 1.)

tutkimuskysymysten asettelusta, 2.) tietokantojen ja hakukoneiden valinnasta, 3.) hakutermien valinnasta, 4.) käytännön seulan asettamisesta, 5.) metodologisen seulan asettamisesta, 6.) katsauksen suorittamisesta sekä 7.) synteessin tulosten tarkastelusta. Aineiston valinta toteutettiin mukaillen Finkin mallin vaiheita 2-5. Seuraavat alaluvut avaavat näiden mallien vaiheiden toteutusta opinnäytetyöprosessissa. Vaiheet eivät aina etene lineaarisessa järjestyksessä, vaan prosessit tapahtuvat yleensä limittäin keskenään. Selkeyden vuoksi ne on kuitenkin kuvattu raportissa lineaarisena prosessina.

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimusta tehdessä tutkimuskysymykset muodostuvat aina tutkimuksen tarkoituksen pohjalta. Kysymykset voivat myös muuttua tutkimusprosessin aikana samoin kuin tutkimuksen näkökulma (Hirsjärvi ym. 2010, 125). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen prosessin ensimmäinen vaihe on tutkimuskysymysten muodostaminen. Riittävän syvällisen tarkastelun vuoksi tutkimuskysymysten on hyvä olla tarpeeksi täsmällisiä ja tarkkaan rajattuja. Toisaalta laajempi tutkimuskysymys voi mahdollistaa aiheen tarkastelun useasta eri näkökulmasta. (Kangasniemi ym. 2013, 294-295.) Tutkimuskysymykset määrittävät koko tutkimuksen suunnan ja ohjaavat tutkimuksen prosessien etenemistä, ja siksi niiden muodostamiseen on syytä kiinnittää huomiota (Fink 2010, 5).

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten vankilan rakenteet ja käytännöt voivat vaikuttaa sukupuolivähemmistöön kuuluvan henkilön vankeusaikaan?
2. Millaista kohtelua sukupuolivähemmistöön kuuluvat henkilöt kohtaavat vankeusaikana?
3. Millaiset asiat ovat edistäneet sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien asemaa vankiloissa?

Opinnäytetyö nojaa tutkimusorientaatioissaan aikaisempaan tutkimukseen sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallisesta asemasta ja lähestyy aihetta siitä olettamuksesta, että sukupuolivähemmistöön kuulumisen lisää riskiä joutua syrjinnän, epäasiallisen kohtelun tai jopa väkivallan kohteeksi. Opinnäytetyön kiinnostuksen kohteena on, miten nämä haasteet näkyvät tutkimuksen perusteella vankilassa, jossa binäärinen sukupuolikäsitys on erityisen korostunut, ja joka on muillakin tavoin ympäristönä erityislaatuinen. Tarkoitus on myös kartoittaa, millaisilla keinoilla sukupuolivähemmistöjen yhdenvertainen asema ja kohtelu on pyritty turvaamaan vankiloissa ja miten tämä ilmenee aiheesta tehdyssä tutkimuksessa. Tutkimuskysymyksiä muotoiltiin jonkin verran uudelleen tutkimuksen edetessä, mutta tutkimusongelma pysyi samana tutkimuksen alusta loppuun.

5.2 Aineiston valinta

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineiston valinnassa oleellisinta on löytää aineisto, joka vastaa parhaiten tutkimuskysymykseen. Systemaattisesta katsauksesta poiketen kuvaileva kirjallisuuskatsaus sallii hakustrategiasta poikkeamisen, mikäli näin löydetään tutkimusaiheeseen liittyvää aineistoa. Tämä voi tarkoittaa sisällön perusteella tutkimuksen karsimista tai systemaattisesta hausta poikkeamista sopivan aineiston löytämiseksi. (Kangasniemi ym. 2013.) Tässä opinnäytetyössä on hyödynnetty kuvailevan kirjallisuuskatsauksen joustavuutta aineiston valintaprosessissa. Luotettavan aineiston löytämiseksi haku toteutettiin mukaillen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen hakuprosessia, kuitenkin karsien sellaista aineistoa, jonka ei sisällöltään katsottu liittyvän keskeisesti tutkimusaiheeseen. Lisäksi systemaattisen haun ohella hyödynnettiin manuaalista hakua, jota toteutettiin tutkimalla valittujen tutkimusartikkeleiden lähdeviitauksia tarkastellen ja etsien sitä kautta mahdollisia opinnäytetyön aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Systemaattinen aineistohaku on havainnollistettu alaluvun lopussa Kuviossa 1.

Finkin (2010, 4-5) mallissa aineiston valinta aloitetaan sopivien tietokantojen määrittelyllä (vaihe 2). Aineistohakuun valittiin kolme artikkelitietokantaa: ProQuest Central, EBSCOhost ja Sage Premier. Tämän lisäksi hakua tehtiin myös Google Scholar -hakukoneessa. Tietokantojen valinnassa pyrittiin huomioimaan niiden kattavuus aihepiiriin liittyvän tutkimuksen osalta. Kaikki valitut tietokannat ovat monialaisia, ja niissä on laajasti edustettuina myös yhteiskuntatieteisiin liittyvien julkaisujen artikkeleita. Koska kuvaileva kirjallisuuskatsaus ei rajaa aineiston valintaa vain yhden tieteenalan julkaisuihin, oli mahdollista sisällyttää hakuun useampaan eri aiheeseen liittyvän tieteenalan tietokantoja. Tämä oli tarkoituksenmukaista, sillä aihetta voi lähestyä yhteiskuntatieteiden lisäksi esimerkiksi psykologian tai terveystieteiden näkökulmasta. ProQuest Central, EBSCOhost ja SAGE Premier mahdollistivat myös monipuolisesti erilaisten rajausten tekemisen aihepiirin, julkaisuajankohdan, eri tietokantojen sekä haun laajuuden suhteen. Kaikissa tietokannoissa pystyttiin myös hyödyntämään niin sanottuja Boolean operaattoreita ”AND” ja ”OR” joiden perusteella hakusanoista voidaan muodostaa pidempiä hakulausekkeita. Lisäksi sanoja voidaan tarvittaessa katkaista käyttämällä katkaisumerkkiä * tai muodostaa hakufraaseja käyttämällä lainausmerkkejä.

Vaiheessa kolme määritellään hakusanat. Ennen varsinaista aineistohakua tietokannoissa suoritettiin testihakuja, joiden avulla muodostettiin tutkimuksen lopulliset hakusanat ja hakulausekkeet. Samalla testattiin tietokantojen hakukoneiden toimintaa ja varmistettiin, että aiheeseen liittyvää tutkimusaineistoa on saatavilla. Testihauissa todettiin, että parhaiten tuloksia löytyy pitkiä hakulausekkeita muodostamalla, ja hakusanat yhdistettiin OR- ja AND operaattoreilla kahdeksi pidemmäksi hakulausekkeeksi. Google Scholar oli tässä poikkeus, sillä pitkien hakulausekkeiden muodostaminen ei ollut mahdollista. Hakulausekkeita muodostaessa lähdeittiin liikkeelle tutkimuskysymyksen kannalta keskeisimmistä teemoista. Ensimmäinen hakulauseke sisältää sukupuolivähemmistöihin liittyvät käsitteet, toinen vankilaan ja vankeuteen

liittyvät käsitteet. Tarkentavia hakusanoja ei koettu tarpeelliseksi, sillä testihaussa todettiin katsaukseen liittyvää tutkimusaineistoa olevan lähtökohtaisesti rajoitetusti saatavilla, ja toisaalta haku tuotti monipuolisia tuloksia. Mahdollisimman relevanttien osuimien saamiseksi haku rajattiin niin, että hakuryhmän sanojen tuli esiintyä artikkelin abstraktissa. Tämä rajausta oli mahdollista tehdä ProQuest Centralin, Sage Premierin ja EBSCOhost:n hakukoneissa, Google Scholarissa osuvuus rajattiin otsikkoon. Opinnäytetyössä käytetyt hakusanat ja niillä saadut tulokset on esitelty tarkemmin liitteessä 1.

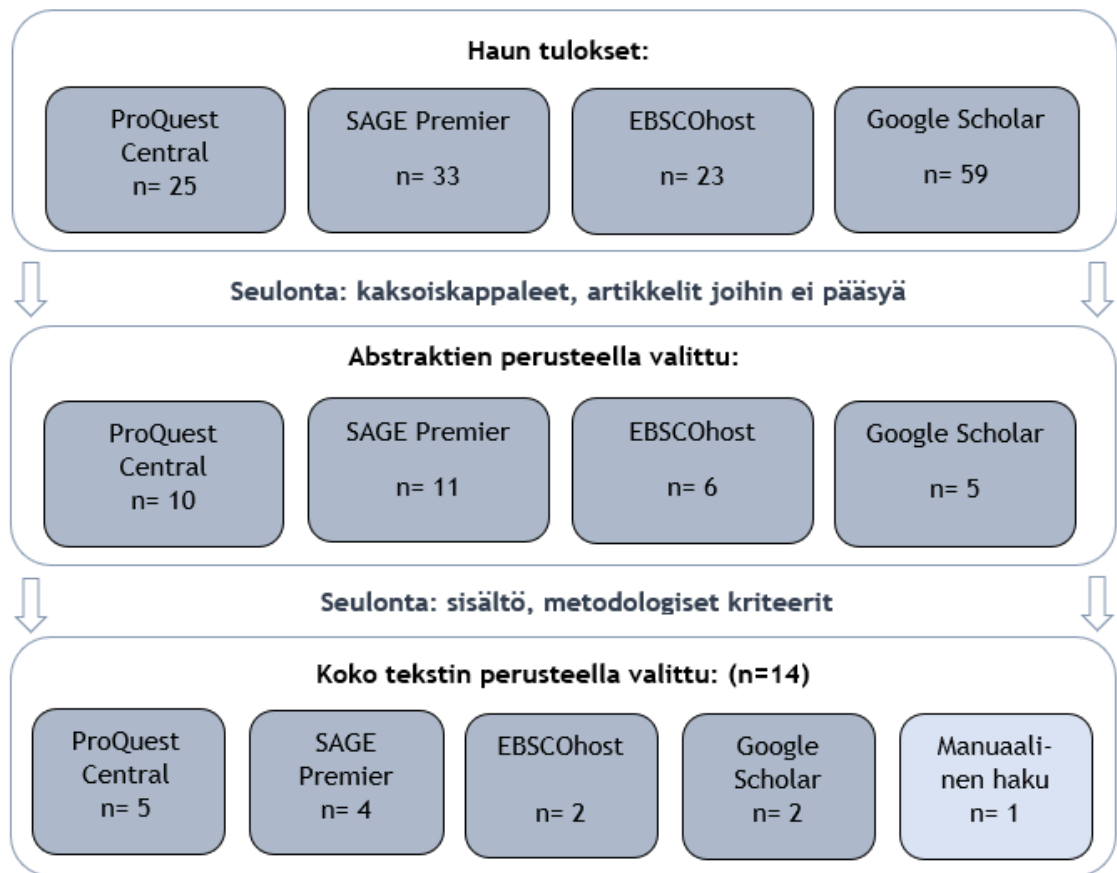
Finkin (2010, 4-5) mallissa vaiheissa 4. ja 5. aineistoa seulotaan ja määritellään sisäänotto- ja poissulkukriteerit. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit pyritään luomaan sellaisiksi, että oman tutkimusaiheen kannalta relevantti ja luotettava tutkimus rajautuu sisään, ja epäoleelliset tutkimukset rajautuvat hausta pois. Mallissa asetetaan ensin käytännöllinen seula, joka kohdistuu esimerkiksi tutkimuksen julkaisuajankohtaan, raportin kieleen, tutkimuksen sisältöön tai kohteeseen. Tässä tutkimuksessa rajaukset on tehty kielen, julkaisuajankohdan ja sisällön perusteella. Sisältörajausta asetettiin mahdollisuuksien mukaan hakukoneisiin rajaamaan pois epäoleellisia paljon esiintyviä tuloksia. Tämän jälkeen tutkimuksia seulotaan niissä käytettyjen menetelmien ja laadukkuuden perusteella. Koska kuvaileva kirjallisuuskatsaus sallii erilaisin menetelmin tehtyjen tutkimuksen sisällyttämisen analyysiin, sallittiin tutkimuksessa erilaisin menetelmin toteutetut tutkimukset. Ainoastaan perinteiset kirjallisuuskatsaukset rajattiin pois, sillä tutkimukseen haluttiin ensisijaisesti niin sanottua ensi käden tietoa. Sen sijaan tutkimuksen laatuun kiinnitettiin huomiota, ja valittujen tutkimusten tuli olla vertaisarvioituja sekä raportoitu selkeästi. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit on jäsennetty alla olevaan taulukkoon 1.

Sisäänottokriteerit:	Poissulkukriteerit:
Aiheena sukupuoli vähemmistöt ja vankila	Jokin muu aihe
Vastaa ainakin yhteen tutkimuskysymykseen	Ei vastaa tutkimuskysymyksiin
Julkaistu vuoden 2011 jälkeen	Julkaistu ennen vuotta 2011
Tutkimusartikkeli, jossa selkeä tutkimusmenetelmän kuvaus	Muu kuin tutkimusartikkeli, ei menetelmän kuvausta
Ei kirjallisuuskatsaus	Kirjallisuuskatsaus
Vertaisarvioitu	Ei vertaisarviota
Englanninkielinen	Kieli muu kuin englanti

Taulukko 1: Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Kriteerien määrittelyn jälkeen seulonta toteutettiin manuaalisesti tuloksiin perehtymällä. Hausta löytyneistä tutkimusartikkeleista luettiin abstraktit läpi, ja karsittiin sen perusteella sisäänotto- ja poissulkukriteerien mukaisesti tutkimukseen sopimattomat artikkelit pois. Seuraavalla lukukerralla luettiin kaikki kriteerit läpäisseet artikkelit, ja karsittiin koko artikkelin tekstin perusteella sopivat artikkelit sisäänotto- ja poissulkukriteereiden perusteella. Rajaus-ten jälkeen katsaukseen valikoitui systemaattisen haun avulla 13 tutkimusartikkelia. Yksi artikkelit löytyi manuaalisen haun avulla tutkimuksien lähdeviittauksista. Tutkimuksista 8 oli tehty Yhdysvalloissa, 5 Iso-Britanniassa ja 1 Australiassa. Kaikkien tutkimusten perustiedot on koottu opinnäytetyön tekijöiden apuna toimineeseen tutkijantaulukkoon, joka löytyy liitteenä raportin lopussa (Liite 3).

Tutkimuksista suurin osa oli laadullisia tutkimuksia, joissa oli haastateltu joko sukupuolivähemmistöön kuuluneita vankeja, vankilan työntekijöitä ja yhdessä tutkimuksessa transnaisten kanssa samassa vankilassa olevia cissukupuolisia naisia. Yksi tutkimus oli analyysi, jossa aineistona toimi eri Yhdysvaltojen osavaltioiden vankiloiden säännöt ja ohjeistukset. Yhdessä tutkimuksessa oli puolestaan analysoitu transsukupuolisten vankien verkkolehdestä julkaistuja kirjoituksia kokemuksistaan vankilasta, joita vangit olivat vankeusaikanaan lähettäneet toimitukseen. Lähes jokaisessa tutkimuksessa tutkimuskohteena oli transnaisiksi identifioituvat naisvangit, joista osa oli sijoitettuna miesten vankilaan, osa naisten vankilaan. Kaiken kaikkiaan aineiston haastatteluissa kuului vain muutaman transmieheksi identifioituvan henkilön ääni. Muita sukupuolivähemmistöjä ei ole aineistossa erikseen mainittu.

Kuvio 1: Aineiston systemaattinen haku

5.3 Kuvailun rakentaminen

Aineiston valitsemisen jälkeen on vuorossa kuvailun rakentaminen. Kuvailu on kirjallisuuskatsauksen tulos, jossa valitusta aineistosta tietoa yhdistetään ja pyritään luomaan siitä selkeä kokonaisuus, jonka avulla vastataan tutkimuskysymyksiin. Kuvailun tarkoituksena ei ole pelkästään referoida, tiivistää tai muulla tavoin raportoida alkuperäisaineistoa, vaan yhdistellä ja analysoida sisältöä kriittisesti, ja nostaa siitä esiin tutkittavan ilmiön kannalta merkityksellisiä seikkoja. Tämä vaihe toteutetaan kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa luomalla laadullisen tutkimuksen analyysia muistuttava synteesi. Menetelmälliset valinnat synteessin toteuttamiseen vaihtelevat sen mukaan, mikä menetelmä palvelee parhaiten tutkimuksen tarkoitusta ja tutkimuksen tulosten esittelyä. (Kangasniemi ym. 2013, 296-297.)

Tässä kirjallisuuskatsauksessa aineiston tulososioita yhdistettiin ja tiivistettiin ymmärrettäväm-
pään ja helpommin hahmotettavaan muotoon temaattisen analyysin avulla. Temaattinen ana-
lyysi on usein käytetty tapa tunnistaa ja yhdistää aineistosta nousevat selkeät teemat. Täsmäl-
lisessä katsauksessa aineiston analysointi on kuvattu lukijalle kattavasti. (Coughlan & Cronin
2021, 113-114.) Tässä luvussa avataan tarkemmin sitä, miten aineiston analysointi tässä kirjal-
lisuuskatsauksessa suoritettiin.

Kuvailun rakentaminen alkoi aineiston huolellisella läpikäymisellä. Aineistosta kirjallisuuskatsauksen tekemisen kannalta olennaisinta on artikkeleiden tulososiot (Coughlan & Cronin 2021, 114), joten tutkimusartikkeleiden tulososiot tulostettiin paperisiksi. Tämä auttoi hahmottamaan aineistoa paremmin ja teki aineiston analysoinnista helpompaa. Ennen aineiston analysointia katsauksen tekijät päättivät tutkia aineistoa erityisesti tutkimuskysymysten ja tutkimuksen tarkoituksen näkökulmasta. Näkökulman painotus aineistoa analysoitaessa auttaa rajamaan aihetta ja keskittymään tutkimuksen kannalta oleellisiin osiin (Coughlan & Cronin 2021, 114). Aineiston huolellinen läpikäyminen antoi käsityksen siitä, millaisia teemoja niistä olisi tutkimusongelman perusteella hyödyllistä ja tarkoituksenmukaista nostaa esiin.

Tulososioiden läpikäymisen jälkeen aineisto koodattiin. Aineiston koodaaminen mukaili Coughlanin ja Croninin (2021, 114-115) esittämää koodaustapaa. Aineisto koodattiin seuraavalla tavalla: ensimmäisestä tutkimuksesta yliviivattiin kaikki tutkimusongelman ja valitun näkökulman kannalta edes vähän merkitykselliset kohdat. Kohtia yliviivattiin kolmella eri värillä; jokainen väri tarkoitti omaa aihepiiriä, johon yliviivatut ilmaisut yhdistettiin. Artikkelit käytiin samalla tavalla läpi yksi kerrallaan ja uusia koodeja nousi esiin aineistosta. Aineiston koodaaminen oli johdonmukaista ja selkeää, ja sen lopputuloksena oli hallittavampi ja selkeämpi kokonaisuus. Seuraava vaihe on teemojen muodostaminen, joka tapahtuu yhdistelemällä näitä niin sanottuja koodeja (Coughlan & Cronin 2021, 115-116). Teemat nimetään, ja niiden nimet voivat muuttua, kunhan analyysin lopussa teemojen otsikot kuvaavat riittävällä tavalla kunkin teeman alla käsiteltäviä asioita (Coughlan & Cronin 2021, 115-116). Teemoittelua selkeyttämään luotiin taulukot, joissa esitetään pelkistetyt ilmaukset, alaluokat ja pääluokat (Liite 2).

Kaikki aineistosta nousseet ilmiöt eivät lopulta päädy luotujen teemojen alle. Ilmiöt tai aiheet saattavat tulla esille vain yhdessä aineistossa tai vain yhden tutkimukseen osallistuneen henkilön kokemuksista. Ilmiö voi myös tulla esiin useammassa tutkimuksessa, mutta ei välttämättä tuo kyseessä olevan tutkimusongelman kannalta mitään uutta tai merkityksellistä näkökulmaa katsaukseen. Joskus tulos on merkittävä myös silloin, kun sitä ei ilmene ja joissain tapauksissa tuloksen uupuminen tai aiheen käsittelemättömyys viittaa jatkotutkimuksen tarpeellisuuteen. (Coughlan & Cronin 2021, 116-117.) Systemaattinen aineiston valinta tuotti keskenään hyvin erilaisia tutkimusartikkeleita. Tutkimusten kohderyhmissä, toteutustavoissa ja tutkimusasetelmissä oli merkittäviä eroavaisuuksia. Tämän vuoksi teemojen alle nostettiin myös sellaisia asioita ja ilmiöitä, jotka eivät tulleet ilmi kuin muutamassa tutkimuksessa. Aiheet olivat kuitenkin näissä tutkimuksissa selkeitä teemoja, eivät yksittäisiä nostoja.

5.4 Tuotetun tuloksen tarkastaminen

Kirjallisuuskatsauksen tulosten tarkastelu tarkoittaa sekä synteessissä esiin nousseiden tulosten tarkastelua ja pohdintaa, mutta myös koko kirjallisuuskatsauksen menetelmän toteutuksen arviointia. Samalla arvioidaan tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Tutkimuksen

luotettavuuden arvioinnissa tuodaan esiin tutkimuksen rajoitteet, kuten esimerkiksi aineiston laajuus ja monipuolisuus sekä aineiston valinnan menetelmät. Luotettavuutta lisää tutkimuksen vaiheiden selkeä raportointi, mikä kuuluu myös keskeisesti eksplisiittiseen aineiston valinnan prosessiin. (Kangasniemi ym. 2013, 296-298.) Kirjallisuuskatsauksen tuloksista tehdyt johtopäätökset esitellään luvussa 7, ja eettisyyttä ja luotettavuutta on arvioitu tarkemmin luvussa 8. Opinnäytetyön tuloksiin ja johtopäätöksiin on kuitenkin olennaisesti vaikuttanut kirjallisuuskatsauksen aineiston valinta ja aineiston rajoitteet, joista on hyvä olla tietoinen tuloksia tarkastellessa.

Opinnäytetyössä tehdyssä kirjallisuuskatsauksessa havaittiin aukkoja tutkimuksessa. Lähtökohteisesti empiiristä tutkimusta aiheesta oli saatavilla melko vähän, ja suurin osa tutkimuksesta oli peräisin Yhdysvalloista. Toisaalta myös katsaukseen sisällytetyn tutkimuksen määrä on hyvin rajallinen, ja sisältää vain tutkimusartikkeleita. Esimerkiksi väitöskirja- ja opinnäytetyö-tyyppiset tutkielmat on rajattu haussa pois. Aineiston testihaku antoi viitteitä, että aiheesta oli tehty tutkimusta enemmän terveydenhuollon ja eri sairauksien ilmenemisen ja torjunnan näkökulmasta. Sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankila-ajan kokemuksiin ja kohtaamisiin perustuvaa tutkimusta näytti olevan vähemmän saatavilla. Monissa tutkimuksissa keskityttiin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin yhtenä ryhmänä, jolloin tutkimuksesta ei voitu erotella, millaisia kokemuksia sukupuolivähemmistöön kuuluvilla on vankilasta, ja tutkimuksia rajattiin sen vuoksi pois. Testihaussa suomenkielisillä hakusanoilla osumia ei saatu yhtään.

Aineistohaun vaiheet on pyritty raportoimaan läpinäkyvästi ja tuomaan esiin aineistohaun puutteet. Aineistohakua rajoitti ennen kaikkea se, että kaikkeen aiheesta tehtyyn tutkimukseen ei ollut vapaata pääsyä tai pääsyä Laurea-ammattikorkeakoulun lisenssin kautta. Esimerkiksi Google Scholarissa tehdyssä haussa tuli vastaan abstraktien perusteella muutama sisäänottokriteerit täyttävä tutkimus, mutta koko artikkelia ei ollut saatavilla. Vaikka aineistohaussa katsaukseen hyväksyttiin vain korkeintaan kymmenen vuotta vanhoja tutkimuksia, on silti huomioitava, että käytännöt ja lainsäädännöt sekä asenteet ovat saattaneet muuttua jo muutamassa vuodessa. On myös huomioitava, että katsaukseen sisältyi tutkimusmenetelmiltään ja kohde-ryhmiltään hyvin erilaisia tutkimuksia. Sisään otetut tutkimukset on tehty eri vankiloissa, valtioissa/osavaltioissa ja rikosseuraamusjärjestelmissä. Menetelmien ja kohderyhmien kirjo vaikuttaa osaltaan siihen, että tulokset eivät ole keskenään suoraan vertailukelpoisia.

6 Tulokset

Opinnäytetyön tulosten raportointi pohjautuu tulosten synteessissä hyödynnettyyn teemoittelu analyysiin. Teemoittelu analyysistä esiin nousi kolme pääteemaa; vankilan rakenteiden ja käytäntöjen merkitys, vankiyhteisössä elämisen haasteet ja työntekijöiden kohtelu ja asenteet. Seuraavissa alaluvuissa tulokset on jäsennelty niin, että jokaisesta pääteemasta keskeisimmäksi

nousseet aiheet käsitellään omilla alaluvuissaan. Lisäksi viimeiseen alalukuun on koottu eri teemoihin liittyviä keinoja ja käytäntöjä sukupuolivähemmistöön kuuluvien kohtelun ja aseman parantamiseksi.

6.1 Rakenteelliset haasteet

Tuloksissa nousi vahvasti esiin, kuinka vankila ja siihen liittyvät lainsäädännöt, käytännöt ja ohjeistukset rakenteellisella tasolla vahvistavat binääristä sukupuolikäsitystä ja aiheuttavat haasteita ja inhimillistä kärsimystä transsukupuolisille sekä ei-binäärisille henkilöille. Vankilaan tullessaan henkilö lähtökohtaisesti sijoitellaan joko miesten- tai naisten vankilaan tai -osastolle, ja käytännöt sijoittelupäätösten taustalla vaihtelevat transsukupuolisten henkilöiden kohdalla. Vaikka henkilö haluaisi pitää transtaustansa yksityisenä asiana, voi omaa taustaa olla vaikea tai mahdoton piilottaa hyvin sukupuolittuneessa ympäristössä. Joissakin vankiloissa transsukupuolisia on sijoitettu omalle osastolleen esimerkiksi yhdessä seksuaalivähemmistöön kuuluvien henkilöiden kanssa. Joissain vankiloissa sijoittelu tapahtuu ainoastaan juridisen tai syntymässä määritellyn biologisen sukupuolen perusteella, eikä vangin todellista sukupuoli-identiteettiä tai omaa toivetta huomioida päätöksessä. Väärälle osastolle joutuminen aiheuttaa paljon psyykkistä kuormitusta, käytännöllisiä haasteita ja vaikeuttaa sosiaalisen transition prosessia.

Tutkimusten perusteella ohjeet ja käytännöt transsukupuolisten vankien osastoille sijoittamisen taustalla vaihtelevat paljon. Päätökseen näyttää kuitenkin vaikuttavan vahvasti henkilön juridinen tai syntymässä määritelty biologinen sukupuoli. Teema näyttäytyy sekä Yhdysvalloissa että Iso-Britanniassa tehdyissä tutkimuksissa. (McCauley, Bethlehem, Bouvier, Brockmann & Brinkley-Rubinstein 2018; Jenness & Gerlinger 2020; Maycock 2020a; Maycock 2020b; White-Hugtho ym. 2018; Nulty ym. 2019.) Malkin & DeJong (2018) selvittivät tutkimuksessaan, kuinka Yhdysvaltain oikeusministeriön vuonna 2012 uudistamat Prison Rape Elimination Act (jäljempänä PREA) -säädökset transsukupuolisten vankien suojelemiseksi näkyvät osavaltioiden vankiloiden omilla säännöissä ja ohjeistuksissa. Lakiuudistuksen mukaan transsukupuolisten vankien laitos- ja osastosijoittelussa tulisi huomioida ensisijaisesti henkilön todellinen sukupuoli-identiteetti sekä oma toive. Selvityksestä käy kuitenkin ilmi, että kaikki osavaltiot eivät edellytä tätä omilla ohjeistuksissaan. Joissakin osavaltioissa käytännöt olivat hyvin ristiriitaisia PREA:n määräysten kanssa ja sukupuolen määrittystä tehtiin ainoastaan joko syntymässä määritellyn sukupuolen, juridisen sukupuolen perusteella tai huomioiden, onko henkilölle tehty sukuelinkirurgiaa osana transitiota.

Transsukupuolisille vangeille osastolla on paljon merkitystä sekä omalle psyykkiselle hyvinvoinnille että käytännön tasolla. Aineistosta nousee esiin transsukupuolisten vankien kokemuksia väärän sukupuolen osastolle joutumisesta. Maycockin (2020b) tutkimuksessa kartoitettiin transsukupuolisten kokemuksia vankeudesta skotlantilaisessa vankilassa. Tutkimuksessa ne

transsukupuoliset, jotka eivät olleet sukupuoli-identiteettiään vastaavalla osastolla, kokivat, että vankilajärjestelmä mitätöi transsukupuolisen todellisen sukupuoli-identiteetin. Kaikille näille haastateltaville kokemus ”väärälle puolelle” joutumisesta aiheutti kärsimystä ja vaikeutti oman sukupuolen vahvistamista. Useista aineiston tutkimuksista käy myös ilmi, kuinka transnaiset ovat miesten vankilassa korkeassa riskissä joutua sukupuoleen kohdistuvan häirinnän, seksuaalisen ahdistelun ja jopa väkivallan uhreiksi (Wilson ym. 2017; Jenness, Sexton & Sumner 2019; Maycock 2020a; Maycock 2020b; Jenness & Gerlinger 2020; Nulty ym. 2019).

Aineisto tuo esiin, kuinka vankila saattaa käytännön tasolla vaikeuttaa sukupuolen ilmaisua ja siten sosiaalista transitiota. Kokemukset oman sukupuolen ilmaisun haasteista toistuvat Jennessin ym. (2019), Jennessin & Gerlingerin (2020), Nultyn ym. (2019) sekä White-Hughton ym. (2018) tutkimuksissa Yhdysvaltojen kontekstissa. Näissä tutkimuksissa haastateltiin transnaisia eri vankiloissa, ja haastateltavien kokemuksista käy ilmi, kuinka transnaisena miesten vankilassa saattaa joutua oman tahdon vastaisesti käyttämään miesten vaatteita, kun omaa sukupuolta vahvistavien vaatteiden tai kosmetiikan käyttöä on rajoitettu, kielletty tai niitä ei ole käytännössä saatavilla tai mahdollista hankkia. Sama teema nousee esiin myös Maycockin (2020b) tutkimuksesta skotlantilaisessa vankilassa. Francisco (2021) selvitti transsukupuolisten vankien kokemuksia vankeusajalta vankien lähettämien Black and Pink -verkkolehden julkaisujen kirjoitusten perusteella. Myös tässä tutkimuksessa nousi esiin kokemuksia, joissa esimerkiksi pukeutumista ja meikkaamista oli rajoitettu vankilan säännöissä, tai vartijoiden toimesta.

Käytännön tason ongelmana nousi esiin myös joidenkin vankiloiden puutteellinen yksityisyyden ja intymiteettisuoja, sillä kaikissa vankiloissa sukupuolivähemmistöön kuuluvat eivät pystyneet majoittumaan omassa sellissä eikä heillä ollut käytössä erillisiä suihku- tai wc-tiloja (Malkin & DeJong 2018; Jenness & Gerlinger 2020). Malkinin & DeJongin (2018) mukaan PREA 2012 -säädökset edellyttävät, että sukupuolivähemmistöille tarjotaan vankilassa mahdollisuus suihkussa käymiseen yksityisesti. Tutkimuksen mukaan tämän ovat huomioineet noin 60 prosenttia osavaltioista omien vankiloiden säännöissään. Joissakin osavaltioissa oli tämän lisäksi kuitenkin mahdollistettu myös erillisten wc-tilojen käyttö sekä pukeutuminen ja riisuutuminen yksityisesti. Yksityisyyden ja intymiteettisuojan takaamisella pyritään suojaamaan transsukupuolisia vankeja häirinnältä ja seksuaaliselta väkivallalta.

Jaottelu miesten- tai naisten osastoille ei kuitenkaan ollut ainoa vaihtoehto osasto- ja laitossijoittelussa. Aineistosta käy ilmi, että sukupuolivähemmistöön kuuluville on myös ollut joissakin vankiloissa erillisiä osastoja, tai heitä on saatettu sijoittaa samoille osastoille muiden vankien kanssa, joilla on erityisiä tuen tarpeita. Transsukupuolisia vankeja on myös pidetty eristyksissä muista, vedoten heihin kohdistuvaan turvallisuusuhkaan. Maycock (2020a) kartoittaa tutkimuksessaan transsukupuolisten vankien näkemyksiä sukupuolivähemmistöille suunnatusta erillisestä osastosta eräässä englantilaisessa vankilassa. Erillinen osasto jakoi vahvasti mielipiteitä transsukupuolisten vankien keskuudessa. Suurin osa haastateltavista koki, että erillinen osasto on

syryjä ja vain vahvistaa transihmisen kokemusta omasta erilaisuudestaan. Haastateltavat toivat myös esiin, että transihmiset eivät ole homogeeninen ryhmä, jonka jäsenet kokisivat automaattisesti yhteyttä keskenään. Erillisosaston koettiin myös haittaavan sosiaalisen transition prosessia, kun transsukupuoliset suljetaan pois cissukupuolisten yhteisöistä.

McCauley ym. (2018) tutkimuksessa transnaisten kokemuksista eräässä Yhdysvaltojen eteläisen osavaltion lääninvankilassa käy ilmi, kuinka sukupuolivähemmistöihin kuuluvat vangit oli vankilassa sijoitettu samalle yhteisosastolle seksuaalivähemmistöjen, seksuaalirikollisten tai erilaisista mielenterveyden häiriöistä kärsivien vankien kanssa. Haastateltavat kokivat käytännön syrjivänä ja sen koettiin vahvistavan seksuaalivähemmistöihin kohdistuvaa stigmaa, ja osa oli myös kokenut osastolla seksuaalista häirintää. Samassa tutkimuksessa osa vastaajista oli joutunut viettämään myös pitkiä aikoja eristyksellissä oman tahdon vastaisesti. Haastateltaville käytäntöä oli perusteltu rangaistuksena epäsoveliaasta seksuaalisesta käyttäytymisestä tai keinona suojella henkilöä itseään väkivallalta. Malkinin & DeJongin (2018) mukaan PREA-säädökset kielivät vankiloita sijoittamasta automaattisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen edustajia vastoin henkilön tahtoa omille osastoilleen, samoin kuin eristyksen tahdonvastaisen käytön transsukupuolisten vankien suojelemiseksi. Kuitenkin tämä ohjeistus mainittiin vain kymmenen osavaltion omissa käytännöissä.

Aineiston kartoittaessa transsukupuolisten omia näkemyksiä eri vaihtoehtoista eri osastoille sijoittelusta, korostuu puheenvuoroissa toive yksilöllisestä harkinnasta päätöstä tehdessä. Osa transnaisiksi identifioituvista haastateltavista kertoi haasteista ja vaikeuksista huolimatta olevansa silti mieluummin miesten vankilassa, kuin naisten vankilassa (Jeness ym. 2020; Wilson ym. 2017; McCauley ym. 2018). Myös sukupuolivähemmistöille suunnattuja erillisosastoja toivottiin, ja niiden nähtiin olevan hyvä keino välttää häirinnältä ja saada vertaistukea erityisesti silloin, jos henkilö on vasta transition alkuvaiheilla (Wilson 2017, 393; Maycock 2020a; McCauley ym. 2018, 37). Maycockin (2020b), Wilsonin ym. (2017) sekä Malkinin & DeJongin tutkimuksista käy ilmi, että sekä Yhdysvalloissa, Australiassa ja Iso-Britanniassa ratkaisuja tehdään tai ainakin niitä ohjeistusten mukaan tulisi tehdä yksilöllisesti harkiten ja vangin oma toive huomioiden. McCauley ym. (2018) tuovat esiin myös transnaisten omaa pohdintaa siitä, kuinka vaikeasta päätöksestä on kyse vangille itselleen eikä päätöksentekoon ole olemassa yhtä oikeaa ratkaisua, joka sopisi kaikille.

6.2 Sukupuolen korjaushoidon esteet

Useassa aineiston tutkimuksessa tuodaan esiin, kuinka sukupuolen korjaushoidon prosessi on ollut erittäin hankalaa vankeusaikana. Tämä tulee esiin transsukupuolisten vankien omissa kokemuksissa, mutta myös henkilökunnan näkökulmasta tehdyssä tutkimuksessa sama teema nousee esiin. Tutkimukset antavat viitteitä, että lääketieteellisen transition esteenä saattaa olla joko vankilan omat säännöt ja käytännöt, tai toisinaan käytännölliset ongelmat, kuten

resurssien puute tai laitoksen kaukainen sijainti sukupuolen korjaushoidon poliklinikoista. Eri-tyisesti hormonihoidon aloittaminen tai sen jatkaminen vankeusaikana on ollut monelle vaikeaa tai mahdotonta. Käytännössä tämä tarkoitti monelle transsukupuoliselle vangille sitä, että oma sukupuolen korjausprosessi keskeytyi tai hidastui vankilassa, mikä vaikuttaa huomattavasti mahdollisuuksiin vahvistaa omaa sukupuoli-identiteettiään. Myös kirurgisen sukupuolen korjaushoidon aloittaminen vankeusaikana voi olla vaikeaa. Sukupuolidysforian hoitoon tarjottu tuki ja mielenterveyspalvelut ovat olleet aineiston perusteella monesti riittämättömiä.

Hormonihoidon aloittamisen esteenä saattavat olla säännöt, jotka kieltävät hormonihoidon aloittamisen tai sen jatkamisen sellaisilta henkilöiltä, joilla ei ennen vankila-aikaa ole ollut niihin lääkärin määräämää reseptiä. Tämä käytäntö nousi esiin useassa yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa. (White-Hughto ym. 2018; Clarke, White-Hughto & Pachankis 2017; Fransisco 2021; Malkin & DeJong 2018; McCauley ym. 2018.) Reseptin todistaminen saattoi myös käytännössä olla hyvin hankalaa, vaikka henkilöllä todellisuudessa olisikin ollut resepti ja lääkärin ohje hormonihoidon aloittamiseen vankilassa. Jos yhteydenpito vankilassa on ollut hyvin rajattua eikä henkilöllä ole ollut yhteystietoja lääkärille tai hormonihoidon määränneelle klinikalle tai tukiverkostoa vankilan ulkopuolella, on reseptin todistaminen voinut olla käytännössä mahdotonta. (White-Hughto ym. 2018, 75; McCauley ym. 2018, 38.)

Tähän liittyen tutkimukset toivat esiin, kuinka useat transsukupuoliset ovat ennen vankilaa hankkineet hormoneita pimeästi esimerkiksi netistä tai katukaupasta, koska hoitoon pääsy virallisia teitä pitkin on ollut hyvin hidasta tai hankalaa. (Maycock 2020b; White-Hughto ym. 2018; McCauley ym. 2018). Heidän kohdallaan hormonihoidon aloittaminen saattoi olla käytännössä mahdotonta tai vähintäänkin hidasta. Maycockin (2020b) tutkimuksessa transsukupuoliset tuovat esiin turhautumisensa siitä, että vaikka Iso-Britanniassa hormonihoidon aloittaminen on mahdollista myös aloittaa vankeusaikana, on se todellisuudessa hankalaa, kun hoito tapahtuu vankilan ulkopuolisilla klinikoilla eikä sinne ole vapaata pääsyä. Myöskin klinikoiden kaukainen sijainti vankilasta saattoi tuoda käytännön haasteita hoidon aloittamisella ja jatkamisella. Turhautumista aiheutti myös, kun turvallisuussyistä johtuen vangeille ei voida kertoa etukäteen, koska heidän käyntinsä ajankohta on. Hoitoprosessin nähtiin kokonaisuudessaan edistyvän paljon hitaammin vankilassa, kuin vankilan ulkopuolella.

Clarke ym. (2017) raottaa tutkimuksessaan henkilökunnan näkemyksiä sukupuolta vahvistavan hoidon tarjoamisen haasteista. Tutkimuksessa myös terveyden- ja sosiaalihuollon henkilöstö ilmaisevat, kuinka haasteellista hoidon tarjoaminen voi olla rakenteellisista syistä johtuen, vaikka henkilökunnan jäsenet olisivat sitoutuneita hoidon tarjoamiseen. Työntekijöiden puheenvuoroista nousee esiin esimerkiksi resurssien puute, sillä hormonihoidolle ei ollut varattu tarvittavaa budjettia vankien terveydenhuollossa. Myös vankilan turvallisuutta priorisoivan kulttuurin katsottiin joskus seisovan oikeanlaisen hoidon tiellä. Osa työntekijöistä koki, että vankien terveydenhoitoa tai mielenterveyden tukemista ei nähty tarpeeksi tärkeänä ja

merkityksellisenä, jotta siihen olisi panostettu. Turvallisuuden priorisoinnista eräs haastatettava sosiaalityöntekijä antoi esimerkin, kuinka hänen vastaanotollaan vangit ovat usein käsi-raudoissa, joka lähtökohtaisesti vaikuttaa vuorovaikutuksen laatuun ja asiakaan kohtaamiseen.

Lääketieteellisen transition keskeytyminen, hidastuminen tai sen aloittamisen vaikeus on aiheuttanut monelle ahdistusta sekä kokemuksen oman sukupuoli-identiteetin mitätöinnistä. Maycock (2020b), Fransisco (2021) & White-Hughto ym. (2018) tuovat tutkimuksissaan esiin kokemuksia siitä, kuinka epäreilulta hoidon keskeytyminen tai sen hidastuminen tuntuu. Tutkimuksissa tuodaan esiin, kuinka lääketieteellinen transitio on koettu selvästi haastavammaksi vankeusaikana ja sen on koettu mitätöivän henkilön aikaisemmin läpikäymä prosessi fyysisen sukupuolen vahvistamiseksi. Osa haastatelluista transnaisista kertoo mielenterveytensä ja itsetuntonsa kärsineen vahvasti transition keskeytymisen vuoksi. Fransisco (2021) tuo esiin myös kokemuksia itsetuhoisesta käyttäytymisestä, jonka taustalla on vankilan aiheuttamat esteet sukupuolen korjaushoittoon. Clarken ym. (2017) tutkimuksessa myös henkilökunta kertoo havainneensa, kuinka sukupuolen korjaushoidon puutteet aiheuttavat asiakkaisissa lisääntyntä ahdistuneisuutta, itsetuhoisuutta ja mielenterveyden haasteiden kärjistymistä. McCauleyn ym. (2018) sekä Clarken ym. (2017) tuodaan esiin, että hormonihoidon keskeytyminen voi aiheuttaa myös fyysisiä oireita.

6.3 Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuva häirintä

Vankilassa sukupuoleen kohdistuu rakenteellisen syrjinnän lisäksi syrjintää ja häirintää vankiyhteisön sisällä: transsukupuoliset vangit kohtaavat muilta vangeilta sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvaa verbaalista, seksuaalista ja fyysistä häirintää. Transsukupuolisten henkilöiden kehoja ja sukupuolta seksualisoidaan ja he kohtaavat ennakkoluuloisia ja jopa vihamielisiä asenteita. Seksuaalivähemmistöön kuulumisen vaikuttaisi lisäävän kaikenlaisen häirinnän ja epäasiallisen käytöksen kohteeksi joutumisen riskiä.

Tutkimuksista käy ilmi laaja ja monimuotoinen häirintä, joka kohdistuu sukupuolivähemmistöön kuuluviin vankeihin (pääasiassa transsukupuolisiin vankeihin), ja joka oli usein sukupuoleen tai seksuaalisuuteen kohdistuvaa. Tutkimuksista käy ilmi, kuinka useat transsukupuoliset vangit olivat kokeneet toistuvaa häirintää muilta vangeilta vankiyhteisön sisällä. (Nulty ym. 2019; Jenness & Gerlinger 2020; White-Hughto ym. 2018; Jenness ym. 2019; Marlow ym. 2015; Maycock 2020a; Maycock 2020b; McCauley ym. 2018; Fransisco 2021; Wilson ym. 2017.)

Tulosten perusteella transsukupuoliset vangit kokivat useimmin ja eniten verbaalista, eli sanallista häirintää, joka oli toistuvaa - joillekin päivittäistä tai vähintään viikoittaista. Verbaalinen häirintä näyttäytyi huuteluna, epäasiallisena ja loukkaavana kommentointina ja seksuaalisina ehdotteluina. Epäasiallinen kommentointi oli usein loukkaavien termien ja haukkumasanojen käyttämisestä sekä väärinsukupuolittamista. Seksuaalinen ehdottelu oli kehottamista seksuaaliseen kanssakäymiseen tai epäsopevaa kommentointia liittyen henkilön intiimialueisiin. (Wilson

ym. 2017; McCauley ym. 2018; Maycock 2020b; Jennes ym. 2019; Nulty ym. 2019.) Transsukupuolisten henkilöiden oman kokemuksen lisäksi myös vankilan henkilökunta oli todistanut samankaltaista epäasiallista ja seksuaalista kommentointia muilta vangeilta transsukupuolisia vankeja kohtaan (Marlow ym. 2015).

Wilson ym. (2017) tekemässä tutkimuksessa transnaisten seksuaalisista kokemuksista miesten vankilassa tuotiin esiin kokemus ei-toivotuista seksuaalisista ehdotteluista toistuvana ja ilmeisenä osana transnaisena elämistä vankilassa. Samanlaisesta seksuaalisen häirinnän omaksumisesta osaksi päivittäistä arkea kuvattiin Nultyn ym. (2019) tutkimuksessa transnaisten kokemuksista miesten vankilassa sekä Jennesin ym. (2019) tutkimuksessa transnaisten seksuaalisen väkivallan kokemuksista miesvankilassa. Maycockin (2020b) tekemässä tutkimuksessa kuvattiin transsukupuolisten kohtaamia ennakkoluuloisia ja vihamielesisiä asenteita, ja vankiyhteisö koettiin transfobisempana, kuin yhteiskunta vankilan ulkopuolella.

Verbaalisen häirinnän lisäksi transsukupuoliset vangit kokivat heihin kohdistuvaa seksuaalisointia ja ennakkoluuloisia asenteita muilta vangeilta. Etenkin miesten vankilassa transnaisiin kohdistui transsukupuolisuuden ja kehojen seksuaalisointia. Osittain naisena oleminen miesten vankilassa ja osittain transsukupuolisuus johti seksuaalisoinnin kohteeksi. Toistuva teema tutkimuksissa oli transnaisten kokemus miesvankien kohtelevan ja pitävän heitä ”huorina” tai ”viihdykkeenä”. Transsukupuolisuus ymmärrettiin usein väärin ja yhdistettiin väärin henkilön seksuaaliseen suuntautumiseen tai käyttäytymiseen. (Wilson ym. 2017; Nulty ym. 2019; Jennes & Gerlinger 2020; Jennes ym. 2019.) Yksi ennakkoluulo, jota transsukupuoliset vangit kohtasivat, oli transsukupuolisuuden ja sukupuolenkorjausprosessin aitous (Maycock 2021; Maycock 2020a). Tutkimuksessa (Maycock 2021), jossa selvitettiin cissukupuolisten naisvankien kokemuksia transsukupuolisten vankien kanssa elämisestä samalla osastolla, cis-naiset eivät kokeneet transnaisia uhkana, mikäli he kokivat henkilöiden transition olevan aito. Osa cis-naisista suhtautui transnaisiin positiivisesti, mutta noin puolet tutkimukseen osallistuneista epäilivät transition taustalla olevan vääriä syitä, kuten pääsy naisvankilaan. Transsukupuolisten vankien transition aitouteen liittyi ennakkoluuloja ja vääristyneitä käsityksiä.

Seksuaalisen väkivallan kokemus oli selkeä ja toistuva teema tutkimuksissa transsukupuolisten kokemuksista ja elämästä vankilassa. Transsukupuolisten vankien seksuaalista itsemääräämisoikeutta sekä yksityisyyttä loukattiin vakavasti monin eri tavoin. Seksuaalisen väkivallan selkeitä muotoja olivat kaikenlainen luvaton koskettaminen, seksuaaliseen tekoon pakottaminen ja raiskaus. Tutkimuksissa, joissa käsiteltiin jollain tavalla transsukupuolisten kohtaamaa seksuaalista väkivaltaa, suurin osa kohderyhmästä oli kokenut seksuaalista väkivaltaa. Osa usein ja toistuvasti. (Jennes ym. 2019; Nulty ym. 2019; Wilson ym. 2017 Fransisco 2021.) Jennesin ym. (2019) tekemässä tutkimuksessa transnaisten seksuaalisista kokemuksista miesten vankilassa yli puolet olivat joutuneet seksuaaliseen kanssakäymiseen vasten tahtoaan. Rutiininomaiseksi kutsuttua koskettelua, hyväilyä ja kourimista kuvattiin päivittäiseksi (Jennes ym.

2019). Joissain tutkimuksissa seksuaalisen väkivallan kokemusta ei avattu tarkemmin, joten seksuaalinen väkivalta toimii kattokäsitteenä kaikelle seksuaaliselle toiminnalle, joka on tehty ilman henkilön suostumusta.

Osa transsukupuolisista vangeista, etenkin naisista oli joutunut raiskauksen uhriksi, osa todistanut toisen transsukupuolisen vangin raiskausta ja osa välttynyt samalta kohtalolta vain niukasti (Wilson ym. 2017; Nulty ym. 2019; Jennes ym. 2019; Fransisco 2021). Kieltäytyminen seksistä saattoi johtaa ja usein johtikin seksuaaliseen väkivaltaan. Miespuoliset vangit saattoivat ehdottaa seksuaalista kanssakäymistä, mutta saadessaan kielteisen vastauksen toteuttaneet sen väkivaltaisesti, ilman toisen osapuolen suostumusta. Osa transnaisista kertoi tullessa hakatuksi kieltäytyttyään seksuaalisesta kanssakäymisestä. Yksi transnainen oli joutunut raiskauksen uhriksi lukemattomia kertoja ja kertoi joskus suostuvansa välttääkseen ”mustan silmän”. (Wilson ym. 2017.) Osa transnaisista oli osallistunut näennäisesti suostumukselliseen seksuaaliseen kanssakäymiseen, mihin he eivät kuitenkaan mieluusti olisi halunneet osallistua. Osa antoi suostumuksen saadakseen vastineeksi esimerkiksi hyödykkeitä ja osa välttääkseen kieltäytymisestä seuraavan väkivallan. Seksuaalisen väkivallan vakavammat muodot, eli raiskaus ja pakottaminen seksuaaliseen tekoon tapahtuivat todennäköisemmin intiimissä parisuhteessa, kun taas verbaalista häirintää ja muuta seksuaalista ahdistelua koettiin pääosin tuntemattomilta. (Jennes ym. 2019.)

Viimeinen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuvan häirinnän muoto oli fyysinen väkivalta, ja nimenomaan sellainen fyysinen väkivalta, joka jollain tavalla kohdistui uhrien sukupuoleen tai seksuaalisuuteen. Kolmessa tutkimuksessa tuli esiin transsukupuolisten vankien vankiyhteisössä kohtaama fyysinen väkivalta tai sillä uhkailu. (Jennes ym. 2019; Wilson ym. 2017; Maycock 2020b.) Jennesin ym. (2019) tekemässä tutkimuksessa 80 % vastaajista kertoi kokeneensa fyysisistä väkivaltaa vankeushistoriansa aikana. Joidenkin kohdalla ei-toivotut seksuaaliset ehdotte- lut ja verbaalinen häirintä etenivät seksuaalisen väkivallan uhriksi joutumiseen tai fyysisellä väkivallalla uhkaamiseen (Wilson ym. 2017; Maycock 2020b; Jennes ym. 2019).

6.4 Vankilan vaikutukset yksilöön ja selviytyminen vankiyhteisössä

Vankila ja vankilassa eläminen on rankka kokemus jo itsessään. Tämän vuoksi vankeuden ei tulisi tarpeettomasti lisätä haasteita henkilön elämässä tai rajoittaa henkilön olemista tarpeet- tomalla tavalla. Tutkimukset transsukupuolisten vankien kokemuksista ja elämästä vankilassa osoittavat kuitenkin lisääntyneitä mielenterveyden haasteita, pelkotiloja sekä itsetuhoisia aja- tuksia ja itsetuhoisuutta. Vankiyhteisössä elämisen haasteilla, muiden ennakkoluuloisilla ja vi- hamielisillä asenteilla sekä häirinnällä oli psyykkisiä, että emotionaalisia vaikutuksia transsu- kupuolisten vankien keskuudessa. Ainoastaan yhdessä tutkimuksessa transsukupuolisten mie- lenterveys oli teeman tasolla nostettu esiin, silti isossa osassa tutkimuksista tuli esiin vankeu- den ja vankiyhteisössä elämisen psyykkisiä ja emotionaalisia vaikutuksia.

Useissa tutkimuksissa tuotiin esiin vankeuden ja siihen liitännäisten asioiden psyykkisiä vaikutuksia transsukupuolisiin vankeihin. Haittoja oli erilaisia ja osa toisia vakavampia. (McCauley ym. 2018; Fransisco 2021; Wilson ym. 2017; White Hughto ym. 2018; Nulty ym. 2019.) Monen kohdalla mielenterveysoireilu oli joko alkanut, lisääntynyt tai pahentunut vankeusaikana. Vankeudella oli vaikutusta henkilön psyykkiseen hyvinvointiin etenkin silloin, jos tämä oli joutunut häirinnän kohteeksi vankeusaikana. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistunut häirintä laukaisi mielenterveysongelmia, lisäsi itsetuhoisuutta tai itsetuhoisia ajatuksia ja sillä oli vaikutusta henkilön itsetuntoon ja sukupuoli-identiteettiin. Yksittäisenä tekijänä mielenterveysoireilun ja itsetuhoisuuden lisääntymiseen vaikutti eristyksen käyttö aiheettomasti. (McCauley ym. 2018.) Itsetuhoisuudesta kerrottiin myös Fransiscon (2021) tutkimuksessa, jossa kuvattiin transsukupuolisten vankien kokemuksia vankilassa. Neljä transnaista olivat olleet itsetuhoisia ja yrittäneet itsemurhaa joitakin kertoja. Taustalla oikeanlaisen hoidon saamattomuus transsukupuolisuuteen/sukupuolidysforiaan.

Kuten McCauleyn ym. (2018) tutkimuksessa kävi ilmi, myös Nultyn ym. (2019) tulosten mukaan vankeudessa elämisellä oli ollut vaikutusta henkilön identiteettiin ja kokemukseen omasta itsestään. Kaikki tutkimukseen osallistuneet kokivat merkittävää psyykkistä ja emotionaalista ahdinkoa, kun heidän sukupuolelleen ominaiset asiat oli viety heiltä pois. Sukupuolelle ominaisilla tarvikkeilla oli suuri merkitys heidän koko olemassaololleen. Yksi transnainen kommentoi: ”Jos he vievät vaatteeni, hirtän itseni”. (Nulty ym. 2019.)

Vankeudella ja vankiyhteisössä elämisellä oli myös emotionaalisia vaikutuksia (Wilson ym. 2017; White Hughto ym. 2018; Nulty ym. 2019). Kokemukset vankiyhteisössä elämisestä, johon kuului olennaisesti seksuaalinen häirintä ja väkivallan uhka, vaikuttivat siihen, että moni transsukupuolinen eli alituisessa pelossa. (White Hughto ym. 2018; Nulty ym. 2019.) Myös tunteet, kuten viha, ahdistus ja turhautuminen nousivat esiin eräässä tutkimuksessa. Eräs transnainen kuvasi vankiyhteisössä kokemansa seksuaalisen häirinnän takia tuntevansa miehiä kohtaan ”syvään istutettua pelkoa ja vihaa”. (Nulty ym. 2019.) Vankeus epäilemättä voi aiheuttaa kaikille ihmisille haasteita oman mielenterveyden ja jaksamisen kanssa. Tutkimuksista käy kuitenkin ilmi tiettyjen asioiden vaikuttavan nimenomaan transsukupuolisiin henkilöihin. Niin vankilan toimintatavat, kuin muiden vankien käyttäytyminen lisäsivät transsukupuolisten vankien psyykkistä ja emotionaalista ahdinkoa.

Vankeuden ollessa haastava ja raskas kokemus usein etenkin transsukupuolisille henkilöille, tutkimuksista kävi ilmi erilaisia keinoja ja asioita, jotka olivat auttaneet transsukupuolisia henkilöitä selviytymään vankeusaikana ja etenkin vankiyhteisössä. Eräässä tutkimuksessa vankien keksimiä keinoja pärjätä vankilan arjessa paremmin ja välttyä sukupuolivähemmistön edustajiin vankiloissa kohdistuvalta häirinnältä, oli kutsuttu yksilöllisiksi selviytymisstrategioiksi. Niin sanottu selviytyminen tarkoitti henkilöille eri asioita; oman aseman parantamista ja konkreettisia toimia omien oikeuksien puolesta, vankiyhteisössä selviytymistä ja häirinnältä

suojautumista tai vertaistukea ja kontaktia omaan yhteisöön. Useissa tutkimuksissa tuotiin ilmi joitakin keinoja tai asioita, joilla oli vaikutusta vankiyhteisössä selviytymiseen (Maycock 2021; Nulty ym. 2019; Fransisco 2021; White Hughto ym. 2018; Wilson ym. 2017; Marlow ym. 2015; Maycock 2020b; Jennes ym. 2019).

Tutkimusten tuloksista kävi ilmi transsukupuolisten vankien taistelu oman aseman puolesta. Omasta sukupuolesta tai sukupuolen ilmaisusta ei haluttu luopua edes painostuksen tai laajamittaisen häirinnän takia. Vaatii sosiaalista ja henkistä pääomaa taistella järjestelmää vastaan, joka pyrkii karsimaan kaiken binäärisestä sukupuolijärjestelmästä poikkeavan. Tällaista asenetta ilmensi transsukupuolisten vankien taistelu omien oikeuksiensa puolesta ja samalla heihin kohdistunutta häirintää vastaan. (Nulty ym. 2019; Wilson ym. 2017; White Hughto ym. 2015; Fransisco 2021.) Wilsonin ym. (2017) tekemässä tutkimuksessa tyypillinen keino pysyä turvassa ja säilyttää muiden vankien kunnioitus oli häirintään vastaaminen fyysisesti, usein väkivallalla. Yleisempää tutkimusten tuloksissa oli järjestelmää vastaan taistelemineen kampanjoimalla ja tekemällä virallisia kanteluita saamastaan kohtelusta (Nulty ym. 2019; Fransisco 2021). Eräs transnainen ilmaisi taistelutahtoaan: ”Minua on kiusattu, minua kohtaan on hyökätty, minulta on viety oikeuteni, en anna sen tapahtua enää, aion taistella, enkä aio lopettaa.” (Nulty ym. 2019, 106).

Kaikille selviytyminen ei tarkoittanut oman aseman tai sukupuolen puolesta taistelua, vaan sukupuolelle ominaisen ilmaisun karsimista ja sukupuoli-identiteetin piilottamista. Feminiinisyys ja transsukupuolisuus oli miesvankilassa selkeä riskitekijä seksuaalisen ja fyysisen häirinnän kohteeksi joutumiselle. Pelko heihin kohdistuvasta stigmasta ja häirinnästä johti useita transnaisia piilottamaan oman transsukupuolisuutensa ja feminiinisyytensä. Osa jätti kokonaan tunnistautumatta transsukupuoliseksi vankeusaikana ja osa vähätteli sukupuolen ilmaisuaan: ”Mitä he eivät tiedä, se ei voi satuttaa minua.” (White Hughto ym. 2018.)

Kolmessa tutkimuksessa transsukupuoliset henkilöt kuvasivat romanttisen tai intiimin suhteen osaston miesvankiin olleen keino selviytyä vankilan arjessa. Suhde suojaasi heitä muiden miesvankien seksuaaliselta ahdistelulta ja väkivallalta. Suhteen avulla pystyi myös hankkimaan sellaisia hyödykkeitä ja asioita, joihin heillä ei itsellään ollut varaa tai joita heidän ei ollut mahdollista itse hankkia. Transnaisille heidän kehonsa oli usein häirinnän kohde, mutta myös keino selviytyä vankilassa. Osallistumista seksuaaliseen kanssakäymiseen käytettiin vastineeksi päivittäistavaroista, päihteistä, rahasta tai suojelun saamisesta. Transnaiset kokivat suhteen miesvangin kanssa suojaavan heitä muilta - vaarallisemmilta vangeilta. Yleensä transnaiset eivät olisi halunneet osallistua seksuaaliseen kanssakäymiseen keinona selviytyä, mutta kokivat ympäristön ajavan heidät hankalaan tilanteeseen, eikä heillä aina ollut muita vaihtoehtoja. (Jennes ym. 2019; Wilson ym. 2017; Jennes & Gerlinger 2020.)

Transsukupuoliset vangit kokivat raskaana erillään olon siviilissä olevasta yhteisöstä ja vertaistuen puutteellisuuden. Monilla oli kuitenkin kokemuksia vertaistuesta vankilassa, ja se koettiin merkitykselliseksi. Vertaistuesta oli hyötyä, siitä sai jaettujen kokemusten ja henkisten voimavarojen lisäksi neuvoja ja vinkkejä transsukupuolisena elämiseen vankilassa. (Nulty ym. 2019; Fransisco 2021; Marlow ym. 2015.) Vertaisten ja LGBT-yhteisön (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender) tuki koettiin merkitykselliseksi transsukupuolisten vankien keskuudessa. Tuen saamista ja yhteisöllisyyden kokemusta lisäsivät sijoittaminen muiden transsukupuolisten vankien kanssa samalla osastolle sekä vähemmistöjen edustajille suunnattu tukiryhmä. (Nulty ym. 2019; Marlow ym. 2015.) Fransiscon (2021) tekemässä tutkimuksessa, joka analysoi erääseen lehteen transsukupuolisten vankien kirjoittamia kokemuksia, lehti nähtiin voimakkaana foorumina julkaista omia kokemuksia, ja siten auttaa muita sukupuolivähemmistöön kuuluvia vankeja. Lehteen jaettiin neuvoja ja kannustettiin muita sukupuolivähemmistöön kuuluvia vankeja taistelemaan omien oikeuksiensa puolesta. Lehti toimi alustana vankien omille kokemuksille, jotta muut saavat realistisen kuvan transsukupuolisena olemisesta ja transition hankaluudesta vankilan kaltaisessa instituutiossa. (Fransisco 2021.)

6.5 Työntekijöiden asenteet ja kohtelu

Aineiston tutkimuksissa on havaittu epäkohtia myös vankilan työntekijöiden asenteissa ja käytäytymisessä sukupuolivähemmistöön kuuluvia vankeja kohtaan. Aenteet näyttäytyvät tutkimuksissa kokemuksina tai havaintona epäasiallisesta tai loukkaavasta puheesta transsukupuolisia vankeja kohtaan, oman valta-aseman väärinkäytöstä tai kärjistyneimmässä esimerkeissä väkivaltana ja seksuaalisena väkivaltana. Keskeisenä ongelmana näyttääytyy tutkimuksen perusteella myös koulutuksen tai perehdytyksen puute, joka on johtanut siihen, ettei henkilökunnalla ole aina tietoa siitä, mitä huomioda transsukupuolisia vankeja kohdatessa tai minkälaista ohjausta, hoitoa tai tukea transsukupuolisille vangeille tulisi tarjota. Positiiviset kohtaamiset henkilökunnan kanssa ovat olleet monelle sukupuolivähemmistöön kuuluvalle merkityksellisiä ja voimaa antavia kokemuksia.

Yleinen kokemus näyttäisi olevan, että transsukupuolisuus vaikuttaa siihen, miten henkilökunta vankiin suhtautuu. Ilmiötä kuvaillaan sekä vankien omilla kokemuksilla, että henkilökuntaan kuuluvien ajatuksilla kartoittavissa tutkimuksissa. (Maycock 2020b; Clarke ym. 2017; Marlow ym. 2015; White-Hughto ym. 2018; Nulty ym. 2019; Jenness & Gerlinger 2020) Joissakin tutkimuksissa asenteita kuvailtiin vihamielisiksi ja transfobisiksi, joissakin asia tulkittiin tahattomaksi, ymmärryksen puutteesta johtuvaksi. White-Hughto ym. (2018) ja Nulty ym. (2019) sekä Maycock (2020b) tuovat esiin transnaisten kokemuksia siitä, kuinka myös henkilökunnan taholta heidän sukupuoli-identiteettiään on vähätelty, mitätöity tai sitä on pidetty huvittavana. Osa on kokenut, että henkilökunta on tahallisesti vältellyt kohtaamisia transnaisten kanssa. Toisinaan transsukupuolisuus on ymmärretty seksuaaliseksi suuntautumiseksi ja seksuaalisuuteen on kiinnitetty tarpeetonta huomiota. Clarke ym. (2017) tuovat esiin samanlaisia havaintoja

vankilahenkilökunnan näkemyksiä aiheesta kartoittavassa tutkimuksessa. Henkilökunnan keskuudessa esiintyy tutkimuksen perusteella kunnioituksen puutetta ja epäasiallista kohtelua transsukupuolisia vankeja kohtaan sekä ymmärtämättömyyttä yleisesti koko ilmiötä kohtaan.

Transfobiset asenteet ilmenevät henkilökunnan kohtelussa transsukupuolisia vankeja kohtaan. Yleisin aineistossa kuvailtu kokemus tai havainto liittyy epäasialliseen puhetapaan tai keskustelunaiheisiin. Usein tämä oli väärin sukupuolipronominien käyttöä tai muunlaista sukupuoli-identiteetin kieltävää puhetta. Tämän on koettu johtuvan joko ymmärryksen puutteesta tai syrjivästä asenteesta, jolloin puhe on koettu tahallisen loukkaavana. (White-Hughto ym. 2018, Jenness & Gerlinger 2020; McCauley ym. 2018; Maycock 2020b.) White-Hughto ym. (2018) tuo esiin transnaisten kokemuksia, joissa sekä valvonnan että terveydenhuollon henkilökunnan taholta on käytetty väärää sukupuolipronomineja tai suoraan kielletty henkilön sukupuoli-identiteetti. Eräs vanki kuvaili kokemustaan ”käännyttämisterapiaksi”, kun omaa sukupuoli-identiteettiä mitätöitiin toistuvasti keskustelussa. Maycockin (2020b) tutkimuksissa kuvataan kokemuksia siitä, kuinka jotkut henkilökunnan jäsenet ovat kyseenalaistaneet vangin sukupuoli-identiteetin, ja sukupuolen korjausprosessin tarpeellisuutta on kritisoitu. McCauley ym. (2018) tutkimuksen eräs haastateltava transnainen kuvaili, kuinka miespronominien käyttö tuntui ”kuin veitseniskulta kylkeen”.

Vakavimmillaan transfobiset asenteet näyttäytyivät syrjivänä kohteluna, omien velvollisuuksien laiminlyöntinä, valta-aseman väärinkäyttönä, sukupuoleen tai seksuaalisuuteen kohdistuvana häirintänä tai jopa väkivaltana. Aineistossa raportoidaan erilaisista tilanteista, joissa vankilanhenkilökunnan on koettu tahallaan jättävän reagoimatta transsukupuolisten vankien avunpyyntöihin. Kyseessä on saattanut olla tilanne, jossa vanki on raportoinut kokemastaan häirinnästä tai väkivallasta, mutta henkilökunta ei ole reagoinut asiaan. Joissakin tapauksissa epäily henkilökunnan välinpitämättömydestä asiaa kohtaan on johtanut siihen, että tilanteista ei olla haluttu raportoida ollenkaan. (Jennes ym. 2019; McCauley ym. 2018; Maycock 2020; Nulty ym. 2019.) Esimerkiksi Maycockin (2020b) tutkimuksessa laiminlyöntiä on kuvattu tilanteessa, jossa vanki on pyytänyt lupaa saadakseen sukupuolen ilmaisuun tarvittavia tavaroita (kosmetiikkaa ja parranajovälineitä), mutta asia ei ole edennyt, sillä henkilökunnan on koettu olevan vastahakoisia hoitamaan asiaa. McCauley ym. (2018) laiminlyöntiä kuvaa eräs transnainen, joka kertoo tullessaan osastollaan ahdistelluksi ja pyytäneensä siirtoa muualle, mutta asiaan ei reagoitu.

Aineistosta nousee myös esiin tilanteita, joissa henkilökunnan jäsen on käyttänyt asemaansa väärin ja rajoittanut perusteettomasti transsukupuolisten vankien oikeuksia. Vankilan henkilökunta on saattanut perusteettomasti rajoittaa transnaisten feminiinisen sukupuolen ilmaisua esimerkiksi kieltämällä tiettyjä hiustyyliä tai asusteita (White-Hughto ym. 2018; Francisco 2021). Rajuimmillaan valta-aseman väärinkäyttö tai perusteeton rankaiseminen esiintyy aineistossa vangin terveydenhoidon rajoittamisena tai perusteettomana eristyksen käyttönä. White-Hughton ym. (2018) sekä Clarkin ym. (2017) tutkimuksissa mainitaan tilanteista, joissa

terveydenhuollon työntekijä on evännyt vangilta hormonilääkityksen vedoten feminiinisen ulkonäön aiheuttamaan häirinnän ja väkivallan riskiin miesten vankilassa tai rankaistakseen vanha vangiin sopimattomaksi katsotusta käyttäytymisestä. Sekä Fransisco (2021) että McCauley ym. (2018) raportoivat tilanteista, joissa eristystä on käytetty rankaisuna perusteettomasti vangin sukupuolen ilmaisun tai seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. Myös Maycockin (2020b) tutkimuksessa haastateltavat kertoivat kokeneensa henkilökunnan valta-aseman väärinkäyttöä ja transfobiaa, mutta kokemuksia ei ollut kuvailtu tarkemmin.

Henkilökunnan taholta tapahtuvan sukupuoleen kohdistuvan tai seksuaalisen häirinnän muodoista mainitaan aineistossa halventava puhe, nöyryyttävä kohtelu ja seksuaalinen väkivalta. Aineistossa raportoitua halventavaa puhetta on ollut esimerkiksi transnaisten tahallista kutsuamista miehiksi ja esimerkiksi kehoituksia käyttäytyä kuin mies. Toisaalta kaikkia häirinnän ja naurunalaiseksi tekemisen kokemuksia ei ole aineistossa tarkemmin avattu. (White-Hughton ym. 2018; Jenness & Gerlinger 2020; Nulty ym. 2019.) Väkivallaksi tai seksuaaliseksi väkivallaksi yltyneitä tilanteita raportoidaan Fransicon (2021) ja Nultyn ym. (2019) tutkimuksissa, joissa eräät transsukupuoliset vangit kertovat joutuneensa ahdistelluiksi tai jopa raiskatuiksi vankilan henkilökunnan jäsenen taholta. Eräs transnainen kertoo myös tapauksesta, jossa hänet pakotettiin voimakeinoin ajamaan pitkät hiuksensa lyhyeksi vankilan henkilökunnan jäsenten toimesta (Fransisco 2021, 6).

Maycockin (2020b) tuloksissa kuvataan myös, kuinka vankilan työntekijän taholta koettu transfobinen kohtelu vaikuttaa erityisellä tavalla yksilöön, sillä työntekijä on lähtökohtaisesti valta-asemassa vankiin nähden. Tuloksissa kuvataan vangin asemaan liittyvää yleistä voimattomuuden tunnetta, jota sukupuolivähemmistöön kuuluminen vahvistaa. Myös Nultyn ym. (2019) sekä White-Hughton ym. (2018) tuloksissa mainitaan henkilökunnan taholta koetun syrjinnän vaikuttavan osaltaan vankilan vaikutuksiin yksilön omaan identiteettiin, itsetuntoon ja mielenterveyteen, joita kuvattiin alaluvussa 6.4. Aineistossa esiintyvistä yksittäisistä kommentteista voi myös päätellä, että syrjivät asenteet lisäävät epäluottamusta henkilökuntaa kohtaan. Näistä kertovat kommentit, joissa henkilökunnalle ei haluta raportoida esimerkiksi koetusta väkivallasta, syrjinnästä tai ahdistelusta, koska ei uskota henkilökunnan tekevän asialle mitään tai pelätään sen lisäävän negatiivista huomiota henkilökunnan keskuudessa (Jenness ym. 2020; Maycock 2020b; Nulty ym. 2019).

Myöskään vankilan työntekijät eivät ole homogeeninen ryhmä, ja myös henkilökunnan keskuudessa esiintyy erilaisia asenteita ja suhtautumista aiheeseen. Clarkin ym. (2017) ja Marlowin ym. (2015) tutkimukset vankilan henkilökunnan näkökulmasta tuovat esiin empaattisempaa ja hyväksyvämpää asennetta sukupuolivähemmistöjä ja transsukupuolisuutta kohtaan. Osa valvonnan, terveydenhuollon ja sosiaalihuollon työntekijöistä tuovat tutkimuksissa esiin pyrkimyksensä mahdollisuuksien mukaan tukea ja auttaa transsukupuolisia vankeja sekä kasvattaa ymmärrystään transsukupuolisuudesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Molemmissa tutkimuksissa

haastateltavat tuovat esiin positiivisia kokemuksia kohtaamisistaan transsukupuolisten vankien kanssa. Työntekijät tuovat esiin myös huolensa transsukupuolisten vankien jaksamisesta ja heidän kohtaamistaan haasteista vankilassa, ja tiedostavat rakenteiden, muiden vankien tai henkilökunnan taholta tulevan syrjinnän vaikeuttavan transsukupuolisten pärjäämistä vankilassa.

Positiiviset kohtaamiset henkilökunnan kanssa ovat aineiston perusteella harvinaisia, mutta merkityksellisiä kokemuksia transsukupuolisille vangeille, jotka ovat tottuneet syrjintään, epäasialliseen kohteluun ja sukupuoli-identiteetin väheksyntään vankilassa ja muualla yhteiskunnassa. Maycockin (2020b) tutkimuksessa todetaan etenkin feminiinisen sukupuoli-identiteetin vahvistamisen henkilökunnan taholta olleen erityisen merkityksellistä transnaisille miesten vankilassa. Nultyn ym. (2019) tutkimuksissa nostetaan esiin positiivisten kohtaamisten vaikutuksia transsukupuolisille vangeille. Työntekijät, joiden koettiin olevan avoimia ja ymmärtäviäisiä transsukupuolisuutta kohtaan koettiin luotettavaksi ja heitä pystyttiin lähestymään helpommin. White-Hughton ym. (2018) tutkimuksessa positiivinen, kannustava asiakassuhde vankilan työntekijän kanssa oli harvinainen, mutta toivottu kokemus transnaisten keskuudessa. Hyvän asiakassuhteen merkitys tiedostettiin Marlowin ym. (2015) tutkimuksessa myös työntekijöiden näkemyksissä, joissa painostettiin sensitiivisyyden tärkeyttä.

6.6 Työntekijöiden koulutus ja perehdytys

Kaikkien raportoitujen asenteiden, kommenttien tai huonojen kohtaamisten ei koettu kuitenkaan johtuvan suoraan transfobiasta tai negatiivisista asenteista. Aineistossa osasyynä transfobialle, ennakkoluuloille ja vuorovaikutuksen haasteille pohdittiin koulutuksen puutteellisuutta transsukupuolisuuteen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyen. Aineistosta nousi vahvasti esiin aiheeseen liittyvän koulutuksen tarve, jota kaivattiin sekä vankilan henkilökunnan että sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien toiveissa. Vankien omissa näkemyksissä korostui toive, että henkilökunta ymmärtäisi paremmin transsukupuolisuutta, siitä aiheutuvia haasteita vankilassa ja niiden merkitystä vangille. Henkilökunnalta toivottiin lisää sensitiivisyyttä kohtaamiin. Myös henkilökunnan näkemyksiä kartoittavassa tutkimuksessa toivottiin lisää koulutusta aihepiiristä. Koulutusta toivottiin ilmiön parempaan ymmärtämiseen, sukupuolivähemmistöön kuuluvan sensitiiviseen kohtaamiseen ja sukupuolidysforian hoitoon.

Clark ym. (2017) tuloksissa tuodaan esiin useita vankilan sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden omia havaintoja siitä, miten koulutuksen puute näyttäytyy työntekijöiden toiminnassa. Vastauksissa transsukupuolisten vankien todellista sukupuoli-identiteettiä kyseenalaistettiin, ja osa työntekijöistä ajatteli transsukupuolisuuden olevan mielenterveyden häiriö tai trauman tai psykoosin aiheuttama oire. Osa uskoi vankilassa olevien transnaisten vain hakevan huomiota feminiinisellä sukupuolen ilmaisullaan. Osa kertoi pitävänsä transsukupuolisia naisia miehinä, koska he olivat miesten vankilassa ja puhuttelevan kaikkia maskuliinisilla pronomineilla huolimatta potilaan tai asiakkaan omista toiveista. Eräs haastateltava koki, että transsukupuoliset

yrittävät manipuloida tai saada erityiskohtelua, kun toivovat heitä puhuteltavan omaa sukupuoli-identiteettiään vahvistavilla pronomineilla. Osa haastateltavista suhtautui aihepiiriin sensitiivisemmin ja ymmärtäväisemmin ja oli myös perehtynyt enemmän sukupuolen moninaisuuden ilmiöön ja sukupuolidysforian hoitoon. Transsukupuolisuuteen sensitiivisemmin suhtautuvat kertoivat kuitenkin havaitsevansa sensitiivisyyden puutetta ja tietämättömyyttä muiden työntekijöiden keskuudessa.

Nämä havainnot ovat yhteneväisiä aineistossa esiin tuotujen transsukupuolisten vankien kuvamiesten kokemusten kanssa, joita esiteltiin edellisessä alaluvussa 6.5. Kaikkien tilanteiden ei ole siis tulkittu johtuvan suoranaisestä syrjinnästä tai transfobiasta, vaan ennemminkin koulutuksen puutteesta. Maycockin (2020b) tutkimuksessa eräs haastateltava kuvailee vartijoiden ”olevan vain vanhanaikaisia” koska eivät ymmärtäneet mistä transitiossa tai transsukupuolisuudessa on kyse. Nultyn ym. (2019) tutkimuksessa transsukupuoliset kertovat, kuinka jotkut työntekijät ovat tulkinneet transsukupuolisuuden seksuaaliseksi suuntautumiseksi. White-Hughton ym. (2018) tutkimuksessa osa haastatelluista kertoo, että työntekijät kohtelevat joskus transsukupuolisia enemmän ilmiönä, jota haluavat opiskella, minkä vuoksi heiltä kysytään usein aiheittomia kysymyksiä esimerkiksi heidän kehoonsa ja mielenterveyteensä liittyen. Tämä on koettu kiusalliseksi ja turhauttavaksi, ja koulutuksen puutteen on koettu vaikuttavan hoidon laatuun. Myös Wilsonin ym. (2017) tutkimuksessa ilmenee kokemuksia siitä, että koko vankilajärjestelmä tarvitsisi lisää tietoa ja ymmärrystä transsukupuolisuudesta ja esimerkiksi hormonihoidosta.

Työntekijöiden kokemuksia ja havaintoja transsukupuolisten vankien kanssa työskentelystä kartoittivat myös Marlow ym. (2015) tutkimuksessaan eräässä Iso-Britannian vankilassa. Tutkimuksessa kyselyyn vastanneet vanginvartijat suhtautuivat sensitiivisemmin aiheeseen ja moni vastaaja reflektoi aktiivisesti oman toimintansa ammatillisuutta ja sensitiivisyyttä kohdatessaan transsukupuolisia vankeja. Tutkimuksessa korostui kuitenkin toive koulutuksen lisäämisestä aiheen ympärillä. Vastaaajista useat korostivat, kuinka olivat itse oppineet ilmiöstä eniten transsukupuolisilta vangeilta itseltään ja kertoivat kohtaamisten innostaneen heitä lisäämään tietämystä myös muiden työntekijöiden keskuudessa. Koulutusta toivottiin kuitenkin, jotta tieto leviäisi laajemmin koko henkilökunnan keskuuteen. Myös konkreettisia neuvoja ammatilliseen ja sensitiiviseen vuorovaikutukseen toivottiin. Vastaaajat kertoivat itse, kuinka esimerkiksi olivat opetelleet huomioimaan paremmin omia sanavalintojaan keskustellessaan transsukupuolisten vankien kanssa.

Hughto & Clark (2019) testasivat ja tutkivat vankilan terveydenhuollon henkilökunnalle suunnattua koulutusohjelmaa transsukupuolisuudesta ja sukupuolta vahvistavasta hoidosta. Kyseessä olleen koulutusohjelman pohjana toimi Clarkin ym. (2017) & White-Hughton ym. (2018) aikaisempien tutkimusten havainnot vankilan henkilöstölle tarjotusta puutteellisesta koulutuksesta ja perehdytyksestä aiheeseen. Koulutusta oli järjestämässä myös transtaustaisia henkilöitä, joilla oli itsellään vankilahistoriaa. Tutkimus antoi viitteitä siitä, että lyhyelläkin

koulutusinterventiolla voi olla vaikutuksia henkilökunnan kulttuuriseen kompetenssiin, ammatillisen osaamisen kasvattamiseen ja asenteiden muutoksiin. Tutkimuksessa osallistujat kokivat saaneensa koulutuksesta työkaluja transihmisten sensitiivisempään kohtaamiseen ja koulutuksen lisäntien tietämystä sukupuolta vahvistavasta hoidosta. Monet koulutukseen osallistuneet mainitsivat, että kokemustaustaisten asiantuntijoiden omakohtaiset tarinat auttoivat erityisesti ymmärtämään paremmin transihmisten kohtaamia haasteita vankeusaikana. Tämä resonoi myös Marlowin ym. (2015) tutkimukseen osallistuneiden vankilatyöntekijöiden näkemyksissä, joissa korostettiin parhaan tiedon ja opin tulevan suoraan kohtaamisista transihmisten kanssa.

6.7 Hyviä käytäntöjä

Sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien heikko asema vankiloissa muodosti tarpeen uusien käytäntöjen syntymiseen tämän nimenomaisen vähemmistöryhmän aseman parantamiseksi. Sukupuolivähemmistöjen huomioimiseksi oli keksitty vankiloissa toimintatapoja ja innovaatioita, jotta sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien tarpeisiin voitaisiin vastata paremmin. Käytännöillä pyrittiin turvaamaan transsukupuolisten vankien vankeusaika ja toteuttamaan se niin, että heidän oikeutensa tulevat toteutuneiksi. Käytäntöjä oli niin osasto- ja vankilakohtaisesti, kuin myös osavaltiotasolla. (Malkin & DeJong 2018.) Tämän kirjallisuuskatsauksen aineistossa, eli tutkimuksissa oli erilaisia käytäntöjä ja innovaatioita transsukupuolisten vankien huomioimiseksi ja suojelemiseksi, joten suoraa yleistystä niistä ei pysty tekemään. Toisistaan eriävien positiivisten käytäntöjen esiin nostaminen katsottiin kuitenkin tarkoituksenmukaiseksi tässä tutkimuksessa. Hyviksi käytännöiksi katsotaan sellaiset asiat, jotka itsessään parantavat transsukupuolisten vankien asemaa ja helpottavat heidän elämäänsä vankilassa.

Yhdysvalloissa Prison Rape Elimination Act (PREA) asetti kolmetoista säännöstä koskien transsukupuolisten vankien kohtelua vankiloissa. Jokaiselle osavaltiolle esitettiin nämä säädökset ja ajan kuluttua näiden säännösten käyttöönottoa tutkittiin Malkinin ja DeJongin (2018) tekemässä tutkimuksessa. Tutkimusten tulosten perusteella joissain osavaltioissa toteutettiin käytäntöä, jonka mukaan sukupuolivähemmistöön kuuluvan vangin oma mielipide tulisi kuulla sijoitteluun liittyen. Toive vangin oman mielipiteen huomioon ottamisesta ja yksilöllisistä ratkaisuista sijoittelussa tuli esiin usean transsukupuolisen vangin kokemuksissa (Wilson ym. 2017; McCauley ym. 2018; Maycock 2020a). Toinen transsukupuoliset vangit huomioiva käytäntö, joka oli otettu käyttöön, oli yksityisyyden antaminen suihku- ja toilettitiloissa, pukeutuessa ja henkilöntarkastuksia tehdessä. Yksityisyys tarkoitti myös transsukupuolisten vankien transsukupuolisuuteen liittyvien asioiden jakamattomuutta kaikille työntekijöille; ainoastaan asiaankuuluvien henkilöiden tarvitsee tietää yksityiskohtia vankien sukupuolesta tai sukupuoli-identiteetistä. (Malkin & DeJong 2018.) Yksityisyyden tarpeen huomioiminen ja sen antaminen koettiin transsukupuolisten vankien keskuudessa tärkeänä ja positiivisena asiana (Fransisco 2021).

PREA-säännösten lisäksi osa osavaltioista oli ottanut käyttöön muitakin transsukupuolisten suojelemiseksi tarkoitettuja käytäntöjä. Joissain osavaltioissa oli perustettu transsukupuolisten vankien suojelua ja PREA-säädösten noudattamista valvovia komiteoita. Komiteat olivat perehtyneitä transsukupuolisten vankien ongelmiin ja yksilöllisiin ratkaisuihin sijoittelussa turvallisuuden takaamiseksi. Eräässä Iso-Britannian vankilassa oli osastoilla käytössä vankeja, jotka toimivat ”tasa-arvoisuuden edustajina” (Marlow ym. 2015). Heidät oli koulutettu puuttumaan vankiyhteisössä tilanteisiin, jotka loukkaavat yhdenmukaisuus ja tasa-arvoisuus säännöksiä (Marlow ym. 2015). Eräs käytäntö mahdollisti hormonihoiton aloittamisen vankeusaikana, kun normaalisti hormonihoitoa annettiin vankiloissa vain silloin, jos henkilö oli saanut niitä reseptillä jo ennen vankeutta. Sukupuolelle ominaisten vaatteiden saaminen oli mahdollistettu ja niiden käyttäminen sallittu joissain vankiloissa. (Malkin & DeJong 2018; Fransisco 2021.) Muista tutkimuksista ilmenee, miten merkittävä tekijä oman sukupuolen ilmaiseminen sukupuolelle ominaisella tavalla pukeutumalla ja laittautumalla oli transsukupuolisille vangeille (Fransisco 2021; White-Hughto ym. 2018; Jenness & Gerlinger 2020; Nulty ym. 2019).

Parissa osavaltiossa transsukupuolisia ja intersukupuolisia vankeja oli tiedotettu heidän omista oikeuksistaan ja tarjolla olevista palveluista. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat henkilöt haluttiin näin ottaa huomioon ja lisätä heidän omaa ymmärrystään oikeuksista, jotka heille kuuluvat. (Malkin & DeJong 2018.) Marlowin ym. (2015) tutkimuksessa työntekijöiden kokemuksista transsukupuolisten vankien kanssa työskentelystä työntekijät kertoivat transsukupuolisuudesta ja siitä mahdollisesta aiheutuvista psykologisista vaikutuksista olevan tekeillä tietovihkonen. Tietovihkonen tarkoituksena on auttaa työntekijöitä ymmärtämään transsukupuolisuutta ja henkilöiden kokemaa psykologista ahdinkoa transsukupuolisena olosta vankilassa.

Työntekijöiden ymmärrys ja tieto transsukupuolisuudesta lisääntyi eniten vuorovaikutuksessa transsukupuolisten vankien kanssa. Työskentely ja vuorovaikuttaminen lisäsi ymmärrystä transsukupuolisuudesta ja kannusti työntekijöitä huomioimaan transsukupuoliset vangit ja heidän tarpeensa. (Marlow ym. 2015.) Aiemmin vankilassa olleiden transnaisten kokemuksista terveydenhuollosta kävi ilmi sama kuin Marlowin ym. (2015) tutkimuksesta; transsukupuolisten vankien kokemusten kuuleminen normalisoi transsukupuolisuutta työntekijöiden keskuudessa, joka taas johtaa parempaan hoitoon ja kohteluun. Saman olivat oivaltaneet myös työntekijät, jotka olivat työskennelleet transsukupuolisten vankien kanssa; kokemusten kuuleminen ja niille altistuminen auttoi työntekijöitä ymmärtämään transsukupuolisten kohtaamia haasteita vankilassa (White Hughto & Clark 2019).

Konkreettinen keino parantaa sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien asemaa oli kouluttamalla työntekijöitä transsukupuolisiin. Työntekijöiden ymmärrystä ja tietoutta transsukupuolisuudesta ja transsukupuolisena olemisesta vankilassa haluttiin lisätä. Kuten edellä mainittu, tietoa ja ymmärrystä lisäsi parhaiten transsukupuolisilta kuullut kokemukset. Työntekijöiden kouluttamattomuuteen vastattiin interventiolla, joka luotiin transsukupuolisten henkilöiden

vankeusaikaisten kokemusten ja työntekijöiden näkemysten pohjalta. Intervention toimivuutta testattiin vankilan sosiaali- ja terveysalan työntekijöillä. Kokonaispalaute interventiosta oli erinomaista; kaikki interventioon osallistuneet työntekijät saivat apuvälineitä työskentelyyn transsukupuolisten vankien kanssa ja kaikki suosittelisivat interventiota työkavereilleen. (Hughto & Clark 2019.)

7 Johtopäätökset

Tässä osiossa tarkastelemme kirjallisuuskatsauksen tuloksia suhteessa opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymykset olivat: 1. *Miten vankilan rakenteet ja käytännöt voivat vaikuttaa sukupuolivähemmistöön kuuluvan henkilön vankeusaikaan?* 2. *Millaista kohtelua sukupuolivähemmistöön kuuluvat henkilöt kohtaavat vankeusaikana?* ja 3. *Millaiset asiat ovat edistäneet sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien asemaa vankiloissa?* Tuloksia tarkastellaan heijastaen niitä opinnäytetyön yhteiskunnallisiin ja teoreettisiin lähtökohtiin. Vastaukset tutkimuskysymyksiin on jaoteltu alalukuihin tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä.

7.1 Vankilan sukupuolinormatiivisuus haasteena

Opinnäytetyön tulosten ja aikaisemman vankilakontekstissa tehdyn tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että vankilassa sukupuolivähemmistöön kuuluvan saattaa olla huomattavasti cissukupuolista henkilöä vaikeampaa löytää paikkaansa järjestelmässä, joka rakentuu binäärisen sukupuolinormin mukaisesti miesten ja naisten vankiloihin ja osastoihin. Transitiota läpi käyvät tai läpi käyneet transsukupuoliset joutuvat vankilassa vakuuttamaan ja todistelemaan omaa sukupuoltaan jo vankilaan tullessaan, eikä ympäristö välttämättä hyväksy heidän todellista sukupuoltaan sellaisenaan. Myös muut tuloksissa esiin nousseet transsukupuolisten henkilöiden kohtaamat käytännön haasteet viittaavat siihen, että sukupuolen monimuotoisuutta ei vielä tunnisteta vankilassa tarpeeksi hyvin. Hankaluuksia voi olla myös esimerkiksi sukupuolta vahvistavan hoidon järjestymisessä sekä mahdollisuuksista ilmaista omaa sukupuoltaan käytännössä.

Kansainvälisten ihmisoikeusjuristien kannanotossa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ihmisoikeuksien toteutumiseen todetaan, että transihmisten sijoittelupäätöksissä tulisi ottaa huomioon henkilön oma toive ja päätökset tulisi tehdä yksilöllisesti (Yogyakarta principles, 2017, 8). Myös YK:n katsausartikkelissa annettu suositus korostaa yksilöllisiä ratkaisuja ja henkilön oman toiveen huomioon ottamista. Lähtökohtaisesti ratkaisevana tekijänä tulisi pitää henkilön sukupuoli-identiteettiä, ei syntymässä määriteltyä sukupuolta tai henkilön ulkoisia ja biologisia sukupuolittuneita piirteitä tai genitaaleja. (UNDP 2020, 50.) Opinnäytetyön tulokset tukevat näkemystä siitä, että yksilölliset ratkaisut ovat paras ja oikeudenmukaisin vaihtoehto kun päätehtään transsukupuolisen vangin sijoittumisesta vankilassa. Tuloksissa nousi esiin paljon erilaisia

näkemyksiä ja kokemuksia siitä, miten vankilassa asuttaminen tulisi järjestää. Erityisesti korostuivat miesten vankilassa olevien transnaisten ääni ja kokemukset väärällä puolella olemisesta.

Aikaisempi tutkimus aiheesta antaa ristiriitaisia tuloksia siitä, kuinka monessa rikosseuraamusjärjestelmässä mahdollisuus vaikuttaa omaan sijoituspäätökseen on todellisuudessa käytössä. Esimerkiksi UNDP:n (2020) oman selvityksen mukaan yksilökohtainen harkinta sijoittelupäätöksissä on käytössä laajasti esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Irlannissa, Kanadassa ja joissakin Yhdysvaltojen vankiloissa. Myös Suomen rikosseuraamuslaitoksessa ohje sukupuolen korjausprosessissa olevan henkilön sijoittamisesta korostaa henkilön oman toiveen ja sukupuoli-identiteetin huomioimista (Vesterbacka & Knuuti 2019). Toisaalta Van Hout ym. (2020) sekä Gordenin ym. (2017) tulokset eroavat UNODC:n tuloksista, ja niiden mukaan sijoittaminen henkilön syntymässä määritellyn sukupuolen mukaan on paljon yleisempää. Opinnäytetyön tulokset viittaavat siihen, että sijoittelu ei aina käytännössä tapahdu suositusten mukaisesti. Transsukupuolisten henkilöiden sijoituspäätöksissä näyttää käytännössä painavan paljon henkilön syntymässä määritelty sukupuoli tai se, onko henkilölle tehty sukulinkirurgiaa osana sukupuolen korjaushoitoa. Kaikkialla henkilöä itseään ei ole edes kuultu päätöstä tehdessä. Tulokset ja aikaisempi tutkimus viittaavat siihen, että käytännöt ja ohjeistukset ovat kansainvälisellä tasolla hyvin erilaisia, eivätkä ne aina automaattisesti tarkoita siirtymistä käytäntöön.

Päätös transnaisten sijoittamisesta miesten osastolle on saattanut perustua ajatukseen siitä, että transnaiset olisivat turvallisuushaka cissukupuolisille naisille (UNDP 2020). Tulokset ja aikaisemmat tutkimukset nostavat kuitenkin esiin, kuinka etenkin transnaiset joutuvat miesten vankilassa kokemaan häirintää ja jopa väkivaltaa. Kirjallisuuskatsauksessa aihe tuli esiin lähes jokaisessa transsukupuolisten vankien kokemuksia kartoittavassa tutkimuksessa. Teema on korostunut etenkin yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa, mutta häirintää ja huutelu mainitaan myös eurooppalaisessa tutkimuksessa. (Gorden ym. 2017, UNDP, 2020, Van Hout ym. 2020.) Tämä haastaa näkemyksen siitä, mistä näkökulmasta turvallisuutta tulee tarkastella transnaisten tullessa vankilaan.

Vankila saattaa myös vaikeuttaa henkilön sukupuolen ilmaisua ja oman sukupuoli-identiteetin vahvistamista. Tutkimus transihmisten kokemasta sukupuoliristiriidasta osoittaa, kuinka merkityksellistä yksilölle on tulla kohdatuksi omassa sukupuoleessaan ja myös saada ilmaista omaa sukupuoltaan sekä sosiaalisesti että oman ulkonäkönsä kautta, ja kuinka kokemus sukupuoliristiriidasta saattaa johtaa mielenterveyden ongelmiin. (Heinonen ym. 2013; Heinonen ym. 2015.) Tuloksissa toistuu kokemus siitä, omaa sukupuoli-identiteettiä ei ole hyväksytty, tai sitä on negatiivisen asenneilmapiirin vuoksi jouduttu peittelemään. Toisaalta vankilan turvamääräykset, jotka kieltävät esimerkiksi tietynlaisen vaatetuksen tai kosmetiikan käytön, on saattanut olla esteenä esimerkiksi transnaisten sukupuolen ilmaisulle. Vankilasta käsin omien sukupuolta vahvistavien tuotteiden hankkiminen voi myös olla vaikeaa. Vaikka ongelma voi vaikuttaa pieneltä, on oman feminiinisen ulkonäön korostaminen usein tärkeä osa oman sukupuolen

vahvistamista ja identiteettiä. Tutkimus sukupuoliristiriidasta tukee opinnäytetyön tuloksia siitä, että oman sukupuolen ilmaisun estyminen voi aiheuttaa psyykkistä ja emotionaalista kuormaa vangille.

Vankila näyttäisi tulosten perusteella myös hidastavan lääketieteellistä transitiota, tai jopa estävän sen kokonaan. Hoidon järjestämisen tiellä voi olla sekä käytännöllisiä että rakenteellisia ongelmia, toisaalta myös tietämättömyys hoidon merkityksestä voi tulosten mukaan estää hoi-toon pääsyn. Nelson Mandela -sääntöjen (2017, 29) ja normaaliusperiaatteen (Rikosseuraamus-laitos 2013) mukaisesti vankilassa järjestettävän terveydenhuollon tulisi olla vastaavalla tasolla kuin muualla yhteiskunnassa. Nelson Mandela -säännöissä (2017, 29) korostetaan myös, että terveydenhuollossa tulee erityisesti kiinnittää huomiota sellaisiin vankeihin, joilla on erityisiä terveydenhuoltotarpeita. Sukupuoliristiriita ja siitä johtuva kehodysoforia on tutkimusten mu-kaisesti keskeinen transsukupuolisen henkilön hyvinvointiin vaikuttava tekijä, ja ennen suku-puolen korjausprosessia koettu kehodysoforia saattaa aiheuttaa transsukupuoliselle esimerkiksi ahdistusta, masennusta ja jopa itsetuhoisuutta. (Heinonen ym. 2013; Mattila ym. 2015.) Tulos-ten ja aikaisemman tutkimuksen (Van Hout ym. 2020; UNDP 2020) valossa näyttää kuitenkin siltä, että kansainvälisellä tasolla sukupuoliristiriidan hoito on vankilassa puutteellista.

7.2 Transihmisten kohtaaminen

Opinnäytetyön tuloksista käy ilmi transihmisten kokema laaja-alainen ja monimuotoinen häi-rintä ja muiden vankien sekä henkilökunnan epäluuloiset asenteet. Kaikissa tutkimuksissa, joissa tutkittiin transsukupuolisten henkilöiden kokemuksia, yksi selkeä teema oli heidän ko-kema häirintä ja epäasiallinen kohtelu. Häirinnän ja tahallisen epäkunnioittavan käytöksen li-säksi tutkimuksista kävi ilmi vankilan ja vankilan terveydenhuollon työntekijöiden puutteellinen koulutus ja ymmärrys transihmisyydestä ja transerityisestä terveydenhuollosta.

Sukupuolivähemmistöjen asema yhteiskunnassa on edelleen heikko verrattuna sukupuolienem-mistöön, mutta myös muihin vähemmistöryhmiin verrattuna. Aikaisemman tutkimuksen (Being Trans in the European Union 2014, 1-4; Syrjintä Suomessa 2021; James ym. 2016, 4-7) ja opin-näytetyön tulokset ovat samansuuntaisia; sukupuolivähemmistöjen asema ja syrjintä vaikuttaa olevan samankaltaista myös vankilaympäristössä. Yhteiskunnassa vallitsevat normit heijastuvat myös vankilaympäristöön, aiheuttaen sen, että sukupuolivähemmistöt ovat myös vankilassa muita haavoittuvammassa asemassa. Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen mukaan sukupuolivä-hemmistöjen asema on huono myös vankilassa, ellei jopa huonompi. (Gorden ym. 2017; Van Hout ym. 2020; UNDP 2020; Global Prison Trends 2021, 26-27; James ym. 2016, 191.)

Opinnäytetyön tulosten perusteella häirintä ja sen uhka on yleisempää vankilassa sukupuolivä-hemmistöön kuuluvilla henkilöillä. Tulosta tukee tietoperustassa esitelty aikaisemmin tehty tutkimus sukupuolivähemmistöjen kohtaamasta väkivallasta ja väkivallan uhasta vankilassa (Global Prison Trends 2021, 26-27; Gorden ym. 2017; Van Hout ym. 2020; James ym. 2016, 191).

Tulokset ovat selviä ja yhdenmukaisia; vankila on vaarallisempi paikka sukupuolivähemmistöön kuuluvalla henkilöllä. Opinnäytetyön tulosten ja aikaisemman tutkimuksen perusteella heihin kohdistuu fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa sekä kaikenlaisen väkivallan uhkaa. Opinnäytetyön aineisto tuo ilmi häirinnän ja sen uhan, mutta lisäksi käsittelee häirintää ja syrjintää yksityiskohtaisemmin, mikä auttaa ymmärtämään häirinnän laajuuden ja monimuotoisuuden sekä niiden vaikutukset yksilön hyvinvointiin.

Suoraa johtopäätöstä syrjinnän kasautumisesta vankilaympäristössä ei voi tehdä, mutta jotkin häirinnän muodot ja epäluuloiset asenteet vaikuttavat olevan toistuvampia ja yleisempiä ilmiöitä vankilaympäristössä. Opinnäytetyön tuloksissa sekä aiemmin tehdyn tutkimuksen (James ym. 2016, 191) tulosten mukaan transihmiset kohtaavat vankilassa seksuaalista ja fyysistä väkivaltaa sekä sanallista häirintää myös henkilökunnalta. Tämä on yksi esimerkki sukupuolivähemmistöjen kohtaamasta häirinnästä, jota tapahtuu vain vankilaolosuhteissa. Siitä, johtuuko tämä itsessään vankilasta ja siellä olevista henkilöistä, vai siitä, että vankilassa henkilö ei pysty itse vaikuttamaan omaan elinympäristöönsä ja ihmisiin, joiden kanssa olla vuorovaikutuksessa, ei pysty tekemään johtopäätöstä. Vankila vaikuttaisi kuitenkin olevan ympäristönä haasteellinen sukupuolivähemmistöön kuuluvalla henkilöllä.

Henkilökunnan puutteellinen ymmärrys ja koulutus sukupuolivähemmistöjä koskevista asioista tuli selkeästi esiin opinnäytetyön tuloksissa. Tulosta tukee aiheesta aikaisemmin tehty tutkimus terveydenhuollon palveluissa Suomessa ja kansainvälisellä tasolla (Being Trans in the European Union 2014, 41-43; Syrjintä Suomessa 2021, 28). Henkilökunnan kouluttamattomuus ja ymmärryksen puute tuli ilmi transihmisten kokemuksista vankilassa, mutta myös tutkimuksiin osallistuneet henkilökunnan jäsenet tiedostivat koulutuksen ja tiedon lisäämisen tarpeellisuuden. Työntekijöiden kohtaamisella ja asenteilla on merkitystä transihmisten vankeusaikaan, ja etenkin terveydenhuollon työntekijöillä merkitystä siihen, millaista hoitoa he saavat. Tulosten mukaan työntekijöiltä toivottiin sensitiivisempää ja asiantuntevampaa työskentelyä transihmisten kanssa. Hyvillä kohtaamisilla ja asianmukaisen hoidon saamisella on iso merkitys transihmisten kokemuksiin ja elämään vankilassa. Työntekijöillä on mahdollisuus vaikuttaa transihmisten asemaan vankeusaikana, lisäämällä omaa ymmärrystä transiasioista, esimerkiksi altistamalla transihmisten kokemuksille. Nämä tulokset tukevat aiempaa tutkimusta aiheesta. Aiemmin tehdystä tutkimuksesta on havaittu työntekijöillä olevan merkitystä sukupuolen korjausprosessia läpikäyvien elämäntyytyväisyyteen ja asianmukaisen hoidon saantiin (Heinonen ym. 2013, 15-16; Mattila ym. 2015).

7.3 Keinoja transihmisten aseman parantamiseksi

Opinnäytetyön tuloksissa esitellään keinoja, joilla sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien asemaa on pyritty parantamaan ja oikeuksien toteutumista edistämään. Edellisessä alaluvussa mainittiin vankilan henkilökunnan mahdollisuuksista vaikuttaa sukupuolivähemmistöön

kuuluvan henkilön vankeusaikaan. Henkilökunnan lisääntynyt ymmärrys ja sensitiivisyys auttaa monesti muiden keinojen toteuttamisessa ja niiden käytäntöön viemisessä. Tuloksissa on esitelty erilaisia keinoja, kuinka sukupuolivähemmistöön kuuluvien henkilöiden asemaa on pyritty parantamaan, mutta käytäntöjen toimivuudesta tai niiden tosiasiallisesta toteutumisesta ei juuri ole tutkimusta.

Tuloksissa on havaittu tarve työntekijöiden kouluttamiselle sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolivähemmistöistä. Useammassa tutkimuksessa tuodaan esiin työntekijöiden osaamattomuus kohdata transihminen, joka useimmissa tapauksissa johtuu puutteellisesta ymmärryksestä. Myös työntekijät ovat kokeneet kouluttamisen tarpeelliseksi, ja erityisesti transihmisten omien kokemusten kuuleminen on auttanut ymmärtämään sukupuolivähemmistöjen asemaa paremmin. YK:n laatimassa katsauksessa (UNDP 2020) vedotaan maiden hallituksia ja vankiloita turvaamaan työntekijöille tarvittava koulutus, jotta he ymmärtävät transihmisten tarpeet vankilassa. Työntekijöiden tulisi pystyä ennaltaehkäisemään, tunnistamaan ja vastaamaan kaikenlaiseen sukupuoleen tai seksuaalisuuteen perustuvaan häirintään. (UNDP 2020, 8.) Vankien turvallisuudesta ja arjen kulusta vastaavien työntekijöiden kouluttamisella on iso merkitys sukupuolivähemmistöjen aseman parantamisessa.

Sukupuolen ja sukupuoli-identiteettien moninaisuus on pyritty huomioimaan myös vankien sijoittelussa, toiminnoissa sekä yksityisyydessä. Transihmisten sijoittelu ei ole yksinkertaista. Jokaiselle ja jokaisen tilanteeseen sopivaa menettelytapaa ei ehkä ole edes olemassa. Yksi asia sijoittelussa kuitenkin korostuu transsukupuolisten vankien näkemyksissä; sijoittelun yksilöllisyys. Transihmiset eivät ole homogeeninen ryhmä, jotka automaattisesti haluavat tai tulisi asettaa samalla osastolle. Osa kyllä toivoo saavansa vertaistukea muilta transsukupuolisilta vangeilta, osa transnaisista kokee olonsa turvallisemmaksi miesten vankilassa ja osa taas haluaa omaa sukupuoli-identiteettiään vastaavan sukupuolen vankilaan. Transsukupuoliset vangit painottavat yksilöllisempää sijoittelua, ja heidän oman toiveensa kuulemista ja huomioon ottamista. Rikosseuraamuslaitos on laatinut sukupuolivähemmistöjen kanssa työskentelyä koskevan suosituksen, jossa painotetaan vangin sukupuoli-identiteetin ja oman toiveen huomioon ottamista laitossijoittelussa (Vesterbacka & Knuuti 2019).

Erilaisia sukupuolen moninaisuutta huomioivia ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien asemaa parantavia keinoja on olemassa, ja niistä on myös tehty suosituksia. Aiemmin mainittujen keinojen lisäksi opinnäytetyön tuloksissa esitellään yksityisyydensuoja transihmisille, opaat transihmisten kohtaamisesta, transihmisten oikeuksien toteutumista valvovat komiteat ja transihmisten tiedottaminen heidän omista oikeuksistaan. Samoja keinoja mainitaan YK:n laatimassa katsauksessa, jossa tuodaan esiin hyviä toimintatapoja ja malleja transihmisten kanssa työskentelyyn vankilassa (UNDP 2020, 4-8).

8 Pohdinta

Opinnäytetyön tarkoitukset ja tavoitteet ovat moniulotteisia, ja ne asettavat erilaisia vaatimuksia työn vaiheille. Opinnäytetyöprosessin vaiheita ja sen lopullisia tuloksia tulee tarkastella useasta perspektiivistä. Ennen kaikkea opinnäytetyö on oppimisprosessi, ja oppimisprosessina se on täyttänyt tehtävänsä ja kasvattanut tekijöiden ymmärrystä sekä tutkittavasta ilmiöstä että tutkimuksen tekemisestä. Samalla kirjallisuuskatsauksena toteutettava opinnäytetyö on tutkielma, joka vaatii tekijöiltään tarkkuutta, huolellisuutta sekä erilaisten eettisten näkökoh- tien huomioimista ollakseen tutkimuksena luotettava, eettisesti kestävä ja toistettava. Toi- saalta opinnäytetyö on myös työelämälähtöinen tilaustyö, jossa tuotettua tulosta on tarkoitus pystyä hyödyntämään työelämässä. Viimeisessä luvussa tarkastellaan opinnäytetyötä näistä eri- laisista näkökulmista. Luku on myös osa kirjallisuuskatsauksen viimeistä vaihetta, tuotetun tu- loksen tarkastelua, jossa nostetaan esiin kirjallisuuskatsauksen rajoitteita ja niiden merkitystä tulosten luotettavuuden kannalta.

8.1 Oman ammatillisen toiminnan reflektointi

Aihe opinnäytetyöhön valikoitui tilaajan toiveesta sekä opinnäytetyön tekijöiden kiinnostuk- sesta aiheeseen. Olemme seuranneet jonkin verran sukupuolivähemmistöjen asemaan liittyvää yhteiskunnallista keskustelua, mutta opinnäytetyön myötä olemme perehtyneet aiheeseen pal- jon syvemmin ja moniulotteisemmin. Opinnäytetyötä tehdessä tieto sukupuolen moninaisuu- desta ja sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallisesta asemasta on lisääntynyt, mikä on muo- kannut tekijöiden näkökulmaa aiheeseen prosessin aikana. Työ on vahvistanut näkemystä ai- heen merkityksellisyydestä ja lisännyt tekijöiden motivaatiota. Kokonaisuudessaan opinnäyte- työ on myös kehittänyt tekijöitä sekä kirjoittajina että tutkimuksen tekijöinä.

Osittain opinnäytetyön aihevalintaan liittyi mahdollisuus toteuttaa opinnäytetyö kirjallisuus- katsauksena. Kirjallisuuskatsaus menetelmänä puhutteli tekijöitä jo ennen opinnäytetyön aloit- tamista, vaikka se oli vieras ja vaati tekijöiltä paljon perehtymistä aiheeseen. Katsauksen te- keminen on ollut antoisaa ja opettanut paljon sekä menetelmästä, että tutkimuksellisesta työ- otteesta yleisesti. Tutkimuksia lukiessa myös taito tunnistaa ja lukea tieteellisiä julkaisuja on kehittynyt. Opinnäytetyö on myös havainnollistanut tekijöille oman osaamisen rajallisuutta. Vaikka hyödynsimme kirjallisuuskatsauksen menetelmään perehtyessä koulun tarjoamia työpa- joja ja ohjausta, sekä perehdyimme aiheeseen itsenäisesti kirjallisuuden avulla, oli käytäntö lopulta paras opettaja. Kirjallisuuskatsauksen edetessä vaihe vaiheelta huomasimme usein vasta edellisen vaiheen tehtyämme, miten se olisi todellisuudessa kannattanut tehdä. Jos koko opinnäytetyö tehtäisiin alusta uudelleen, olisi osa vaiheista kenties tehty toisella tavalla. Pi- dämme tätä kuitenkin merkinä osaamisen lisääntymisestä prosessin aikana.

Koemme opinnäytetyön vahvistaneen myös sosionomin ammattieettistä osaamista. Aiheeseen perehtyminen on laajentanut ymmärrystä yhteiskuntamme eriarvoistavista rakenteista ja

niiden näkymisestä vankilaympäristössä. Se on herättänyt tekijöissä pohdintaa siitä, kenen tehtävä on yhdenvertaisuuden rakentaminen yhteiskunnassa. Eriarvoisuuden vähentämistä ei voi jättää vain ihmisoikeusjärjestöjen tai marginaaliryhmien omaksi taisteluksi, vaan jokainen voi vaikuttaa siihen omalla toiminnallaan. Erityisesti yhteiskuntamme peruspalveluissa olisi tärkeää olla tietoinen siitä, miten eri tavoin eriarvoisuus saattaa näyttäytyä ja millaisia seurauksia sillä voi yksilö- ja väestötasolla olla. Viranomaisilla on Suomessa myös lakisääteinen velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014; Tasa-arvolaki 609/1986), ja tämä koskee sekä Rikosseuraamuslaitosta että sosiaalialan viranomaisia. Myös sosiaalialan ammattiliitto Talentia korostaa sosiaalialan eettisessä ohjeessa sosiaalihuollon ammattihenkilöiden velvollisuutta edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja vähentää eriarvoisuutta (Arki, arvot ja etiikka 2017, 20-21). Lähtökohta eriarvoisuuden vähentämiselle on tietämys sen olemassaolosta, ja siksi koemme opinnäytetyömme olevan osa tärkeää yhteiskunnallista keskustelua.

8.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Olemme pyrkineet opinnäytetyössä noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan Hyvän tieteellisen käytännön periaatteita. Tutkimusta tehdessä eettiset periaatteet tulee huomioida koko tutkimusprosessin ajan - aiheen ja tutkimusmenetelmän valinnasta tulosten raportointiin ja tarkasteluun. (Hyvä tieteellinen käytäntö 2012, 6-9.) Opinnäytetyön vaiheet on pyritty raportoimaan läpinäkyvästi ja perustelut aiheen valinnalle, rajauksille ja menetelmällisille valinnoille on pyritty tuomaan näkyväksi opinnäytetyöraportissa. Tarkkuus ja läpinäkyvyys prosessissa ja sen raportoinnissa lisää myös tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) ottaa kantaa myös ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista. Periaatteiden mukaan tutkimuksesta ei saa kohdistua haittaa tai vahinkoa tutkittavina oleville ihmisille tai yhteisöille. Kirjallisuuskatsauksen tutkimuskohteena on aikaisempi tutkimuskirjallisuus, eikä tutkimus kohdistu suoraan ihmiseen tai yhteisöihin. Tekijöillä on kuitenkin vastuu siitä, miten aihetta käsittelee. Granfelt (1998, 17-25) pohtii tutkimuksessaan kodittomien naisten kokemuksista tutkijan roolia ihmiseen kohdistuvassa tutkimuksessa. Granfelt korostaa, että tutkijana ei voi koskaan täysin ymmärtää toisen ihmisen elämää ja kokemuksia. Tutkija kuitenkin rakentaa ymmärrystään osin omaan ymmärrykseen ja kokemusmaailmaansa peilaten. Granfeltin mukaan tutkimuksen avulla voidaan kuitenkin tuoda näkyväksi vaikeassa asemassa elävien ihmisten todellisuutta. Tutkijoiden täytyy tällöin kiinnittää huomiota siihen, millaisen kuvan tutkittavista ja heidän todellisuudestaan antaa. Esimerkiksi kielellisillä valinnoilla on merkitystä siinä, millaista todellisuutta rakennetaan ja millaisia painotuksia ilmiöille annetaan.

Olemme pyrkineet työssämme ymmärtämään ja tuomaan näkyväksi sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää yhteiskunnassa ja erityisesti rikosseuraamusjärjestelmässä. Koemme,

että aiheen näkyväksi tuominen on tärkeää yhdenvertaisuuden lisäämiseksi. Tutkijan asemassa tarkastelemme aihetta kuitenkin omasta kuplastamme ja olemme pyrkineet tiedostamaan tämän opinnäytetyötä tehdessämme. Kirjoittaessamme sukupuolen moninaisuudesta olemme pyrkineet sensitiiviseen käsitteistöön ja oikeanlaiseen termistöön. Sukupuolesta ja sen moninaisuudesta puhuminen on lisääntynyt, ja termistö sen ympärillä on muuttunut ja muuttuu edelleen. Lisääntynyt keskustelu on tuonut mukanaan myös lieveilmiön, jossa sukupuolivähemmistöt kohtaavat myös vahingoittavaa ja loukkaavaa puhetta. Turvallista kohtaamista rakennettaessa termistön oikeanlainen käyttö on merkityksellistä. (Nousiainen 2020, 14-17.) Opinnäytetyössä käytettävä kieli sukupuolen moninaisuudesta perustuu tämänhetkiseen tietoon ja ymmärrykseen. Suomenkieliset ilmaukset ovat pääosin peräisin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia edistävän Seta Ry:n Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen sanastosta (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021). Lisäksi olemme hyödyntäneet KSL-opintokeskuksen Syrjimätön kieli -opasta ja erityisesti sen sateenkaaritietoista kieltä koskevaa osiota (Vainikainen 2022).

Tutkimuksen luotettavuutta on arvioitu läpi opinnäytetyöprosessin, ja sitä on pyritty parantamaan huolellisella ja läpinäkyvällä työskentelyllä koko prosessin ajan. Kirjallisuuskatsaus ei ollut työn tekijöille ennestään tuttu menetelmä, joten prosessin alussa käytettiin tarvittava määrä menetelmällistä ja tiedonhankinnallista tukea. Halusimme varmistua prosessin ja etenkin aineiston systemaattisen haun oikeaoppisuudesta. Työn tekemisessä pyrittiin itseohjautuvuuteen ja oma-aloitteisuuteen, mutta tarpeen vaatiessa kysyttiin myös apua. Työ tehtiin kahdestaan, mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta (Stolt, Axelin & Suhonen 2016, 64, 67). Työn kriittiset vaiheet tehtiin tiiviisti yhdessä, mutta kirjoittamistyötä tehtiin itsenäisemmin. Työn tärkeissä vaiheissa, kuten aineiston valinnassa ja aineiston analysoinnissa, kahden henkilön näkemys ja tarkkaavaisuus oli hyödyksi. Kahdestaan tekemällä työ ei rajoitu yhden henkilön tulkintaan ja näkemyksiin. Opinnäytetyön tekijöiden äidinkieli on suomi, kun taas kaikki katsaukseen valikoituneet tutkimusartikkelit olivat englanninkielisiä. Tämä ei tuottanut ongelmaa prosessin aikana, mutta joitain vivahde-eroja alkuperäiseen tekstiin saattaa ilmetä.

Tutkimuksen luotettavuutta mitataan sen toistettavuudella (Reito, Raittio & Helminen 2020, 1155). Ainoastaan toistettavissa oleva tutkimus voi olla luotettava. Tämän vuoksi systemaattinen haku suoritettiin läpinäkyvästi; haku on kuvattu tarkasti ja kaikki vaiheet on kirjattu ylös. Tutkimusta aiheesta on tehty vähän, ja olevassa oleviin tutkimuksiin liittyy rajoitteita. Tutkimukset ovat keskittyneet maantieteellisesti tiettyihin alueisiin; esimerkiksi Pohjoismaissa tehtyjä tutkimuksia ei ollut lainkaan, kun taas Yhdysvaltojen Kalifornian osavaltiosta oli useampi. Tutkimukset ovat myös hyvin erilaisia keskenään. Tutkimuksia samasta aiheesta ja täysin samanlaisesta näkökulmasta ei löytynyt. Tämä haittaa opinnäytetyön tulosten yleistettävyyttä. Tutkimuksissa myös tietyt sukupuolivähemmistöt olivat yliedustettuina. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista ja tutkimuksen kohderyhmistä oli transsukupuolisia naisia, eli transnaisia.

Transmiehet, muunsukupuoliset ja intersukupuoliset jäivät lähes kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle.

8.3 Tutkimuksen hyödyllisyys ja kehittämisehdotukset

Opinnäytetyön yhtenä tavoitteena oli arvioida, millaista tutkimustietoa aiheesta on tällä hetkellä saatavilla ja mitä aiheesta olisi hyvä tutkia lisää. Sekä aikaisemmin tehdyt kirjallisuuskatsaukset että tämän opinnäytetyön kirjallisuuskatsaus tuovat esiin, että empiiristä tutkimusta vankila-ajan kokemuksista sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta on saatavilla hyvin vähän. Esimerkiksi suurin osa tutkimuksesta näyttää olevan tehty miesten vankilassa olevien transnaisten näkökulmista ja suurin osa siitä on painottunut Yhdysvaltoihin. Siinä suhteessa sekä aikaisempi tutkimus että opinnäytetyön kirjallisuuskatsaus eivät voi muodostaa täysin kattavaa yleiskuvaa sukupuolivähemmistöjen vankeusajan haasteista. Toisaalta esimerkiksi Suomessa sukupuolivähemmistöön kuuluvia vankeja on todennäköisesti tällä hetkellä niin vähän, että empiiristä tutkimusta pelkästään suomalaisesta rikosseuraamusjärjestelmästä voi olla haastavaa tehdä.

Kun haluttiin selvittää sukupuolivähemmistöjen asemaa vankiloissa, kirjallisuuskatsaus sopi tarkoitukseen parhaiten. Kuten sanottua, Suomessa sukupuolivähemmistöön kuuluvia vankeja on todennäköisesti vähän, joten laadullisen tutkimuksen suorittaminen olisi henkilöiden yksityisyyden suojan kannalta lähes mahdotonta. Kansainvälinen tutkimus kykenee kuitenkin antamaan viitteitä siitä, millainen sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien asema on mahdollisesti myös Suomessa. Ennen kuin sukupuolivähemmistöjen asemaa vankiloissa voidaan parantaa, pitäisi selvittää kuinka monta vähemmistöön kuuluvaa henkilöä on tällä hetkellä vankilassa tai muissa rikosseuraamuksissa. Vuonna 2022 valmistuva vankien terveyttä, työkykyä ja hoidon tarvetta kartoittavan WATTU IV -tutkimuksen avulla olisi ollut mahdollista selvittää sukupuolivähemmistöön kuuluvaksi identifioituvat vangit. Mikäli kyseisessä tutkimuksessa ei ole otettu huomioon sukupuolen ja sukupuoli-identiteettien moninaisuutta, tulisi se selvittää jollain muulla tavalla. Olisi myös syytä selvittää, miten parhaiten voidaan saada tietoa sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien kokemuksista rikosseuraamusten suorittamiseen liittyen. Sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien vähäinen määrä ei ole absoluuttinen syy olla ottamatta selvää heidän tilastaan suomalaisissa rikosseuraamuksissa.

Vaikka toivottavaa olisi saada tutkimustietoa sukupuolivähemmistöön kuuluvien rikosseuraamusasiakkaiden omista kokemuksista, voi aiheeseen paneutua myös esimerkiksi henkilökunnan näkökulmasta. Kartoittamalla henkilökunnan näkökulmia ja kokemuksia aiheesta voidaan saada viitteitä siitä, millaisista teemoista aiheeseen liittyen olisi hyvä saada lisää koulutusta tai perehdytystä, tai millaista tutkimusta aiheesta olisi jatkossa hyvä tehdä. Esimerkiksi tämän opinnäytetyön kirjallisuuskatsauksen aineistossa oli useampia tutkimuksia, joissa aihetta tutkittiin henkilökunnan näkökulmasta. Nämä tutkimukset antoivat arvokasta tietoa henkilökunnan

kokemuksista, asenteista ja osaamisesta aiheeseen liittyen. Tämän kaltaisen tutkimuksen avulla voidaan löytää toisenlaisesta perspektiivistä ratkaisuja, kehittämisideoita tai oivalluksia aiheesta.

Olisi myös tärkeää saada tietoa siitä, miten erilaiset käytännöt sukupuolivähemmistöjen huomioimiseksi todellisuudessa toteutuvat Rikosseuraamuslaitoksella, ja miten niitä käytännössä kehitetään. Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmassa (2015, 22-23) mainitaan, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvat henkilöt saattavat kohdata syrjintää vankilassa, tai saattavat jäädä huomioimatta laitoksen normaaleissa käytännöissä. Suunnitelmassa esitetään erilaisia keinoja syrjinnän ehkäisemiseksi ja muun muassa veloitetaan henkilökuntaa puuttumaan aktiivisesti häirintään. Ohjeessa transsukupuolisen henkilön sijoittamisesta rikosseuraamuslaitoksella (Vesterbacka & Knuuti 2019) annetaan myös ohjeita, mitä on huomioitava korjausprosessissa olevan henkilön tullessa vankilaan. Kuitenkin esimerkiksi rikosseuraamuslaitoksen raportissa yhdenvertaisuuden toteutumisesta (Knuuti & Rissanen 2018, 14) sukupuolivähemmistöjen asemaa koskevat havainnot ovat jääneet kuitenkin hyvin vähäisiksi. Raportissa annetaan viitteitä siitä, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen mahdollisuudet osallistua vankilan toimintoihin saattavat olla heikommat, kuin muilla vangeilla, ja raportin kohderyhmässä syrjintää työyhteisön sisällä ei ole havaittu. Muita mainintoja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden toteutumisesta ei kuitenkaan ole. Nämä raportit antavat vaikutelman, että sukupuolivähemmistöjen todellista asemaa ei ole juuri kartoitettu.

Olisi tärkeää, että yhdenvertaisuussuunnitelmassa mainittujen keinojen toteutumista ja jalkautumista osaksi rikosseuraamuslaitoksen toimintaa seurattaisiin aktiivisemmin. Asiaan olisi tärkeää syventyä suunnitelmallisesti usealla tasolla ja päivittää sekä ohjeistuksia, käytäntöjä että koulutusta. Seuraavaa yhdenvertaisuussuunnitelmaa laadittaessa olisi myös hyvä tuoda laajemmin esiin, millaisia haasteita ja tuen tarpeita sukupuolivähemmistöön kuulumisen ja esimerkiksi sukupuolen korjausprosessi saattaa henkilölle aiheuttaa. Viimeisimmässä suunnitelmassa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt käsitellään yhtenä ryhmänä, jolloin sukupuolivähemmistöihin liittyviin erityiskysymyksiin ei ole paneuduttu omana osa-alueenaan. Opinnäytetyön tulokset kuitenkin osoittavat, että vankilaympäristössä sukupuolivähemmistöön kuulumisen voi aiheuttaa ainutlaatuisia haasteita ja lieveilmiöitä, ja siksi aihetta olisi syytä tarkastella myös omana ilmiönään erillään seksuaalivähemmistöjen asemasta, vaikka osittain kohdatut haasteet olisivatkin samankaltaisia. Opinnäytetyön tulokset antavat viitteitä siitä, että etenkin turvallisuusnäkökulmaan olisi syytä kiinnittää huomiota. Sukupuolivähemmistöön kuuluvilla on riski kokea häirintää, syrjintää ja väkivaltaa muualla yhteiskunnassa, joten on oletettavaa, että riski on olemassa myös vankilassa. Vankila ei ole väkivallasta tai syrjinnästä vapaa ympäristö.

Yhteiskunnallinen keskustelu sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolivähemmistöjen asemasta on lisääntynyt viime vuosikymmeninä ja etenkin viime vuosina. Aiheesta puhuminen ja sen esille nostaminen on lisännyt ihmisten ymmärrystä ja sitä kautta myös myönteistä

asenneilmapiiriä. Sukupuolivähemmistöjen asema on parantunut ja se on tehty näkyväksi, mutta yhteiskunnassa vallitsevat lait, normit ja asenteet estävät ja hankaloittavat sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutumista ja yhdenvertaisuuden saavuttamista. Lait, normit ja asenteet eivät ole täysin irrallisia toisistaan, vaan niillä on vaikutusta toisiinsa. Tutkimuksen avulla yhteiskunnassa ja vankilassa olevia haasteita pystyy tekemään näkyväksi, jonka jälkeen niihin pystytään myös puuttumaan paremmin. Tämä opinnäytetyö on osa laajempaa yhteiskunnallista keskustelua, joka pyrkii tekemään näkyväksi sukupuolivähemmistöjen aseman yhteiskunnassa, mutta etenkin vankilassa.

Opinnäytetyö on tehty RIKSU-hankkeen tilauksesta. Hankkeen osatavoitteisiin sisältyy sukupuolivähemmistöön kuuluvien asiakkaiden huomioiminen ja ymmärryksen lisääminen sukupuolen moninaisuudesta rikosseuraamusalalla. RIKSU-hankkeessa on havaittu sukupuolivähemmistöjen asemaa vankilassa koskevan tutkimuksen vähäisyys ja osittain siihen tarpeeseen vastaa tämä opinnäytetyö. Tämän opinnäytetyön avulla on pyritty tekemään näkyväksi sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien haasteita ja erityistarpeita vankilassa sekä keinoja, miten tähän vähemmistöön kuuluvia vankeja voidaan huomioida. Opinnäytetyö ei tarjoa valmista opasta sukupuolivähemmistöön kuuluvan vangin kohtaamiseen, eikä pysty käsittelemään vankeusaikaisia haasteita koko laajuudessaan. Opinnäytetyö pystyy kuitenkin antamaan näkemyksiä siitä, mihin asioihin sukupuolivähemmistöön kuuluvien rikosseuraamusasiakkaiden kanssa työskennellessä olisi hyvä kiinnittää huomiota sekä millaisia asioita olisi hyvä tutkia lisää.

Opinnäytetyön tuloksissa korostuu vankiterveydenhuollon merkitys oikeanlaisen ja riittävän hoidon saamisessa sukupuolidysforiaan ja sukupuolenkorjausprosessin aikana. Vankiterveydenhuolto on vastuussa normaaliusperiaatteen noudattamisesta tarjoamalla yhteiskunnassa vallitsevat hoitomahdollisuudet. Suomen vankiterveydenhuollon ymmärryksestä sukupuolen moninaisuudesta ja henkilön erityistarpeiden tunnistamisesta ei ole tutkimustietoa. Hoidon tulisi olla mahdollista myös vankilassa, eikä vankilassaolon tulisi aiheuttomasti hankaloittaa tai hidastaa hoidon saantia. Olisi hyödyllistä tutkia, millä tasolla Suomen vankiterveydenhuolto on sukupuolisensitiivisessä sekä sukupuolivähemmistöt huomioivassa työskentelyssä.

Opinnäytetyön tuloksissa tuli vahvasti esiin työntekijöiden kouluttamattomuus transaiheista sekä samalla työntekijöiden kokemus koulutuksen hyödyllisyydestä ja tarpeellisuudesta. Tutkimukseen perustuen rikosseuraamusalan työntekijöitä olisi hyvä kouluttaa sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolivähemmistöön kuuluvan henkilön sensitiivisestä ja ammattimaisesta kohtaamisesta. Rikosseuraamuslaitoksen tulisi järjestää työntekijöille perehdytystä ja täydennyskoulutusta sukupuolivähemmistöön kuuluvien vankien tarpeista ja kouluttaa työntekijöitä myös laajemmin sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolivähemmistöjä koskevista asioista. Rikosseuraamuskeskuksen opintoihin on luvattu lisätä nais erityisiä opintoja, mutta sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin merkitystä vankilassa olisi hyödyllistä ja tarkoituksenmukaista käsitellä myös kaksinapaista sukupuolijaottelua laajemmin. Rikosseuraamuslaitoksen

ydinosaamista ei ole sukupuoliyhteisöiden asemaan ja oikeuksiin vaikuttavat asiat, joten yhteistyön tekeminen, ja sellaisen toimijan konsultointi, jonka tarkoituksena on toimia sukupuoliyhteisöiden asemaa parantavana, voisi olla tarkoituksenmukaista.

Lähteet

Painetut

Coughlan, M. & Cronin, P. 2021. Doing a Literature Review in Nursing, Health and Social Care. 3. painos. Sage Publications. Yhdistynyt kuningaskunta: C&M Digitals.

Fink, A. 2010. Conducting research literature reviews. From the Internet to Paper. 3. painos. Lontoo: Sage Publications

Granfelt, R. 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 16. painos. Helsinki: Tammi

Julkunen, R. 2010. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino

Kiteley & Stogdon 2014. Literature reviews in Social Work. Lontoo: Sage Publications

Nousiainen, S. 2020. Sukupuoleen katsomatta. Jyväskylä: Atena

Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. 2016. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. 2. painos. Turku: Turun yliopisto

Suhonen, M. 2007. Transsukupuolisuuden näkymätön historia. Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Teoksessa Mustola, K. & Pakkanen, J. (toim.) Helsinki: Like- kustannus Oy

Tasa-arvolaki 2015. 2015. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: Edita Prima.

Sähköiset

A long way to go for LGBTI equality. 2020. European Union Agency for Fundamental Rights. Viitattu 18.4.2022. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf

Arki, arvot ja etiikka. 2017. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Viitattu 12.5.2022. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>

Being Trans in the European Union. Comparative analysis of the EU LGBT survey data. 2014. European Union Agency for Fundamental Rights. Viitattu 8.12.2021. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-being-trans-eu-comparative-summary_en.pdf

Digi & Väestötietovirasto. Sukupuolen vahvistaminen. Viitattu 18.5.2022. <https://dvv.fi/sukupuolen-vahvistaminen>

Eurooppalaiset vankeinhoitosäännöt. 2021. Rikosseuraamuslaitos. Kääntäjä: Katja Hiltunen. Viitattu 30.5.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collec-tions/20210511151538/7QDxBFdo9/Eurooppalaiset_vankeinhoitosaannot.pdf

Global Prison Trends. 2021. Penal Reform International & Thailand Institute of Justice. Viitattu 5.5.2022 <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2021/05/Global-prison-trends-2021.pdf>

Gorden, C., Hughes, C., Roberts, D., Absury-Ward, E. & Dubberley S. 2017. A Literature Review of Transgender People in Prison: An "invisible" population in England and Wales. Prison Service Journal, 233/2017, 11-22. <https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crime-andjustice.org.uk/files/PSJ%20233%20September%202017.pdf>

Günther, K. & Hasanen, K. 2021. Tutkimuksen suunnittelu. Tutkimusmenetelmien verkkokäsikirja. Tietoarkisto. Viitattu 10.12.2021. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/tutkimuksen-suunnittelu/>

Hallituksen esitys HE 74/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi terveydenhuoltolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. Viitattu 12.5.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_74+2022.aspx

Heinonen, L., Suominen, T., Mattila, A. & Kylmä, J. 2013. Transsukupuolisten henkilöiden elämäntyytyväisyys ennen sukupuolen korjausprosessia, sen aikana ja sen jälkeen. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2013: 50 5-20. Viitattu 18.5.2022. [file:///C:/Users/Elli%20Humala-joki/Downloads/8000-Kirjoitus%20\(sis%C3%A4lt%C3%A4en%20ydinasiat,tiivis-telm%C3%A4t%20&%20asiasanat\)-20079-1-10-20130424.pdf](file:///C:/Users/Elli%20Humala-joki/Downloads/8000-Kirjoitus%20(sis%C3%A4lt%C3%A4en%20ydinasiat,tiivis-telm%C3%A4t%20&%20asiasanat)-20079-1-10-20130424.pdf)

Hyde, J., Bigler, S., Joel, D., Tate, C. & Van Anders, S. 2019. The Future of Sex and Gender in Psychology: Five Challenges to the Gender Binary. American Psychologist 2019, 42/2, 171-193. <https://web-p-ebscobhost-com.nelli.laurea.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=87aaacd4-8e11-44d1-8013-bc5434e69881%40re-dis>

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa. 2012. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Viitattu 18.5.2021. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

James, S. E., Herman, J. E., Rankin, S., Keisling, M., Mottet, L. & Anafi, M. 2016. The Report of the 2015 U.S. Transgender Survey. National Center for Transgender Equality. Viitattu

13.12.2021. <https://transequality.org/sites/default/files/docs/usts/USTS-Full-Report-Dec17.pdf>

Jaskari, O. & Keski-Rahkonen, A. Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Osa 137(17), 1781-8. <https://www.duodecimlehti.fi/duo16384#s5>

Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. 2020. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Työpäpaperi 28/2020, Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos. Viitattu 10.5.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S.-M., Pietilä, A.-M., Jääskeläinen, P., & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede 25/4, 291-301. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/kuvaileva-kirjallisuuskatsaus-eteneminen/docview/1469873650/se-2?accountid=12003>

Knuuti & Rissanen. 2018. Raportti yhdenvertaisuuden toteutumisesta Rikosseuraamuslaitoksessa vuonna 2017. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2018. Viitattu 4.6.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/m6EEa3t8J/2018-2_Raportti_yhdenvertaisuuden_toteutumisesta_Rikosseuraamuslaitoksessa.pdf

Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea. Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Teoksessa Pihlajamaa, M. (toim.). Oikeusministeriön julkaisuja 26/2021. Viitattu 5.5.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163566/OM_2021_26_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986. Viitattu 12.5.2022. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Lehtonen, J. 2019. Kun kaksijakoinen sukupuoliajattelu murtuu - Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus tasa-arvobarometrissa. Teoksessa Teräsaho, M. & Närvi, J. (toim.). Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyysseja tasa-arvobarometrasta 2017. Viitattu 9.5.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137765/URN_ISBN_978-952-343-314-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lehtonen, J. 2020. Yhdenvertainen virus? HLBTI-ihmiset koronakriisissä. Poliitikasta -lehti. Viitattu 10.5.2022. <https://politiikasta.fi/yhdenvertainen-virus-hlbt-ihmiset-koronakriisissa/>

- Lepola, O. 2018. Koko ajan jännittyneenä - Moniperusteinen syrjintä seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjen kokemana. Oikeusministeriön julkaisu 51/2018. Viitattu 12.5.2022 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-729-8>
- Mattila, A., Heinonen, L., Mäntymäki, A., Uusi-Mäkelä, N. & Ålgars, M. 2015. Sukupuolen korjauksen vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin ja elämänlaatuun. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. 2015;131(4):379-81. Viitattu 18.5.2022. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12111>
- Millar, C. 2018. 'Our system appears to be have been designed centuries ago by men, for men'. The british psychological society. Vol 31 (pp 58-60). Viitattu 13.5.2022. <https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-31/august-2018/our-system-appears-be-have-been-designed-centuries-ago-men-men>
- Nelson Mandela -säännöt 2017. Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 2.1.2021. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/MZQ5slnI7/Vankeinhoidon_va776himma776issa776a776nno776t_low.pdf
- Pennanen, J. 2016. Sukupuoli olennaisesti kiisteltynä käsitteenä. Teoksessa Rolin, K., Moisio, O., Reuter M & Tuominen, M. (toim.) Sukupuoli ja filosofia. SoPhi 131, Jyväskylän yliopisto, 29-42. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/51116/978-951-39-6610-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Raij, T. & Tani, P. 2015. Transsukupuolisen identiteetin neurobiologinen perusta. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 2015 (4/131), 365-366. Viitattu 12.5.2022. <https://www.duodecimlehti.fi/duo12102>
- Reito, A., Raittio, L. & Helminen, O. 2020. Tutkimustulokset eivät toistu - missä syy? Duodecim. 2020;136(10):1155-63. Viitattu 27.5.2022. <https://www.duodecimlehti.fi/duo15580>
- Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma. 2015. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/V8Dl7UJhX/Yhdenvertaisuus-_ja_tasa-arvosuunnitelma_2015_net.pdf
- Rikosseuraamuslaitos. 2013. Normaalisuusperiaate Suomen vankeinhoidossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2002. Hartoneva, A. Viitattu 12.5.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/risenjulkaisusarja/normaalisuusperiaatesuomenvankeinhoidossa.html>
- Rikosseuraamuslaitos. 2020. Arvot ja strategia. Viitattu 2.1.2021. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

- Rikosseuraamuslaitos. 2021. Naisten ja miesten yhteisistä avovankiloista luovuttiin 1.9. Viitattu 13.5.2022. <https://www.rikosseuraamuslaitos.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotteetjauutiset2021/naistenjamiestenyhteisistaavovankiloistaluovuttiin1.9..html>
- Roselli, C. 2018. Neurobiology of gender identity and sexual orientation. Journal of neuroendocrinology 30/7. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6677266/>
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Viitattu 10.12.2021. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf
- Schilt, K. & Westbrook, L. 2009. Doing Gender, Doing Heteronormativity. GENDER & SOCIETY Vol. 23 No. 4, August 2009 440-464. Viitattu 9.5.2022. <https://journals-sagepub-com.nelli.laurea.fi/doi/pdf/10.1177/0891243209340034>
- Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta. 2012. Tasa-arvo valtuutetun toimisto. Tasa-arvo julkaisuja 1/2012. Viitattu 28.12.2021. <https://tasa-arvo.fi/documents/25249985/34307235/Selvitys+sukupuolivahemmistojen+asemasta.pdf/4c84618f-8c6c-484f-a7e5-bfda8d06e9a6/Selvitys+sukupuolivahemmistojen+asemasta.pdf?t=1427981973600>
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2021. Sukupuolen moninaisuuden sanasto. Viitattu 10.11.2021. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Viitattu 12.5.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P6>
- Syrjintä Suomessa 2021. Policy Brief 5. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutuminen Suomessa. Oikeusministeriö. Viitattu 14.5.2022. https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/OM_policy_brief_5_web.pdf/aced140e-d940-b37b-a4ce-ad59cf92be1b/OM_policy_brief_5_web.pdf?t=1618904629224
- Tammi-Moilanen, K. 2020. Naisvankiselvitys. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2020. Viitattu 4.6.2022. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collecti- ons/20201019102643/7LDL7zoyH/Naisvankiselvitys - Selvitys naisvankien olosuh- teista%2C toiminnoista_web.pdf
- Tasa-arvolaki 609/1986. Viitattu 24.1.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609#P4>

Tasa-arvolaki, syrjintä ja sukupuolen moninaisuus. 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2015. Viitattu 10.5.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74463/Syrjinta_netti.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022. Tasa-arvosanasto. Viitattu 5.5.2022. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

The Gap Report. 2014. UNAIDS. Viitattu 8.5.2022. https://files.unaids.org/en/media/unaid/contentassets/documents/unaidpublication/2014/UNAIDS_Gap_report_en.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Viitattu 20.5.2022. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Tutkintavankeuslaki 23.9.2005/768. Viitattu 12.5.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050768>

Törölä, S. 2020. Sukupuolisensitiivisellä työotteella asiakkaan kokonaisvaltaisempaan hyvinvointiin. Janus vol. 28/2, 202-206. Viitattu 17.5.2022. <https://journal.fi/janus/article/view/89641/54057>

UNDP. United Nations Development Programme Thailand 2020. Mapping of Good Practices for the Management of Transgender Prisoners. United Nations office of Drugs and Crimes, Bangkok. Viitattu 24.5.2022. <https://www.th.undp.org/content/dam/thailand/docs/UNDP-TH-the-mapping-of-good-practices-for-the-management-of-transgender-prisoners.pdf>

Vainikainen, E. 2022. Syrjimätön kieli. Opas inklusiiviseen kielenkäyttöön ja viestintään. Viitattu 1.6.2022. https://www.ksl.fi/app/uploads/2022/03/KSL_Syrjimaton_kieli_saavutettava.pdf

Van Den Brink, M. & Dunne, P. 2018. Trans and intersex equality rights in Europe - a comparative analysis. European network of legal experts in gender equality and non-discrimination. European Commission. Viitattu 12.5.2022. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/trans_and_intersex_equality_rights.pdf

Van Hout, M., Kewley, S. & Hillis, A. 2020. Contemporary transgender health experience and health situation in prisons: A scoping review of extant published literature (2000-2019). International Journal of Transgender Health, 3/2020, 258-306. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8726645/>

Vankeuslaki 767/2005. Viitattu 12.5.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Vesterbacka, E. & Nuuti, U. 2019. Sukupuolen korjausprosessin läpikäyneen ja korjausprosessissa olevan henkilön sijoittaminen Rikosseuraamuslaitoksessa. Rikosseuraamuslaitoksen ohje, diaari nro 8/004/2018. Viitattu 24.5.2022. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraimukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/sukupuolenkorjausprosessinlapikayneenjakorjausprosessissaolevanhenkilonsijoittaminenrikosseuraamuslaitoksessa800420>

Walmsley, R. 2017. World Female Imprisonment List. Fourth edition. World Prison Brief. Institution for Criminal Policy Research. Viitattu 1.12.2021. https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_female_prison_4th_edn_v4_web.pdf

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Viitattu 12.5.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. 2018. Tasa-arvovaltuutettu, lapsiasiavaltuutettu ja yhdenvertaisuusvaltuutettu: Translaki uudistettava vastaamaan perus- ja ihmisoikeuksia. Viitattu 3.1.2022. <https://syryjinta.fi/-/tasa-arvovaltuutettu-lapsiasiavaltuutettu-ja-yhdenvertaisuusvaltuutettu-translaki-uudistettava-vastaamaan-perus-ja-ihmisoikeuksia>

YK:n ja EN:n ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamat päätelmät ja suositukset. YK:n ja EN:n muiden ihmisoikeusmekanismien Suomelle antamat päätelmät ja suositukset. 2020. Ulkoministeriö. Viitattu 6.5.2022. https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/EKeOS-NRZ5LLund4Ici9A0W6Byl/Suosituksset%20Suomelle_kooste_2020.pdf

Yogyakarta Principles 2017. The Yogyakarta Principles plus 10. Viitattu 12.5.2022. http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf

Julkaisemattomat

RIKSU-hanke 2020. Rikoksista irtaantumista tukeva sukupuolisensitiivinen kuntoutus. Hankekemus 105880. Kestävää kasvua ja työtä 2014-2020 - Suomen rakennerahasto-ohjelma. Euroopan unionin sosiaalirahasto ESR. Viitattu 30.11.2021.

Lähdeluettelo: Kirjallisuuskatsauksen aineisto

Clark, K., White-Hughto, J., Pachankis, J. 2017. "What's the right thing to do?" Correctional healthcare providers' knowledge, attitudes and experiences caring for transgender inmates. *Social science & medicine* 193/2017, 80-89. Viitattu 12.4.2022. <https://nelli.laurea.fi/login?url=https%3A%2F%2Fwww.ncbi.nlm.nih.gov%2Fpubmed%2F29028559>

Francisco, N. 2021. Bodies in Confinement: Negotiating Queer, Gender Nonconforming, and Transwomen's Gender and Sexuality behind Bars. *Laws* 10/49. Viitattu 12.4.2022. <https://doi.org/10.3390/laws10020049>

Hughto, J. M. & Clark, K. A. Designing a Transgender Health Training for Correctional Health Care Providers: A Feasibility Study. *The Prison Journal*, 99/3, 2019, 329-342. Viitattu 12.4.2022. <https://doi-org.nelli.laurea.fi/10.1177/0032885519837237>

Jenness, V. & Gellinger, J. 2020. The Feminization of Transgender Women in Prisons for Men: How Prison as a Total Institution Shapes Gender. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 36/2020. Thousand Oaks: Sage Publications, 182-205. Viitattu 12.4.2022. <https://doi.org/10.1177/1043986219894422>

Jenness, V., Sexton, L. & Sumner, J. 2019. Sexual victimization against transgender women in prison: Consent and coercion in context. *Criminology (Beverly Hills)*, 57/4. Viitattu 12.4.2022. https://www.researchgate.net/publication/335350919_Sexual_victimization_against_transgender_women_in_prison_Consent_and_coercion_in_context

Malkin, M. & DeJong, K. 2015. Protections for Transgender Inmates Under PREA: a Comparison of State Correctional Policies in the United States. Berkeley: Sexuality Research and Social Policy, 16/4. Viitattu 12.4.2022. <https://www-proquest-com.nelli.laurea.fi/docview/2097850612?pq-origsite=primo>

Marlow, K., Winder, B. & Elliot, H. 2015. Working with transgender sex offenders: Prison staff experiences. *Journal of Forensic Practice*, 17/3. Brighton: Emerald Group Publishing Limited, 241-254. Viitattu 12.4.2022. <https://www.proquest.com/docview/2129516258/abstract/4868365DA6A94CEFPQ/1?accountid=12003>

Maycock, M. 2020a. 'I want the male and the female wings. I don't want a special trans wing for people.' *Prison Service Journal* 2020/251, 31-17. Viitattu 12.4.2022. https://discovery.dundee.ac.uk/ws/portalfiles/portal/54221542/Final_Published_Version.pdf

Maycock, M. 2020b. The Transgender pains of imprisonment. *European Journal of Criminology*. Viitattu 12.4.2022. <https://doi.org/10.1177/1477370820984488>

Maycock, M. 2021. 'She Was Just Like A Lassie' Analysing The Views of Cis-Women In Custody About Their Experiences of Living With Transgender Women In The Scottish Prison Estate. *The British Journal of Criminology*, 2021, 1-19. Viitattu 12.4.2022. <https://discovery.dundee.ac.uk/ws/portalfiles/portal/66411113/azab091.pdf>

McCauley, E., Bethlehem, K., Bouvier, D., Brockmann, B. & Brinkley-Rubinstein, L. 2018. Exploring Healthcare Experiences for Incarcerated Individuals Who Identify as Transgender in a Southern Jail. *Transgender Health* 2018, 3/1, 34-41. Viitattu 12.4.2022. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5831751/>

Nulty, J., Winder, B., & Lopresti, S. 2019. "I'm not different, I'm still a human being [...] but I am different." An exploration of the experiences of transgender prisoners using interpretative phenomenological analysis. *The Journal of Forensic Practice*, 21/2, 97-111. Viitattu 12.4.2022 <https://doi.org/10.1108/JFP-10-2018-0038>

White-Hughto, J., Clark, K., Altice, F., Reisner, S., Kershaw, T. & Pachankis, J. 2018. Creating, reinforcing, and resisting the gender binary: a qualitative study of transgender women's healthcare experiences in sex-segregated jails and prisons. *International journal of prisoner health*, 14/2, 69-88. Viitattu 12.4.2022. <https://www-proquest-com.nelli.laurea.fi/docview/2049825968?pq-origsite=primo>

Wilson, M., Simpson, P. L., Butler, T. G., Richters, J., Yap, L. & Donovan, B. 2017. 'You're a woman, a convenience, a cat, a poof, a thing, an idiot': Transgender women negotiating sexual experiences in men's prisons in Australia. *Sexualities*, Vol 20/3, 380-402. Viitattu 12.4.2022. <https://doi.org/10.1177/1363460716652828>

Kuviot

Kuvio 1: Aineiston systemaattinen haku.....	28
---	----

Taulukot

Taulukko 1: Sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	27
--	----

Liitteet

Liite 1: Aineiston systemaattinen haku.....	70
Liite 2: Teemoittelutaulukot.....	73
Liite 3: Tutkijantaulukko	75
Liite 4: Opinnäytetyösopimus.....	81

Liite 1: Aineiston systemaattinen haku

Tietokanta ja rajaukset	Hakusanat	Hakutulokset	Valittu abstraktin perusteella	Valitut artikkelit
<p>ProQuest</p> <p>Full text</p> <p>Peer reviewed</p> <p>2011-2022</p> <p>English</p> <p>Document type:</p> <p>exclude: commentary, editorial, general information, news, conference proceeding,</p> <p>include: article, review, evidence based healthcare, feature</p> <p>Subject:</p> <p>exclude: human immunodeficiency virus,, disease prevention, infections, sexually transmitted diseases, epidemics, medical personnel, antiretroviral agents, antiretroviral drugs, covid-19, endocrine therapy, medical tests, medicine surgery, tuberculosis</p>	<p>Ryhmä 1 (ABSTRAKTI): "non-binary" OR transgender OR "gender minority" OR transwomen OR transmen OR intersex OR "gender-queer" OR transsexual*</p> <p>Ryhmä 2 (ABSTRAKTI): prison OR incarcerat* OR prison* OR imprisonment OR correctional OR jail OR inmate*</p>	n=25	n=10	n=5
<p>Sage Premier</p> <p>Document type: Research article</p>	<p>Ryhmä 1 (ABSTRAKTI): "non-binary" OR transgender OR "gender minority" OR transwomen OR transmen OR intersex</p>	n=33	n=11	n=4

<p>Access: "Only content to which I have full access"</p> <p>2011-2022</p>	<p>OR "gender-queer" OR transsexual*</p> <p>Ryhmä 2 (ABSTRAKTI): prison OR incarcerat* OR pri-son* OR imprisonment OR correcti-onal OR jail OR in-mate*</p>			
<p>EBSCOhost</p> <p>Access: Full text</p> <p>Peer reviewed</p> <p>2011-2022</p> <p>Language: English</p>	<p>Ryhmä 1 (ABSTRAKTI): "non-binary" OR transgender OR "gender minority" OR trans-women OR transmen OR intersex OR "gender-queer" OR transsexual*</p> <p>Ryhmä 2 (ABSTRAKTI): prison OR incarcerat* OR pri-son* OR imprisonment OR correcti-onal OR jail OR in-mate*</p>	n=23	n=7 (kaksoiskappa-leet: 1)	n=2
<p>Google Scholar</p> <p>Language: English</p> <p>Kirjastolinkki: Laurea</p> <p>Ei sisällä lainauksia</p> <p>2011-2022</p>	<p>(OTSIKKO): transgender prison</p> <p>(OTSIKKO): transwomen prison</p> <p>(OTSIKKO): transgender correctional</p> <p>(OTSIKKO): Incarceration "non-binary"/transgender/transsexual/"gender minority"/transwomen/transmen/intersex/"gender-queer"/ transsexuality</p> <p>(OTSIKKO): Prison "non-binary"/transgender/transsexual/"gender minority"/transwomen/transmen/intersex/"gender-queer"/transsexuality</p> <p>(OTSIKKO): Correctional transgender/transsexuality/transmen/transwomen</p>	<p>n=40</p> <p>n=4</p> <p>n=15</p> <p>n=0</p> <p>n=0</p> <p>n=0</p>	<p>n=8 (kaksoiskappa-leet: 4) n=1</p> <p>n=1 (kaksoiskappa-leet: 1)</p>	<p>n=2</p> <p>n= 0</p>
		n=0		

Liite 2: Teemoittelutaulukot

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokat	Pääluokka
Sijoittelu biologisen sukupuolen mukaan	Sijoittelu ja asuttaminen	Vankilan rakenteet
Erillisosastojen käyttö		
Eristyksen käyttö väärin perustein		
Yksilölliset ratkaisut sijoittelussa ja asuttamisessa		
Vankilan rakenteiden sukupuolituneisuus	Transition haasteet	
Sukupuolen ilmaisun rajoittaminen		
Sukupuolen korjaushoidon esteet		
Turvallisuuden priorisointi		

Pelkistetty ilmaus	Alaluokat	Pääluokka
Fyysinen ja seksuaalinen väkivalta	Häirintä ja ennakkoluulot	Eläminen vankiyhteisössä
Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuva häirintä		
Ennakkoluuloiset asenteet		
Psyykkiset ja emotionaaliset vaikutukset	Vankilan vaikutukset	
Sosiaalisen transition vaikeus	Selviytyminen vankiyhteisössä	
Yksilölliset selviytymisstrategiat		
Yhteisön ja vertaisten tuki		

Pelkistetty ilmaus	Alaluokat	Pääloukka
Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen kohdistuva epäasiallinen käytös	Epäasiallinen kohtelu ja häirintä	Henkilökunnan toiminta ja asenteet
Fyysinen ja seksuaalinen väkivalta		
Valta-aseman väärinkäyttö		
Puutteellinen ymmärrys transsaiheista	Asenteet ja koulutus	
Koulutuksen puute		
Positiiviset asenteet ja kohtaamiset		

Liite 3: Tutkijantaulukko

Tutkimuksen julkaisutiedot (otsikko, tekijät, julkaisija ja julkaisuvuosi)	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimusmaa, tutkimuksen kohderyhmä, aineisto ja tutkimusmenetelmä	Keskeiset tutkimustulokset	Valinta-perusteet
<p>Bodies in Confinement: Negotiating Queer, Gender Non-conforming, and Transwomen's Gender and Sexuality behind Bars</p> <p>Fransisco, N.</p> <p>Laws, Sveitsi</p> <p>2021</p>	<p>Selvittää, millaisina transsukupuoliset vangit kuvaavat kokemuksiaan vankilassa, miten binäärinen sukupuolikäsitys näyttäytyy vankilan käytännöissä ja transsukupuolisen vangin asemassa</p> <p>Selvittää, miten intersektionaalisuus näyttäytyy transsukupuolisten vankien kokemuksissa</p>	<p>Yhdysvallat</p> <p>Transsukupuoliset vangit</p> <p>Transsukupuolisten vankien kirjoitukset Black & Pink lehden arkistoissa</p> <p>Laadullinen grounded theory -analyysi</p>	<p>Transsukupuolisilla vangeilla on paljon kokemuksia seksuaalisesta väkivallasta</p> <p>Transsukupuolisen vangin keinoja sukupuolen ilmaisuun on usein monin tavoin rajoitettu</p> <p>Monet transsukupuoliset vangit ovat joutuneet taistelemaan saadakseen hoitoa sukupuolidysforiaan</p> <p>Kanava, jota kautta on voinut jakaa kokemuksiaan vankila-aikana, on ollut monille tärkeä</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>
<p>The transgender pains of imprisonment</p> <p>Maycock, M.</p> <p>European Journal of Criminology</p> <p>2020</p>	<p>Selvittää transsukupuolisten henkilöiden kohtaamia haasteita vankeus-aikana sekä selvittää millaisena elämä vankilassa transsukupuolisena näyttäytyy</p>	<p>Skotlanti</p> <p>Transsukupuoliset vangit</p> <p>13:n transsukupuolisen vangin haastattelu (11 transnaista ja 2 transmiestä)</p> <p>Laadullinen tutkimus</p>	<p>Vankien sijoittaminen ja asuttaminen oman sukupuolen sijaan syntymänsukupuolen mukaan</p> <p>Vankilaolosuhteissa transitio on hankala prosessi ja hoidon saaminen epävarmaa</p> <p>Erillään oleminen omasta yhteisöstä ja puuttuva vertaisten tuki</p>	<p>Vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen.</p>

			Transsukupuolisten kohtaama transfobia on yleistä	
<p>The Feminization of Transgender Women in Prisons for Men: How Prison as a Total Institution Shapes Gender</p> <p>Jenness, V. & Gerlinger, J.</p> <p>Journal of Contemporary Criminal Justice</p> <p>2020</p>	<p>Selvittää, miten miesvankilassa tuomion suorittaminen vaikuttaa transnaisten näkemykseen omasta sukupuoli-identiteetistä ja feminiinisyydestä</p>	<p>Yhdysvallat, Kalifornia</p> <p>Transnaiset miesvankiloissa</p> <p>315 transnaisen haastattelut</p> <p>Monimenetelmällinen tutkimus</p>	<p>Transnaiset kokivat itsensä feminiinisemmäksi vankeusaikana, kuin ennen vankeutta</p>	<p>Vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen</p>
<p>“I’m not different, I’m still a human being [...] but I am different.” An exploration of the experiences of transgender prisoners using interpretative phenomenological analysis</p> <p>Nulty, J., Winder, B., & Lopresti, S.</p> <p>Emerald Group Publishing Limited, Brighton</p> <p>2019</p>	<p>Analysoida miesten vankilassa rangaistustaan suorittavien transnaisten kokemuksia vankilajalalta</p>	<p>Iso-Britannia</p> <p>Vankilaan tuomitut transnaiset</p> <p>Kolmen seksuaalirikoksista tuomitun miesten vankilassa rangaistusta suorittavan transnaisen haastattelu</p> <p>Tulkitseva fenomenologinen analyysi</p>	<p>Transsukupuoliset vangit ovat intersektionaalinen ryhmä, jolla on erityisiä tuen tarpeita</p> <p>Transsukupuoliset vangit kokevat joutuvansa taistelemaan oikeuksistaan vankilassa ja yhteiskunnassa</p> <p>Yhteisön tuki ja positiiviset kohtaamiset henkilökunnan kanssa on koettu merkityksellisiksi</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>
<p>Exploring Healthcare Experiences for Incarcerated Individuals Who Identify as Transgender in a Southern Jail</p> <p>McCauley, E., Bethlehem, K., Bouvier,</p>	<p>Selvittää, millaisia terveyteen liittyviä tunteita transsukupuolisilla vankeilla on</p>	<p>Yhdysvallat</p> <p>Mustat transnaisiksi identifioituvat vangit</p> <p>10 vangin puolistrukturoidut haastattelut</p>	<p>Oikeanlaiselle osastolle sijoittamisella on suuri merkitys transsukupuoliselle vangille</p> <p>Monet transsukupuoliset vangit</p>	<p>Vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen</p>

<p>D., Brockmann, B. & Brinkley-Rubinstein, L.</p> <p>Transgender Health, Yhdysvallat</p> <p>2018</p>		<p>Laadullinen tutkimus, induktiivinen sisällysanalyysi</p>	<p>kärsivät mielenterveyden haasteista</p> <p>Hormonihoitojen keskeytyminen vankeusrangaistuksen ajaksi aiheuttaa monelle psyykkisiä haasteita</p>	
<p>Working with transgender sex offenders: Prison staff experiences</p> <p>Marlow, K., Winder, B. & Elliot, H.-J.</p> <p>Journal of Forensic practice, Iso-Britannia</p> <p>2015</p>	<p>Tutkia työntekijöiden kokemuksia työskentelystä transsukupuolisten vankien kanssa</p>	<p>Iso-Britannia</p> <p>Vankilan työntekijät</p> <p>6 työntekijän puolistrukturoidut haastattelut</p> <p>Laadullinen tutkimus, temaattinen analyysi</p>	<p>Työntekijät osoittivat kiinnostusta muokata työskentelyään paremmin transsukupuolisten vankien tarpeisiin sopivaksi</p> <p>Työntekijät kaipaivat lisää koulutusta transsukupuolisten vankien kohtaamiseen ja työskentelytapojen muodostamiseen</p> <p>Työntekijät kokivat keskustelut transsukupuolisten vankien kanssa merkitykselliseksi oman ammattitaidon ja ymmärryksen kasvattamisessa</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>
<p>‘You’re a woman, a convenience, a cat, a poof, a thing, an idiot’: Transgender women negotiating sexual experiences in men’s prisons in Australia</p> <p>Wilson, M., Simpson, P. L., Butler, T. G., Richters, J., Yap, L. & Donovan, B.</p> <p>Sexualities</p>	<p>Tutkia transnaisten seksuaalisia kokemuksia miesvankiloissa</p> <p>Painopisteenä tarkastella transnaisten seksuaaliturvaa sekä miten laaditut käytännöt vastaavat turvallisuuden tarpeisiin käytännössä</p>	<p>Australia</p> <p>Transnaisiksi identifioituvat vangit sekä ex-vangit</p> <p>7 haastateltavaa, joista 2 oli tuomionsa suorittaneita ja loput 5 suorittivat tuomiotaan tällä hetkellä vankilassa. Kaksi heistä suorittivat tuomiotaan naisvankilassa ja loput viisi olivat suorittaneet/suorittivat</p>	<p>Transnaisten seksuaaliset kokemukset jakautuivat karkeasti kolmeen ryhmään: fyysinen ja seksuaalinen väkivalta, seksuaalinen häirintä sekä suostumuksellinen seksi ja sen moniselitteisyys</p> <p>Henkilökohtaiset keinot, joilla transnaiset ovat pitäneet itsensä turvassa ja säilyttäneet arvokkuutensa: fyysinen</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>

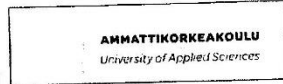
2017		tuomiotaan miesvankilassa. Laadullinen tutkimus	puolustautuminen, pariutuminen vankilan sisällä, etnisen vähemmistön tuki ja sijoittaminen naisvankilaan	
Designing a Transgender Health Training for Correctional Health Care Providers: A Feasibility Study Hughto, J. M. & Clark, K. A. The Prison Journal 2019	Luoda ryhmämuotoinen koulutus sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille transsukupuolisten vankien kohtaamisesta ja avun tarpeesta sosiaali- ja terveystalveissa vankilaolosuhteissa Tutkia vankilan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille suunnitellun intervention soveltuvuutta ja hyödyllisyyttä	Yhdysvallat Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset vankilassa (koulutukseen osallistuneet) Formative research: aiemmin vangittuna olleiden transnaisten haastattelut ja terveydenhuollon palveluntuottajien haastattelut Study: 22 sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen haastattelut Monimenetelmällinen tutkimus	Tarve transsukupuolisten vankien kohtaamiseen ja terveydenhoidollisiin tarpeisiin keskittävälle koulutukselle on vahvasti olemassa Työntekijöiden tieto transsukupuolisten vankien terveydestä parani merkittävästi intervention myötä Interventio koettiin hyödylliseksi ja hyväksyttäväksi: osallistuneet aikoivat soveltaa oppimaansa työssään ja suositella koulutusta työkavereilleen	Vastaa toiseen tutkimuskykyseen
Sexual victimization against transgender women in prison: Consent and coercion in context Jenness, V., Sexton, L. & Sumner, J. American Society of Criminology 2019	Tutkia, millaisen seksuaalisen toiminnan uhreiksi/koh-teiksi transsukupuoliset naisvangit miesvankilassa joutuvat Tutkia seksuaalisen väkivallan ulottuvuuksia vankilaympäristössä (suostumuksellisuuden ja pakottamisen kontekstissa)	Yhdysvallat, Kalifornia Transnaiset miesvankiloissa Aineistona kirjallisuuskatsaus sekä 315 transnaisen haastattelut Monimenetelmällinen tutkimus	Transnaisten kokemus henkinen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta ja häirintä on hyvin yleistä Seksiä käytetään vaihtokauppana suojelusta, hyödykkeistä, huumeista ym.	Vastaa ensimmäiseen ja osittain myös toiseen tutkimuskykyseen
Protections for Transgender Inmates Under PREA: a Comparison of State	Selvittää, miten osavaltioiden vankiloissa on huomioitu PREA 2012 -lakimuutoksen	Yhdysvallat	Useissa osavaltiossa PREA:n edellyttämät muutokset ei oltu huomioitu	Vastaa molempiin

<p>Correctional Policies in the United States</p> <p>Malkin, M. & De-Jong, K.</p> <p>Springer Nature, Alankomaat</p> <p>2018</p>	<p>edellyttämät vaatimukset transsukupuolisten vankien turvallisen ja asiallisen kohtelun takaamiseksi</p>	<p>Transsukupuolisia vankeja koskevat säädökset ja ohjeistukset</p> <p>Julkisesti saatavilla olevat vankiloiden ohjeistukset ja säädökset koskien transsukupuolisten vankien kohtelua</p> <p>Kirjallisuuskatsaus</p>	<p>vankilan ohjeissa, tai osa niistä puuttui</p> <p>Joissakin osavaltioissa vankilan omat ohjeistukset ja säännöt olivat osittain PREA:n vastaisia</p> <p>Muutamassa osavaltiossa vankilan omissa ohjeissa transsukupuolisten vankien suojeleminen oli huomioitu laajemmin, kuin PREA edellyttää</p>	<p>tutkimuskykyyn</p>
<p>Creating, reinforcing, and resisting the gender binary: a qualitative study of transgender women's healthcare experiences in sex-segregated jails and prisons</p> <p>White-Hughto, J., Clark, K., Altice, F., Reisner, S., Kershaw, T. & Pachankis, J.</p> <p>International Journal of Prisoner Health</p> <p>2018</p>	<p>Kartoittaa transnaisiksi identifioituvien entisten vankien kokemuksista vankilan terveydenhuollosta ja vankilan sukupuolinormatiivisuudesta</p>	<p>Yhdysvallat</p> <p>Transsukupuoliset entiset vangit</p> <p>20 puolistrukturoitua haastattelua</p> <p>Laadullinen, ekologisen systeemiteoriaan pohjautuva analyysi</p>	<p>Transnaiset kokivat vankilan rakenteellisesti syrjivän transsukupuolisia vankeja</p> <p>Transnaisilla oli paljon negatiivisia kokemuksia kohtamisesta vartijoiden ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa</p> <p>Monet kokivat parhaaksi kätkeä feminiinisen sukupuoli-identiteettinsä vankila-aikana tai rajoittaa sukupuolen ilmaisua välttyäkseen syrjinnältä ja/tai häirinnältä</p> <p>Transnaisten kehitysehdotuksissa korostui toive henkilökunnan paremmasta ymmärryksestä ja koulutuksesta transasioihin, sekä järjestelmän kehittämistä transsukupuoliset</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>

			paremmin huomioivaksi	
<p>“What’s the right thing to do?” Correctional healthcare providers’ knowledge, attitudes and experiences caring for transgender inmates</p> <p>Clark, K., White-Hughto, J., Panchankis, J.</p> <p>Social Science and Medicine</p> <p>2017</p>	<p>Kartoittaa vankilan terveyden- ja sosiaalihuollon henkilöstön kokemuksia, ajatuksia ja asenteita työskentelystä transsukupuolisten vankien kanssa miesten vankilassa</p>	<p>Yhdysvallat, New England</p> <p>Vankilan sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät (mm. lääkärin, psykologit, sosiaalityöntekijät)</p> <p>20 puolistrukturoitua työntekijöiden haastattelua</p> <p>Laadullinen ekologiseen systeemiteoriaan pohjautuva analyysi</p>	<p>Vankilan rakenteelliset tekijät vaikeuttivat tarpeellisen hoidon ja tuen järjestämistä</p> <p>Sote-henkilöstön ymmärrys transsukupuolisuudesta ja oikeanlaisesta hoidosta oli osittain puutteellista. Vastauksissa korostui sensitiivisyyden puute aihetta kohtaan</p>	<p>Vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen</p>
<p>‘She Was Just Like A Lassie’ Analysing The Views of Cis-Women In Custody About Their Experiences of Living With Transgender Women In The Scottish Prison Estate</p> <p>Maycock, M.</p> <p>British Journal of Criminology</p> <p>2021</p>	<p>Analysoida cissukupuolisten naisten näkemyksiä elämästä transsukupuolisten naisten kanssa vankilaympäristössä</p>	<p>Skotlanti</p> <p>Cissukupuoliset naisvangit</p> <p>15:n cissukupuolisen naisvängin puolistrukturoidut haastattelut</p> <p>Laadullinen tutkimusmenetelmä, induktiivinen teema analyysi</p>	<p>Transsukupuolisten naisten sukupuoli-identiteetin aitous epäiltiin</p> <p>Transsukupuoliset naiset hyväksyttiin paremmin, mikäli he käyttäytyivät naisellisesti ja korostivat naisellisia piirteitään</p> <p>Vastajista osa suhtautui empaattisesti ja ymmärtäväisesti transnaisiin ja heidän haasteisiinsa</p>	<p>Vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen</p>
<p>‘I want the male and the female wings. I don’t want a special trans wing for people.’</p> <p>Maycock, M.</p>	<p>Selvittää transsukupuolisten vankien kokemuksia ja näkökulmia transsukupuolisille tarkoitusta osastosta</p>	<p>Skotlanti</p> <p>Transsukupuoliset vangit</p> <p>11:n transnaisen ja 2:n transmiehen haastattelut</p>	<p>Transsukupuolisille vangeille suunnattu erillisosasto herätti positiivisia, mutta jopa enemmän negatiivisia reaktioita</p>	<p>Vastaa molempiin tutkimuskysymyksiin</p>

Prison Service Journal 2020		Laadullinen tutkimus	Erillisosasto voi olla turvallinen paikka käydä läpi sukupuolen korjausprosessi, mutta erillisosasto koettiin myös erottelvana ja syrjivänä	
--------------------------------	--	----------------------	---	--

Liite 4: Opinnäytetyösopimus

3/3

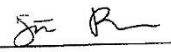
SOPIJAPUOLTEN ALLEKIRJOITUKSET

Tätä sopimusta on tehty 4 samanaista kappaletta, 2 opiskelijoille, yksi ammattikorkeakoululle ja yksi yhteistyötaholle. Tämän sopimuksen allekirjoittaneet saavat hatutessaan kopion tästä sopimuksesta.

Opiskelijat

Vantaa

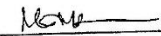
Elli Humalajoki [1903429]

Hyvinkää

Siiri Perälä, [1903434]

Maarit Suomela (Yhteistyötaho)

[paikka ja aika]

[nimen selvennys ja allekirjoittajan asema]